

3/2004

cena 25,- Kč

POODŘÍ

ČASOPIS OBYVATEL HORNÍ ODRY

Z obsahu:
Větrné mlýny
Motýli Poodří
Želva bahenní
Region Poodří

POODŘÍ - časopis obyvatel horní Odry

Vydává Společnost přátel Poodří (IČO: 64 62 78 70) ve spolupráci se ZO ČSOP Odry, ZO ČSOP Jeseník nad Odrou,

Správou chráněné krajinné oblasti Poodří a Svazkem obcí Region Poodří

Redakční rada: Ing. Radim Jarošek, Ing. Petr Lelek, Lumír Kuchařík, Ing. Alena Malíková,

Ing. Oldřich Usvald, Mgr. Ivan Bartoš, Jiří Zelený

Adresa redakce: Výškovická 102, Ostrava, 700 30

Počítačová sazba a grafické zpracování: Aleš Luzar

Jazyková úprava: Libuše Babaríková

Tisk: Tiskárna V Dubí s.r.o., Ostrava

Vydávání povoleno Ministerstvem kultury ČR. Registrační číslo: MK ČR E 12812.

Vychází 4x ročně

Cena jednoho čísla: 25,- Kč, předplatné: 100,- Kč

Objednávky předplatného na adrese redakce.

VII. ročník, č. 3/2004

Tištěno na recyklovaném papíře (vyjma obálky).

1. strana obálky: větrný mlýn ve Studénce před přestavbou
(foto z archivu Národního památkového ústavu v Ostravě)

Tato strana a 4. strana obálky: foto Petr Vlček

REDAKCE DĚKUJE ZA FINANČNÍ PŘÍSPĚVEK NA TISK TOHOTO ČÍSLA:

- Krajskému úřadu Moravskoslezského kraje
- Městu Odry
- Regionu Poodří
- Všem čtenářům, kteří přispěli jakoukoliv částkou nad předplatné

Obsah

Motýli Poodří – motýli se představují	4	Větrné mlýny v Poodří	18
Tomáš Kuras		Bořivoj Teichmann	
Žila v Poodří želva bahenní (<i>Emys orbicularis</i>)?	8	Moravští bratři - Osudy knihy Martyrbuch	43
Jiří Šuhaj		Daniel Řičan	
Strom jako biotop (II. část)	13	Činnost Regionu Poodří	45
Samuel Burian		Oldřich Usvald	
		Nové knihy	48

Motýli Poodří – motýli se představují

Babočka admirál (foto Petr Kočárek)

Pooderská krajina se s nesmazatelnou stopou rybníků, mokřadů, nivních luk a lužních lesů zapsala do povědomí mnohých jako oblast klidu, romantických zákoutí a zachovalé přírody. Je to ale také místo, kde se střetávají zájmy ochrany přírody s rekreačním potenciálem regionu a nejrůznějšími zájmy ekonomickými. Je zřejmé, že jeden pohled by neměl zcela zastínit druhý, přesto by přírodní hodnoty Poodří měly být výrazně preferovány v jinak průmyslové krajině Ostravska.

O jedinečnosti přírody Poodří již bylo napsáno mnohé a odborníci z nejrůznějších přírodovědných oborů se shodují na nesporné biologické kvalitě území. Neopakovatelná je především pestrá mozaika mokřadních stanovišť a na ně vázané množství vzácných druhů rostlin a živočichů. Kdo navštěvuje Poodří pravidelně, jistě si vybaví množství ptáků, kteří se zdržují na rybnících v jarním období při svých dalekých cestách na sever Evropy. Stejně tak lužní lesy s bělavými koberci sněženek a česneků. Léto je typické rozkvetlými loukami s množstvím hmyzu, který se na nich zdržuje. Podzim je charakteristický barevnou mozaikou stromů a keřů a neopakovatelnou atmosférou výlovů rybníků.

Kolik toho víme fauně motýlů Poodří?

Neodmyslitelnou skupinou živočichů, kteří patří k pestré pooderské krajině jsou i motýli (řád *Lepidoptera*). Motýli se řadí mezi druhově nejpočetnější skupiny hmyzu vůbec. Pro představu v České republice je doposud registrováno téměř 3 500 druhů motýlů. Populárních denních motýlů se u nás vyskytuje 161 druhů, „zbytek“ připadá na druhy aktivující v noci a na druhy jejichž rozpětí křídel jen zřídka přesahuje 10mm. Není tedy divu, že systematický výzkum této početné skupiny hmyzu je technicky poměrně náročný a hlavní metodou, jak studovat motýly ve volné přírodě, je (pro někoho možná trochu s podivem) jejich lákání na speciálně upravené světelné zdroje. Úroveň poznání obratlovců a jakoukoliv skupinou bezobratlých je tedy v zásadě nesrovnatelná. Nejinak je tomu i v případě motýlů a Poodří. Poodří stálo vždy tak trochu stranou zájmů entomo-

logů, zejména proto, že v Ostravě ani jiných okolních větších městech nikdy nevznikla „sběratelská lobby“ (tak jako např. v Praze, Brně, Českých Budějovicích), která by se systematicky věnovala entomologickému průzkumu některé z regionálních pamětihodností.

Skutečností zůstává i fakt, že rákosiny, ostrčicové louky a lužní lesy plné komárů (ve srovnání s rašeliníšti, stepmi, vysokými horami a pralesy) mnohdy nejsou tak entomologicky atraktivní a sběratelé je tolik nenavštěvují. Vezmeme-li v úvahu zmíněné okolnosti, nezbyvá než hned v úvodu konstatovat, že současná míra poznání fauny motýlů Poodří je poměrně malá. Systematický průzkum motýlů regionu byl zahájen vlastně až s vyhlášením CHKO Poodří (1991) a do současné doby (závěr roku 2004) je z Poodří dokumentován výskyt 754 druhů motýlů. Jistě nemůžeme očekávat, že dalším cíleným průzkumem oblasti budou nalezeny všechny druhy, které se vyskytují v České republice (už jen proto ne, že větší část druhů je vázána na stepní a lesostepní oblasti jižní a jihovýchodní Moravy). Je ale jisté, že skutečný počet druhů motýlů bude vyšší (odhadem zhruba dvojnásobný). I dosavadní znalosti fauny motýlů Poodří ale přinesly mnoho zajímavých informací, které jsou důležité z vědeckého hlediska, jsou uplatnitelné v aplikované ochraně přírody a v neposlední řadě se jedná o kulturní dědictví, jehož poznání náleží k jistému standardu vzdělanosti. Podívejme se tedy na motýly Poodří poněkud zevrubněji.

Je mnoho způsobů, jak představit pestrou faunu motýlů Poodří. Z praktických důvodů bude asi lépe se vyhnout rigidnímu zoologickému systému a zaměříme se na přírodní celky Poodří a typické druhy, které tyto celky (= biotopy) provází. Jedná se zejména o biotopy luční, lesní a vlastní mokřady.

Pozoruhodní luční motýli

Polopřirozené louky patří k fenoménům pooderské krajiny, které v podobném rozsahu a kvalitě nemají v České republice období. Poměrně často se můžeme v odborné literatuře dočíst, že louky patří k bio-

Babočka bílé C (foto Petr Kočárek)

topům, jejichž vznik a vývoj je vždy v dikci člověka zemědělného a že nebýt pravidelného sečení a pasení, louky by zanikly. Častým omylem učebnic ekologie je obraz středověkého pralesa na území dnešní Evropy, kterým se první kolonizátoři prodírali za pomocí sekyry a ohně.

Pravda se zdá být trochu střídmejší. Starogermánská mýtická představa neproniknutelného lesa plného zvěře je zřejmě poněkud přitažená za vlasy. Dnes víme, že tu sice jakýsi les byl, ale byly tu také louky (a to i bez přičinění člověka). Louky, které se vyvinuly právě v aluviích řek díky jejich dynamické meandrující činnosti a častému překládání koryt. Jistě, tyto „pralouky“ nelze srovnávat s loukami dnešního typu, ale rostly zde luční druhy rostlin. Louky tu jistě byly a vznikaly i díky přítomnosti velkých obratlovců (viz bobr, zubr). A konečně se významně podceňuje role člověka, nesmíme zapomínat, že v době, kdy Evropa měla zarůstat oním neproniknutelným lesem (tj. po odeznění poslední doby ledové před nějakými 7-8 tis. lety), tak zde spolu se stromy a keři imigrovaly i nejrůznější druhy živočichů včetně člověka. Zkrátka máme více dobrých důvodů se domnívat, že tu louky byly tak říkajíc „odnepaměti“ a spolu s nimi i luční druhy motýlů (Které druhy? Toť otázka spekulací a úvah).

Ohniváček černočárný (foto Petr Kočárek)

Louky ožívají motýly poměrně brzy z jara. Za příhodných klimatických podmínek můžeme první jarní motýly pozorovat již počátkem března. Prvními jarními motýly jsou ale druhy, které se líhnou už koncem léta předešlého roku a slunečný jarní den probouzí motýly ze zimního klidu (diapauzy). K těmto přezimujícím druhům patří zejména známé babočky (babočka paví oko, b. kopřivová, b. bílé c, vzácně také babočka jilmová, nebo b. osiková), nápadným druhem je také žluťásek řešetlákový (*Gonepteryx rhamni*). Protože stromy touto dobou ještě nemají listy, navíc luční lesy bohatě kvetou, poněkud se smazává rozdíl ve fauně lučních a lesních druhů motýlů. Zmíněné babočky tak najdeme spíše při okrajích lesů na kvetoucích trnkách a vrbách, podobně je tomu i v případě žluťáka.

Asi nejzajímavějším momentem na těchto jinak běžných druzích je nápadná změna v chování motýlů. Jarní období je totiž pro babočky časem námluv. Pozorný návštěvník Poodří může pozorovat, jak někteří motýli agresivně vyhánějí cokoli co se pohne v okolí místa, na kterém sedí (padající list, jiný motýl ale třeba i prolétající pták). Toto teritoriální chování je typické pro samce baboček, kteří si takto namlouávají prolétávající samice. Zajímavá je také to, že jen skutečně málo entomologů pozorovalo vlastní páření baboček. To totiž údajně probíhá skrytě v korunách stromů. Ať už se babočky páří kdekoli, faktem zůstává, že tato strategie je evidentně úspěšná, neboť baboček z přírody nikterak významně neubývá.

Prvními motýly, kteří se líhnou na jaře, jsou bělásci, konkrétně bělásek řepkový (*Pieris napi*) a téměř souběžně s ním se líhne i jeden z našich nejpestřejší zbarvených denních motýlů - bělásek řeřichový (*Anthocharis cardamines*). Pestře zbarvení jsou, jak už to tak v přírodě bývá, jen samci, kteří se dají na první pohled rozeznat podle nápadných sytě oranžových křídel. Také tento druh má výjimečné chování, v tomto ohledu jsou ale zajímavější bělavě zbarvené samice. Protože se housenky vyvíjí pouze na květenstvích jednotlivě rostoucích česnáčků lékařských, musí samička bezpečně poznat nejen druh rostliny, ale také rostlinu, na kterou již kladla jiná samice. Pokud se splete, pak starší housenka mladší konkurenci sežere. Dodnes není popsán mechanismus, podle kterého samička pozná obsazenou a neobsazenou rostlinu česnáčku.

S postupujícím jarem se na loukách objevují další a další druhy motýlů. Z mnohých by stála za zmínku alespoň babočka sítkovaná (*Araschnia levana*), v Poodří poměrně hojná. Babočka sítkovaná je učebnicový druh ekofyziologie. Tato babočka totiž umí to, co žádný jiný evropský motýl, a sice dokonalou změnu kresby na křídlech v průběhu roku. Babočka vytváří dvě (tři) generace, přičemž jarní generace je červeno-černá, letní pro změnu černo-bílá. Na první pohled mají zcela odlišná zbarvení, tvar křídel a dokonce i chování motýlů (dříve byly tyto formy mylně považovány za samostatné druhy). Ekofyziologům se podařilo poměrně dávno vysvětlit biochemickou podstatu barvoměny a víme taky, že spouštěčem pro vznik odvozené černo-bílé kresby je prodlužující se délka dne. Dlouho ale chybělo zdůvodnění, proč něco takového babočka vůbec dělá a jaký to má pro přežívání motýlů v přírodě význam. Hned dvě možná vysvětlení tohoto zvláštního jevu byla podána v letošním roce. Prvé říká, že se jedná o starobylou adaptaci na podmínky střídajícího se období sucha a období dešťů v jihovýchodní Asii, odkud babočka původem pochází. Tuto vlastnost si jednoduše přinesla s sebou, když se rozšířila až do Evropy. Druhé vysvětlení se opírá o fakt ochranného zbarvení. Na jaře, když ještě stromy nemají listy, vegetace ještě není vzrostlá a motýli se nemají kam schovat (pokud jsou v ohrožení predátorem), tak si babočka „hraje“ na jedovatou.

Červeno-černá kombinace barev je totiž v daném ohledu univerzálním výstražným zbarvením. V létě naopak sází na ochranné černé zbarvení, které jí umožní lépe se schovat v zástínu vegetace.

Přirozeně nejvíce motýlů na loukách potkáme v období prázdnin. Hojně jsou okáči, jako je okáč luční (*Maniola jurtina*), okáč poháňkový (*Coenonympha pamphillus*) a okáč prosičkový (*Apantopus hyperanthus*). Vzácněji se můžeme setkat s okáčem bojínkovým (*Melanargia galathea*), který svým bílo-černým zbarvením připomíná spíše některého bělásky. Jednotlivě na loukách poletují drobní, rezavě zbarvení soumráčníci, zejména soumráčník čárkovaný (*Thymelicus lineola*). Spolu s ním, ve druhé generaci, již zmínění bělásci a žluťásek čičorečkový (*Colias hyale*). K zážitkům, na které se dlouho vzpomíná, je setkání s nápadně zbarveným a současně největším denním motýlem Poodří, otakárkem fenyklovým (*Papilio machaon*). Otakárek se vyskytuje jednotlivě v celé oblasti a nevyhýbá se ani intravilánům obcí, kde samičky často kladou vajíčka na mířkovité rostliny (včetně mrkve na zahrádkách).

Přesto, pokud bychom měli vyzvednout biologickou hodnotu některého motýla vázaného na podmáčené pooderské louky, pak by to byl modrásek bahenní (*Maculinea nausithous*). Modrásek bahenní patří k symbolům pooderských luk a Poodří je patrně místem s největší populací modrásky na světě. Extrémní specializace druhu a nároky na životní prostředí jej přivedly na pokraj vymření téměř v celé západní Evropě. Není proto divu, že jeho ochrana patří k prioritám Evropského společenství. Nadstandardní specializace modrásky je patrná především na jeho vývoji. Housenky jsou specificky vázány na květenství totenu a hostitelské kolonie lučních mravenců *Myrmica rubra*, kterými se nechávají krmit (případně jim požírají plod). Také motýli vykazují několik zajímavostí, a to především kladoucí samice. Ty umí najít místa, kde se nachází podzemní kolonie mravenců, v jejichž blízkosti kladou vajíčka. Přestože toho tito motýli umí poměrně hodně, paradoxně celý jejich svět je omezen jen na květy totenu. Z květů totenu sají nektar, na květenstvích totenu nocují, sluní se i odpočívají, na květy totenu kladou vajíčka.

Okáč luční (foto Petr Kočárek)

Okáč pýrový (foto Petr Kočárek)

Jiné rostliny na louce jakoby přehlíželi. Je to zvláštní jednoduchý svět, k jehož zániku stačí málo - louku v nevhodnou dobu posekat.

Velkým překvapením byl v roce 2000 nález ohniváčka černočárního (*Lycaena dispar*) v okolí Bartošovic. Nápadní cihlově zbarvení samečci patří mezi naše nejkrásnější modrásky. Ohniváček je pozoruhodný nejen svým pestrým zbarvením, současně se jedná o druh, který je mezinárodně chráněný a co je ještě zajímavější, začal se v posledních letech šířit k severu. Ještě před třiceti lety se jednalo o mimořádně vzácný, sběratelsky velmi žádaný druh, známý jen z několika málo míst na jižní Moravě. Během posledních tří let expandoval údolím Odry až ke státní hranici s Polskem (a podle kolegů z Wroclawské univerzity pokračuje v šíření úspěšně dál). Dnes se s rychle létajícími motýly můžeme setkat v celém Poodří, a to především na mokřadních loukách a bažinách.

Co ale stojí v pozadí této skutečnosti? Zdá se, že událost neméně významná, a sice globální oteplování. Detailní analýzou klimatických a datovaných map s rozšířením druhu se dospělo k jednoznačnému závěru, že areál ohniváčka se posouvá na mapě Evropy k severu společně se vzrůstající průměrnou teplotou. Jak se ukazuje, takových druhů motýlů, kteří v poválečném období rozšířili svůj areál k dále severu (nebo výše do hor) je ve fauně České republiky několik. Společně s ohniváčkem do Poodří doputoval i modrásek štírovníkový (*Everes agriades*). Jedná se o drobného motýlka, který třepotavě poletuje v luční vegetaci a od ostatních lučních modrásků se pozná nejlépe podle drobné ostruhy na zadních křídlech.

Vzácné noční druhy motýlů pooderských luk

Pooderské louky jsou bohaté nejen na hmyz aktívující ve dne, ale (a to především) na hmyz noční. V případě motýlů se jedná o stovky druhů nejružnějších můr, píďalek, zavíječů, obalečů aj. Nelze se vyjádřit ke všem, na druhou stranu nelze alespoň některé – nejvzácnější – nezmínit. Nápadným velkým druhem bourovce, který jednotlivě přilétá ke světlu, je bourovec travní (*Euthrix potatoria*). Bourovec je považován za vzácný indikační druh mokřadních luk. Z Čech existuje v současné době jen několik málo

Otakárek fenyklový (foto Jan Ševčík)

nálezů, přičemž více je bourovec rozšířen ve východní polovině státu. Na stejných stanovištích (zaplavovaných lužních loukách) se v Poodří vyskytuje i vzácná šípověnka bahenní (*Symiria albovenosa*). Bělošedá můra, která přilétá ke světlu jen jednotlivě. Housenky šípověnky se vyvíjí, stejně jako housenky bourovce, na travách. Doposud je šípověnka známa jen z několika málo míst střední a jižní Moravy. Vždy se ale jednalo o podmáčené, nebo zaplavované aluviální louky a mokřady.

Na podmáčených loukách s rozptýleným porostem keřových vrb se vyskytují další dvě luční můry, šedavka bahenní (*Apamea unanymis*) a š. hnědoskvrnná (*Apamea ophiogramma*). Oba druhy se vyvíjí na chrasťici rákosovité, případně též na rákosu. Byť nejsou zbarvením příliš výjimečné (šedohnědé můry, které na první pohled nikterak nezaujmu), jedná se o sběratelské rarity. Ze zoogeografického hlediska je významný nález můry kovolesskele západního (*Plusia putnami*). Jedná se o poměrně vzácný prvek, který se na území Moravy rozšířil v poválečném období ze západní Evropy.

Jen v několika jedincích se podařilo prokázat výskyt vzácné mokřadní pídalky vachtové (*Orthonama vittata*) v okolí Pustějova a Polanky n./O. Poodří je jedinou oblastí na severní Moravě, kde se tato drobná, béžově zbarvená pídalka vzácně vyskytuje. Překvapením byl i nález růžově zbarvené krásněnky *Deuterogonia pudorina*. Doposud chybí informace o ekologii krásněnky, a tak jediné, co víme je, že poprvé byla na Moravě nalezena v roce 1969 (v okolí Hodonína) a Poodří je jediným dalším místem výskytu druhu. Podobně je potřeba nahlížet na přítomnost zavíječe *Phlyctaenia stachydalis*, který byl doposud v Poodří nalezen ve dvou jedincích v okolí Studénky, nebo rozšířenějšího zavíječe *Phlyctaenia perlucidalis*. Informace o ekologii a rozšíření těchto druhů jsou jen sporadické, a tak vlastně jediné, co o nich víme, je, že se vyskytují obecně vzácně a lokálně.

Pokud jsem se zmínil o skupině zavíječů, nelze opomenout drobné luční druhy - travařičky. Jedná se o bělavě až okrově hnědě zbarvené zavíječe, kteří se dají na první pohled poznat podle typického tvarová-

ní křídel, když usednou na stébla trav. Křídla skládají do jakési ruličky a na stéble sedí vždy podélně. Není pochyb o tom, že tento typ chování se vyvinul jako úniková strategie před predátory. Konec konců o účinnosti tohoto maskovacího chování se může přesvědčit každý, kdo navštíví kteroukoli pooderskou louku v letním období. Zatímco poletujících motýlů kolem vás budou desítky, sedícího travařička pravděpodobně nevidíte ani jednoho. V Poodří bylo doposud zjištěno deset druhů travařičků. Mezi indikačně významné patří mokřadní travařička bělavá (*Calamatropha paludella*) nebo vzácný travařička bělopruhý (*Catoptria margaritella*).

Pooderské louky jsou krajinářský fenomén, který nenalézá v republice obdobu. Také luční fauna motýlů patří k nezaměnitelným, a to především v zastoupení vzácných a ohrožených druhů. Palčivým problémem luk je ale jejich perspektiva. Víme, že jedinou možnou cestou k udržení vysoké biologické hodnoty luk je extenzivní hospodaření. To ale nelze realizovat bez vzájemné dohody mezi vlastníky pozemků a odborníky na ochranu přírody.

- pokračování

Tomáš Kuras

Literatura

- Hrdlička I., 1983: Příspěvek k poznání Lepidopterofauny jihovýchodní oblasti Oderských vrchů. *Entomol. Zprav., Ostrava-Poruba*, 13: 44-62.
- Kuras T. & Konvička M., 2000: Srovnání fauny motýlů (*Lepidoptera*) lužních komplexů CHKO Litovelské Pomoraví a CHKO Poodří. pp. 242-246. In Kovařík P. & Machar I. (eds.): *Mokřady 2000. Sborník z konference při příležitosti 10. výročí vzniku CHKO Litovelské Pomoraví. Správa CHKO a Český Ramsarský výbor*
- Kuras T., 1997: Motýli (*Lepidoptera*) přírodní rezervace Polanský les a okolí (CHKO Poodří). *Čas. Slez. Muz. Opava (A)*, 46: 1-14.
- Kuras T., 1999: Motýli (*Lepidoptera*) CHKO Poodří. p. 82-84. In: Neuschlová Š. (ed.): *Poodří. Současné výsledky výzkumu v Chráněné krajinné oblasti Poodří. Společnost přátel Poodří, Ostrava.*
- Kuras T., 2000: Motýli CHKO Poodří, současný stav a poznání, stanovení typizačních druhů. p. 33. In: Řehák Z. & Brya J. (eds.): *Příroda Poodří - 1. celostátní přírodovědná konference s mezinárodní účastí. MU, Brno.*
- Kuras T., 2003: Inventarizační faunistický průzkum motýlů (*Lepidoptera*) CHKO Poodří. 50pp., Manuscript Depon. in Správa CHKO Poodří, Studénka.
- Rudolf A., 1948: Pídalky (*Lep.-Geom.*) ostravského kraje. *Přírod. Sbor. Ostrav. Kraje, Opava*, 9: 27-47.
- Skala H., 1912-1913: Die Lepidopterenfauna Mährens I, II. *Verh. Naturforsch. Ver. Brünn*, 50(1912): 63-241, 51(1913): 115-377.
- Skala H., 1931: Zur Lepidopterenfauna Mährens und Schlesiens. *Acta Mus. Moraviensis*, 30 (Suppl.): 1-197.

Žila v Poodří želva bahenní (*Emys orbicularis*)?

Želva bahenní (*Emys orbicularis*) - detail přední části těla.
Foto Petr Vlček

Želva bahenní (*Emys orbicularis*) je rozšířena v jižní, střední a východní Evropě, v západní Asii a severozápadní Africe. Na severním okraji areálu je však vzácná, výjimkou je pouze oblast u Mazurských jezer v severním Polsku. V současnosti již není její výskyt ve střední Evropě souvislý. Nejseverněji zasahuje po 55. severní šířky do Litvy - k dolnímu toku řeky Němen. Původ ojedinělých nálezů v Lotyšsku a Estonsku není jasný. Malá populace v severovýchodním Německu v Braniborsku trpí častou predací vajec a neúspěšným zimováním mláďat (Hainz 2003). V klimatickém optimu raného holocénu osídlovala želva bahenní celou pevninskou Evropu a zasahovala až do Anglie a Švédska. Kosterní materiál z 23 želv a více než dvaceti nálezů z té doby u nás pochází ze dvou teplých geografických oblastí - České kotliny a nížin jižní Moravy (Široký et al. 2002).

Želva bahenní žije ve stojatých nebo mírně tekoucích vodách, u zarostlých slepých ramen řek a v rozsáhlejších bažinách. Vyskytuje se vždy v nižších polohách, nejčastěji v inundačních oblastech větších řek (Kminiak 1992). Dosavadní nálezy v České republice shrnul Široký (2001). Na jižní Moravě na lokalitě Betlém u střední Novomlýnské nádrže žije malá populace rumunského původu. Široký et al. (2002) udávají, že v muzeích České republiky jsou k dispozici pouze dva recentní dokladové exempláře: jeden z Ostravy z roku 1897 a druhý z PR Vidnavské mokřiny z roku 2000.

V České republice je stanovení autochtonního (místního) původu želv bahenních obtížné. Maso želv totiž patřilo ve středověku v některých kláštřích mezi postní jídla (Szalay & Szalayová 1985). Želvy bahenní byly ve středověku chovány i na území Prahy a na jiných místech (Kminiak 1992). Zda se archivní prameny o jejich výskytu vztahovaly na chovaná zvířata nebo šlo o zbytky původních populací, se již zřejmě spolehlivě stanovit nepodaří. Chov želv bahenních na Třeboňsku na rožmberských panstvích je dokumen-

tován od roku 1603, v tomto případě se jednalo o vysazování dovezených jedinců (Březan 1612-1615). V roce 1655 chovala želvy také Alžběta Polyxena na fulneckém panství (Turek 1940). V tomto případě není vůbec jisté, zda se jednalo o želvy bahenní. O želvách se zmínil historik Tomáš Jan Pešina z Čechorod a na Obořišti v kapitole De Situ & Qualitatibus Moraviae: „... rybníky jsou na Moravě velmi četné a některé oplývají dokonce želvami“ (Pessina de Czechorod 1667). Na základě tohoto historického zdroje uvedl Široký (2000) sedm lokalit želvy bahenní (Hodonín, Strážnice, Židlochovice, Dolní Kounice, Slavkov u Brna, Tovačov, Holešovice), které zařadil do faunistických čtverců. Podle mého názoru však Pešina konkrétní lokality s chovem želv neoznačil, vyjmenovaná panství vztahuje ke všeobecným údajům o rybářích a rybolovu, přičemž želvy se nalézaly jen na některých z nich. Při zařazování dřívějších panství do čtverců nesmíme zapomínat, že jejich katastrální území byla často roztržštěná a jejich dílčí části se někdy nacházely mimo nejbližší okolí hlavního sídla. Všeobecné údaje ze zmíněného stručného popisu přírodních podmínek Moravy bych proto do přesných mapovacích čtverců nezařazoval a také původ želv mohl být alochtonní (pocházející odjinud).

Moravský spisovatel, lékař a polyhistor Josef Heřman Agapit Gallaš z Hranic na Moravě napsal v roce 1822 zmínku o chovu želv bahenních v haltýřích v panské zahradě a o jejich prodeji mnichům. Podle Heinricha (1837) byly želvy bahenní chovány také místy v zahradách a rybnících ve znojenském kraji. Müller (1839) uvedl, že žije zřídka v Rakousku v bažinách větších řek [an Donau, selten] a bývá také chována ve zvláštních rybnících, ale na Moravě v novější době již nalezena nebyla. Podle Heinricha (1856) „měla ještě před 40-50 lety na Moravě a ve Slezsku některá zámožná panství tzv. želví rybníky“. Dodal, že „v bažinatém okolí řeky Moravy a Dyje mají být na jaře ještě k nalezení porůznu jednotliví jedinci“. Dvorský (1898) míní, že želva bahenní byla na Moravě na počátku 19. století již vzácností.

Dřívější nálezy želvy bahenní z povodí Odry (Hudeček & Šuhaj 1991) považovali mnozí herpetolo-

Želva bahenní (*Emys orbicularis*). Foto Petr Vlček

gové za autochtonní populace. Jejich úvahy vycházejí zřejmě především z existence lokalit v sousedním Polsku. V otázce původnosti těchto nálezů je však třeba jisté obezřetnosti, neboť želvy bahenní byly v minulosti prokazatelně chovány a vysazovány na většině našeho území a oblast Slezska a severní Moravy nepatří v tomto ohledu k výjimkám. Podívejme se proto na konkrétní fakta. Podle Heinricha (1856) se v bažinatých hradních příkopech u Krnova [Jägerndorf] měly zdržovat na počátku 19. století často, po velkých povodních Opavy koncem srpna 1813 však zmizely z celého kraje. V případě Krnova může být indicií k hodnocení původnosti výskytu neobvyklé umístění lokality.

Želvu bahenní jako příklad rarity z jesenické oblasti Slezska uvedl bez dalších podrobností také krnovský přírodovědec Koschatzky (1819). Na Osoblažsku byl chov želv dokumentován od roku 1817 v rybníčku v Dívčím Hradě (Hurt 1960). Kreisel (1887) popsal chov mladších jedinců želv bahenních v akváriích na Krnovsku a dodal, že zprávy o jejím rozšíření na několika místech řeky Opavy nemohl potvrdit vlastním pozorováním. Richter (1890) zase napsal, že „želva bahenní byla chována jednotlivě ve Studnici [Stubendorf] u Osoblahy v zahradách a v zimě krmena kuchyňskými odpady“.

Ve stejném roce uvedl v tištěné knize také Chowanetz (1890), že na Osoblažsku byly želvy [Griechische Landschildkröte, Testudo graeca, und die europäische Sumpfschildkröte, Emis caspica] občas chovány v zahradách. Chowanetz (1890) evidentně čerpal základní údaje z rukopisu Richtera (1890), pouze některé sporné nebo vyhynulé druhy z jeho seznamu vypustil. Na kolektivní práci o školství osoblažského okresu se podíleli oba, takže Chowanetz (1890) mohl po konzultaci s Richterem některé údaje zpřesnit. Beneš & Hudeček (1992) na základě rukopisu Richtera (1890) a domněnky botanika Opravila (1963) napsali, že se želva bahenní vyskytovala v potoce Prudníku. Tak se do odborné literatury dostal naprosto dubiózní údaj, který byl převzat do celostátního mapování výskytu (Široký 2000, 2001). Na chybnou interpretaci zápisu Richtera (1890) některými autory poukázali Šuhaj & Kuzník (2001).

Koncem 19. století byly nalezeny želvy bahenní v bažinách ve Slezské Ostravě, Ostravě-Přivoze a Moravské Ostravě (Smyčka 1900). Podle prof. Fr. Tschutschnera byla údajně dříve v okolí Ostravy nedaleko Odry hojná (Adolph 1922). Profesor reálky v Moravské Ostravě dr. R. Karzel od svých žáků dostal jeden exemplář pravděpodobně z Hrušova [in orig. „aus Hruschlan“], nález ale nebyl datován (Adolph 1922). Beneš & Hudeček (1992) uvedli s odkazem na Smyčku (1900) omylem ještě lokalitu Bohumín. Ve skutečnosti se Smyčka (1900) v úvodu své práce při hodnocení biotopů v okolí Odry pouze zmínil, že oblast mezi Bohumínem a Hrušovem má mělké rybníky a želva bahenní by tu měla k pobytu vhodné podmínky.

Želva bahenní (*Emys orbicularis*) - roční juvenilní ex.
Foto Petr Vlček

Na celém případě údajných severomoravských populací je zajímavá zejména skutečnost, že neexistují žádné konkrétní zmínky o historickém výskytu želv bahenních z území dnešní CHKO Poodří, ačkoli toto území z přírodního hlediska zůstalo poměrně zachovalé dodnes. Pravděpodobně tu chybí vhodný biotop nebo místo nevyhovuje klimaticky. Úspěšné rozmnožování je ve střední Evropě možné jen v příznivých letech a v teplejších oblastech. Např. na Slovensku se želvy bahenní rozmnožují pouze na jediné lokalitě v SPR Tajba u Stredy nad Bodrogom, v Rakousku se jejich stavy udržují jen díky vysazování (Rigler 1993). Většímu rozšíření v západní a centrální Evropě brání této želvě zřejmě chladná a deštivá léta nepříznivá pro vývoj vajec. Na východě Evropy bývají sice zimy mrazivější, léta jsou však teplejší a delší. Na známých lokalitách želvy bahenní zpravidla nechybí lehká písčitá půda, do které želvy kladou vejce.

Posoudíme-li ostravské nálezy z přelomu 19. a 20. století exaktně, tak společným jmenovatelem všech nálezů je nápadná blízkost města. Za zmínku stojí také ohraničená doba nálezů (mezi rokem 1890 až 1920). V pozdějších letech nebyly už další stopy (staré karapaxy) po výskytu želv na Ostravsku nalezeny. A pokud by se zde želvy vyskytovaly dříve, pravděpodobně by o tom referovaly tehdejší regionální prameny. Údaj Müllera (1839) o několika prokázaných výskytech želvy bahenní ve Slezsku nelze automaticky vztáhnout právě na českou část Poodří. Pravděpodobně jde o údaj převzatý z Glogera (1833) a týkající se polského území.

Pozdější obecné zmínky o výskytu v Poodří jsou již zcela povšechné a postrádají jakékoli přesnější informace (Hykeš 1925, Štokán 1929, Jirsík 1935). V případě nálezů u Vídnavy převzali Beneš & Hudeček (1992) starší nedoložené údaje z druhé ruky, z nichž některé vzbuzují pochybnost o správném určení druhu. Záznam o ulovení želvy na udici v letech 1955-1975 ukazuje spíše na želvu nádhernou (*Trachemys scripta*). U tohoto druhu bylo podobných případů zaznamenáno více (Šuhaj et al. 2003), naopak u želvy bahenní v České republice ani jednou (Kminiak 1992). Beneš & Hudeček (1992) dále uvedli, že u Vídnavy bylo zjiš-

těno rozmnožování a nález několika exemplářů považovali za přežívající autochtonní populaci. Zpráva o odchytu želvy ze září roku 1985 se týkala jednoho juvenilního jedince s délkou karapaxu 65 mm. Správnou determinaci dokladového kusu ale autoři článku (Beneš & Hudeček 1992) nerevidovali, ani neuvedli jeho přírůstkové a inventarizační číslo. Toto převzaté a neověřené sdělení kladení vajec a úspěšné líhnutí mládat na lokalitě rozhodně nedokazuje. Jejich domněnku o autochtonní populaci želvy bahenní u Vidnavy k dalšímu přebírání nedoporučuji.

V 19. a 20. století byly na severovýchodní Moravě a ve Slezsku zaznamenány ještě další nálezy želv bahenních (Beneš & Hudeček 1992). Vždy šlo o jednotlivé ojedinělé nálezy na biotopech za hranicí ekologických možností druhu (Podbeskydská pahorkatina), takže pokud byly správně určeny, tak se evidentně jednalo o jedince buď uniklé ze zajetí nebo úmyslně vysazené. Tři dokladové exempláře z okolí Opavy považované Benešem & Hudečkem (1992) za zbytek vymřelé populace oderské enklávy vykazují podle Širokého (2000) morfologické znaky jedinců z balkánského poloostrova. Tyto jednotlivé nálezy zřejmě souvisí s rozvojem turistiky a teraristiky po 2. světové válce (Široký 2001).

U některých literárních pramenů nelze bohužel zaručit, zda se nejednalo o jiné druhy želv. Výskyt želv žlutohnědých (*Testudo graeca*) u nás ohlásil již Müller (1839). Zmínil se o nálezu v roce 1831 v Ivančicích [Eibenschitz] na Znojensku a v roce 1838 na úpatí Špilberku [Spielberg] v Brně. O chovu želv žlutohnědých na Krnovsku referoval také Kreisel (1887). Údaj pravděpodobně převzal z rukopisné práce Richtera (1890), který se zmínil o nálezu na Osoblažsku (nej-

spíše v Koberně). Četné nálezy želv žlutohnědých v minulosti dokonce vzbuzovaly u některých zoologů úvahy, zda se nejedná o relikty dřívějšího původního výskytu (Zbořil 1910, 1912). Záleský (1925) však uvedl, že želvy žlutohnědé byly před první světovou válkou často chovány v zahradách. Podle Remeše (1923) si je vozili domů vojáci vracející se ze svých posádek v Bosně. Mimoto byly u nás nalezeny ještě další zavlečené druhy želv. Např. v Okresním vlastivědném muzeu Šumperk je dokladový exemplář mladé želvy nádherné (*Trachemys scripta elegans*) z roku 1985, který byl chycen v PR Vidnavské mokřiny. Tato severoamerická vodní želva byla nalezena ve volné přírodě v posledních dvaceti letech poměrně často (Šuhaj et al. 2003).

Původní populace želv bahenních se v minulosti na území České republiky mohly vyskytovat podle řady autorů na jižní Moravě na dolním toku Moravy a Dyje. Tato domněnka se opírá o sousedství lokalit v panonské oblasti. Knimiak (1992) a Široký (2001) nevyklučovali autochtonní výskyt želv bahenních v 19. století v severozápadních Čechách podél Labe a Ploučnice.

Třetí předpokládanou oblastí dřívějšího autochtonního výskytu u nás je Slezsko. V sousedním polském Slezsku evidovali výskyt již Schwenckfeld (1603), Börner (1781), Weigel (1806) a Gloger (1833) – v novější době např. Berger et al. (1969) a Jusczyk (1987). Ovšem i odtud je doloženo úmyslné vysazování (Pax 1921). Želvy bahenní byly ve střední Evropě po řadu staletí obchodním artiklem a často byly transportovány na velké vzdálenosti, takže nemůžeme předpokládat, že všechny staré údaje se týkaly volně žijících populací. Většina historických pramenů naopak hovoří jen

52

Martis Morav. Lib. I. Cap. V.

cas, barbos, anguillas, prafemos, mugiles, squalos, lucios, cephalos, aliòsque. Tovent; demum quòque in latiori, & Danubio viciniori alveo, siluros, sumos, busones leu VVizinas, & alios complures. Sunt & lacus, in inferiori Districtu Brunensi, inter Hustopecium & Kygoviam oppida, piscosi; qualis est, inter Kobylí & Braumovicium, monasterij Zabrdovicensis quondam possessio: & piscinæ passim per Moraviam quàm plurimæ, prægrandes aliquæ, ut magnitudine lacus repræsentent: quæ carpionibus, seu cyprinis, ab exquisita bonitate commendatis, lucijs, percis, alburnis, tincis & piscibus id genus alijs, quædam etiam testudinibus abundant. Testes ejus rei sunt, Hodominæa, Straznicæa, Zidlochovvicena, Kaunicena, Slavkovæa, Tovačovæa, Holeššovæa ditiones, aliæque permultæ; ubi locorum dominis, præsertim Austriæ vicinioribus, pecuniofâ admodum, temporibus statis, solèt accidere piscatio.

Lacus & pisci-
nz.

Ukázka s překladem pasáže latinského textu o rybnících s chovem ryb a želv (Pessina de Czechorod 1677):

„Jsou tu i rybnatá jezera v dolním okrsku Brna, místa mezi Hustopečemi a Kyjovem, jako například panství kdysi zábrdovického kláštera mezi Kobylím a Brumovicemi; rybníky jsou na Moravě velmi četné, některé nadmíru veliké, takže vypadají jako jezera. Ty oplývají cypriny neboli kapry, vyznačující se obzvláštní chutností, štikami, okouny, bělicemi a jinými druhy ryb, některé dokonce želvami. O tom svědčí panství hodonínské, strážnické, židlochovické, kounické, slavkovské, tovačovské, holešovické a mnohá jiná. Páni těchto míst, zejména k Rakousku spadajících, mají tu v ustálených dobách výnosný rybolov.“

*Reptilien.
Landschildkröte, Testudo graeca. Am Weg.
Europäische Sumpfschildkröte, Emys europaea. In Stubendorf.
Werden einzeln in Gärten gehalten und im Winter mit den
Küchenabfällen gefüttert.
Spannma Eidechse, Lacerta agilis.
Spannma Eidechse, L. viridis. Auf Ackeranweiden.*

Ukázka z rukopisu Richtera (1890) o želvě bahenní (*Emys orbicularis*) a želvě žlutohnědé (*Testudo graeca*) s překladem:

Landschildkröte (Testudo graeca). Am Weg.

Želva žlutohnědá (*Testudo graeca*). V Koberně¹⁾.

Europäische Sumpfschildkröte (Emys europaea). In Stubendorf²⁾. Werden einzeln in Gärten gehalten und im Winter mit den Küchenabfällen gefüttert.

Želva bahenní (*Emys orbicularis*). „Ve Studnici²⁾. Byla chována jednotlivě v zahradách a v zimě krmena kuchyňskými odpadky“.

¹⁾ Pravděpodobně jde o lokalitu v Koberně. Na katastrální mapě (Kawarn sammt Colonie in Schlesien Steueramt Hotzenplotz 1878, 1 mp., depon. Zemský archiv v Opavě, inv. č. 697) je pomístní část „Grösser Weg“ východně u osady Antonsberg v Koberně [Kawarn].

²⁾ Studnice [Stubendorf] je v současné době místní část Osoblahy [Hotzenplotz].

o jejich chovu. Po případném úniku některých jedinců a při příslušné dlouhověkosti želv mohl později vzniknout dojem o zbytku původní populace. Navíc nelze vyloučit, že u některých literárních pramenů byly želvy bahenní zaměněny za jiné zavlečené druhy.

Na základě rozboru dostupných písemných pramenů musím na závěr konstatovat, že pro původní výskyt želv bahenních v Poodří nejsou zatím k dispozici žádné dostatečně přesné literární prameny a vzhledem k chovům není stoprocentně spolehlivý ani původ dokladového materiálu. V rámci revitalizačních projektů by v budoucnu možná stálo za pokus vysazení želv bahenních středoevropského (nejlépe polského) původu v nivě Odry u Bohumína. Vhodný biotop nabízí např. inundační území v navrhované přírodní památce Hraniční meandry Odry, kde se nacházejí nádrže po těžbě štěrkopísku, bahnité tůně a přirozeně meandrující tok s písčitymi náplavy a mrtvými rameny (Šuhaj et al. 2003). Takový projekt by musel být ovšem připraven odborně a musel by probíhat pod vědeckým dohledem státní ochrany přírody.

Jiří Šuhaj

Literatura

- Adolph R. 1922: Beiträge zur Herpetologie Mährens. Naturwiss. Beob., 63 (2–3): 21–27.
- Beneš B. & Hudeček J. 1992: Želva bahenní (*Emys orbicularis*) na severní Moravě a ve Slezsku. Čas. Slez. Muz. Opava (A), 41: 179–183.
- Berger L., Jaskowska J. & Młynarski M. 1969: Płazy i gady. Katalog fauny Polski, Warszawa, 39: 1–74.
- Börner C. H. I. 1781: Zoologiae Silesiaceae Prodrum. Patriot. Gesellsch. Schlesien neue Oekon. Nachr., Breslau, 2: 3–23, 71–108, 131–143, 187–211.
- Březan V. 1612–1615: Monumenta Rosenbergica. Životy posledních Rožmberků. Svoboda, Praha, 1985, 914 pp.
- Dvorský F. 1897: Fauna moravská, pp. 348–382. In: Dvorský F. & Hladík I.: Přírodní poměry Moravy. Vlastivěda moravská I. Země a lid, díl 1. Musejní spolek, Brno, 412 pp.
- Gloger C. L. 1833: Schlesiens Wirbelthier-Fauna. Ein systematischer Ueberblick der in dieser Provinz vorkommenden Säugethiere, Vögel, Amphibien und Fische. Verlag von Grass, Barth und Comp., Breslau, XIV + 78 pp.
- Hainz P. 2003: Poznámky k severnímu rozšíření želvy bahenní *Emys orbicularis*. Fauna, Brno, 14 (17). (5. 9. 2003)
- Heinrich A. 1837: Allgemeine Uebersicht der physikalischen und politischen Verhältnisse des Znaimer Kreises, pp. VII–XXXV. In: Wolny G.: Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert. III. Band. Znaimer Kreis. Selbstverlag des Verfassers, Brünn, XXXV + 586 pp.
- Heinrich A. 1856: Mährens und k. k. Schlesiens Fische, Reptilien und Vögel. Ein Beitrag zur Fauna beider Kronländer. Nitsch und Grosse, Brünn, 202 pp.
- Hudeček J. & Šuhaj J. 1991: Želva bahenní (*Emys orbicularis*) a její dřívější rozšíření v oblasti Ostravské

Želva nádherná (*Trachemys scripta*). Foto Jiří Šuhaj

- pánve. Hyla, Bohumín, 1: 4-9. Manuskript.
- Hurt R. 1960: Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku. Díl 1. a 2. Krajské nakl. v Ostravě, Ostrava, 274 + 323 pp.
- Hykeš O. V. 1925: Zvířena našeho Slezska. Vlastivědný sborník slezský, část 1: 51-66.
- Chowanetz J. 1890: Producte aus den drei Naturreichen. 1. Das Thierreich, pp. 22-33. In: Chowanetz J. & Wurst A. (eds.): Der Hotzenplotzer Schulbezirk. Ein Beitrage zur Heimatskunde. Verlag A. Wurst, Jägerndorf, 224 pp.
- Jirsík J. 1935: Jak žijí zvířata. Přírodopis živočišstva. Hynek Buchsbaum, Moravská Ostrava-Přívoz, XII + 952 pp.
- Juszczyk W. 1987: Płazy i gady krajowe, część 3. Gady - Reptilia. PWN, Warszawa, 216 pp.
- Kminiak M. 1992: *Emys orbicularis* (Linnaeus, 1758) – Želva bahenní, pp. 59-65. In: Baruš V. & Oliva O. (eds.): Plazi Reptilia. Fauna ČSFR, Svazek 26. Academia, Praha, 224 pp. ISBN 80-200-0082-8
- Koschatzky C. R. 1819: Über Schlesien und dessen Naturkunde. Erneuerte vaterl. Bl. österr. K.-St., Wien, 1819 (94): 373-376, 95: 377-380, 96: 381-384.
- Kreisel H. 1887: Fauna des Jägerndorfer Bezirkes, 41-65 pp. In: Pleban J.: Der Jägerndorfer Schulbezirk. Ein Beitrag zur heimatkunde Schlesiens. Im Selbstverlage, Jägerndorf.
- Müller A. 1839: Mährens Wirbelthier-Fauna, oder systematische Uibersicht der in dieser Provinz vorkommenden und beobachteten Säugethiere, Amphibien, Fische und Vögel. Manuskript.
- Opravil E. 1963: Z minulosti vlastivědného výzkumu Osoblažska. Zpr. Slez. ústavu ČSAV Opava, 125-B: 9.
- Pax F. 1921: Die Tierwelt Schlesiens. Verlag von Gustav Fischer, Jena, VIII + 342 pp.
- Pessina de Czechorod et in Oborzisstie T. J. 1677: Mars Moravicus. Typis J. A. de Dobroslawina, Pragae, 958 pp.
- Rigler R. 1993: Korytnačka bahenná (*Emys orbicularis*), jej chov a výskyt na východnom Slovensku. Terarista, Praha, 4 (1): 3-8.
- Richter E. 1890: Die Landschaft Hotzenplotz. Topographisch und historisch geschildert. Im Selbstverlage, Hotzenplotz. Manuskript.
- Remeš M. 1923: Želvy na Moravě. Čas. Vlasten. Spol. Mus. Olomouc, 34: 123-124.
- Schwenckfeld C. 1603: Theriotropeum Silesiae, in quo animalium, hoc est, Quadrupedum, Reptilium, Avium, Piscium, Insectorum natura, vis et usus esx libris perstringuntur. Lignici, 24 + 563 + 4 pp. (sec. Berger et al. 1969)
- Smyčka F. 1900: Erster Bericht über das Vorkommen der europäischen Sumpfschildköte (*Emys lutaria* Mars.) im Flussgebiet der Oder in Mähren und Österreichisch-Schlesien. Věst. Král. čes. spol. nauk, tř. mat.-přírodověd., Praha, 15 (1899): 1-5.
- Szalay F. & Szalayová H. 1985: Chováme korytnačky. Příroda, Bratislava, 152 pp.
- Široký P. 2000: A rewiew of the distribution of the European pond turtle, *Emys orbicularis* (Linnaeus, 1758), in the Czech Republic until 1999 (Reptilia: Testudines: Emydidae). Faun. Abh. Staat. Mus. Tierkde. Dresden, 22 (6): 69-83.
- Široký P. 2001: Želva bahenní – *Emys orbicularis* (Linnaeus, 1758), pp. 23-30. In: Mikátová B., Vlašín M. & Zavadil V. (eds.): Atlas rozšíření plazů v České republice. AOPK ČR, Brno – Praha, 258 pp. ISBN 80-86064-50-6
- Široký P., Stuchlík S., Moravec J. & Rozínek R. 2002: K autochtonnímu výskytu želvy bahenní (*Emys orbicularis*) v České republice. Herpetologické informace speciál, 2-3/2002: 24-26.
- Štorkán J. 1929: Živočišstvo republiky Československé. Čs. vlastivědy, díl. 1. Praha.
- Šuhaj J. & Kuzník H. 2001: Obojživelníci (Amphibia) a plazi (Reptilia) Osoblažska (okr. Bruntál) v letech 1860-1890 v rukopise Eduarda Richtera. Fauna Boh. Septentrionalis., Ústí nad Labem, 26: 149-158. ISSN 0231 9861
- Šuhaj J., Polášek Z., Kočárek P. & Stolarczyk J. 2003: Předběžná zpráva o inventarizaci obojživelníků (Amphibia) a plazů (Reptilia) v nivě Odry u Bohumína. Acrocephalus, Ostrava, 19: 34-40.
- Šuhaj J., Stolarczyk J., Vlček P. & Polášek Z. 2003: Výskyt želvy nádherné (*Trachemys scripta*) v české části Slezska. Acrocephalus, Ostrava, 19: 41-44.
- Turek A. 1940: Fulnecko. Publikace Vlastivědy moravské II. Brno. Musejní spolek v Brně, Brno, XII + 280 pp.
- Weigel J. A. V. 1806: Faunae silesiacae Prodromus. Verzeichnis der Thiere, die Schlesien bisher entdeckt und bestimmt sind. 10. Theil der Geographische, naturhistorische und technologische Beschreibung des souverainen Herzogthums Schlesien. Himburschen Buchhandlung, Berlin, XII + 358 pp.
- Záleský M. 1925: O vysazování cizích plazů a obojživelníků do volné přírody. Akvaristické listy, Praha, 4: 90-92.
- Zbořil J. 1910: Nový příslušník naší fauny. Příroda, Moravská Ostrava, 8 (10): 387.
- Zbořil J. 1912: O výskytu želv na Moravě. Příroda, Moravská Ostrava, 10 (9-10): 374-375.

Strom jako svébytný biotop (II. část)

Bezobratlí

Jako bezobratlí se označují souhrnně všechny kmeny živočišné říše, které nemají vyvinutou strunu hřbetní. Odhaduje se, že na našem území žije přes 40 000 druhů mnohobuněčných živočichů a z toho je téměř 99 % živočichů bezobratlých. Je zřejmé, že znalost většiny druhů z tohoto druhového bohatství je vyhrazena jen nemnohým specialistům.

Jestliže houby jsou nejdůležitější součástí prvního „patra“ potravní pyramidy, jejímž základem je strom, pak bezobratlí živočichové jsou součástí hned několika „pater“. Mezi bezobratlými jsou jak druhy fytofágní, které se živí listy, květy, nebo plody stromů (mšice, někteří brouci nebo motýli), tak také druhy polyfágní, živící se jak rostlinnou potravou, tak i jinými živočichy (například někteří plži a některé kobylky a ploštice) a druhy čistě dravé, živící se jinými bezobratlými. Velké množství bezobratlých žijících na stromech se živí houbami nebo dřevem, které je činností hub narušené. Sami bezobratlí ale tvoří významnou složku potravy mnoha dalších živočichů (především ptáků a netopýrů), i jiných dravých bezobratlých. Často tvoří bezobratlí i několik stupňů potravní pyramidy. Tak například larvy brouků a housenky motýlů bývají napadány larvami lumků, které se jimi živí. Ale i larvy lumků mají své nepřátele mezi hmyzem – napadají je larvy daleko menších vosiček chalcidek (blanokřídli).

Druhy, spjaté se životem stromu, najdeme především ve dvou kmenech bezobratlých. Jsou to **měkkýši** a zejména **členovci**, kterým jednoznačně domínuje třída hmyzu.

Kmen měkkýšů je, v porovnání s členovci, v našich klimatických podmínkách druhově velmi chudý. Přesto i zde najdeme některé druhy, které mají úzké ekologické vazby na stromy. Převažují druhy všežravé, které se živí jak zelenými částmi rostlin, tlejícími látkami a houbami, tak i jinými uhynulými bezobratlými a dokonce i trusem.

Nejvýznamnějšími (a nejpočetnějšími) třídami kmene **členovců** (*Arthropoda*) jsou **pavoukovci** (*Arachnida*) a **hmyz** (*Insecta*).

Do třídy pavoukovců patří pět řádů – pavouci (*Araneida*), sekáči (*Opiliona*), roztoči (*Acarina*), štíři (*Scorpionida*) a štírci (*Pseudoscorpionida*).

Pavoukovci mají tělo tvořené dvěma hlavními částmi, hlavohrudí (*cephalothorax* nebo *prosoma*) a zadečkem (*opistosoma*), které jsou zřetelně oddělené stopkovitou zúženinou. Po stranách ústního otvoru jsou charakteristická klepítka (*chelicery*), na nichž vyúsťuje jedová žláza, a makadla (*pedipalpy*). Každý druh obývá určitý specifický biotop. Své charakteristické druhy mají tedy i stromy.

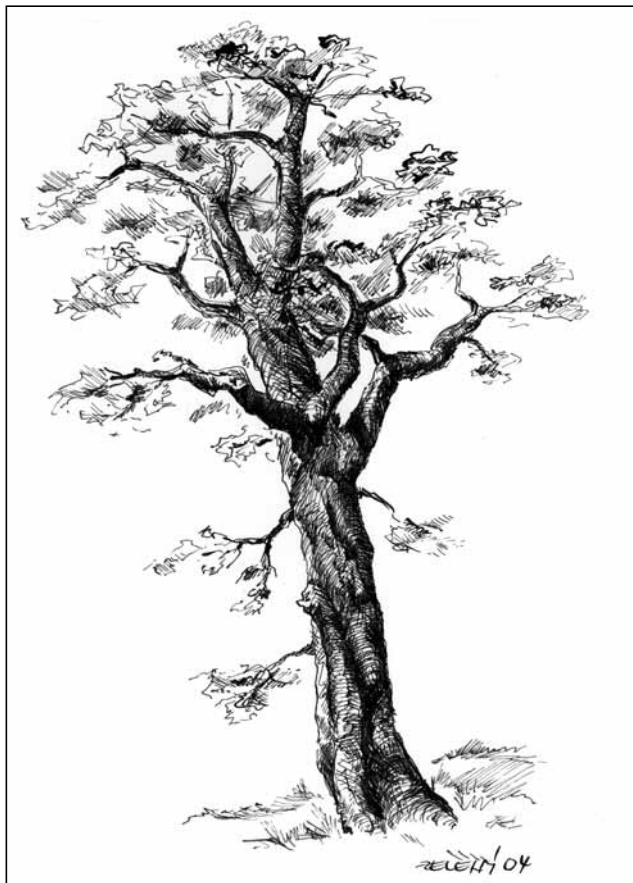
K **roztočům** patří řada zemědělsky významných druhů (škůdců kulturních plodin, ale i jejich predátorů), i cizopasníků zvířat a člověka. Roztoči jsou bezesporu důležitou součástí fauny i na stromech, kde

se mohou žít tlejícími organickými látkami, sáním na listech, ale také jako predátoři (pozn.: predátoři se živí jinými živočichy) jiných bezobratlých včetně jiných roztočů. Sami pak se stávají důležitou složkou potravy dravého hmyzu.

Třída **hmyzu** (*Insecta*) se obvykle dělí do dvaatřiceti řádů, z nichž některé u nás vůbec nežijí (termity, strašilky), nebo mají jen okrajový význam. Druhově nejbohatším řádem hmyzu jsou brouci (*Coleoptera*). Počet známých popsanych druhů brouků se odhaduje na 350 tisíc. Druhým nejpočetnějším a zároveň nejnápadnějším řádem jsou motýli (*Lepidoptera*), počet jejich druhů se odhaduje na 165 tisíc. Významnými a početnými řády jsou rovněž blanokřídli (*Hymenoptera*) a dvoukřídli (*Diptera*). Úzký vztah ke stromům je možné najít i u některých druhů dalších řádů.

V řádu **stejnokřídých** (*Homoptera*) převažují drobní, v zahradnictví dobře známí fytofágní parazité mšice, červci, molice a mery. Řada z nich je úzce specializovaná na některé stromy – například hojná korovnice zelená (*Sacchiphantes viridis*) na smrk, vzácně se vyskytující klenutci (*Kermes quercus* a *K. roboris*) specializovaní na dub, mera olšová (*Psylla alni*) na olše či mšice *Phyllaphis fagi* na buky a *Tetraneura ulmi* na jilmy.

Řád **ploštice** (*Heteroptera*) zahrnuje jak fytofágní druhy, jako jsou například kněžice mateřská (*Elasmucha grisea*), která saje listy na břízách a olších, nebo knězovka stromová (*Acanthosoma haemorrhoidale*),

kteřá vysává pletiva dřevin, tak i druhy dravé, které loví jiné bezobratlé. Dravými druhy jsou například lovčice (*Himacerus apterus*), která na stromech loví a vysává jiné bezobratlé, klopuška mravenci (*Myrmecoris gracilis*), která se žije výhradně mšicemi a přizpůsobila svůj vzhled mravencům, se kterými o mšice soupeří, nebo hladěnka hajní (*Anthocoris nemorum*), dravá ploščice živící se mimo jiné i sviluškami.

Úzkou vazbu na stromy má i mnoho příslušníků z řádu **blanokřídleho hmyzu** (*Hymenoptera*). Svá hnízda si v dutinách stromů staví včela medonosná (*Apis mellifera*), hmyzožravá sršeň obecná (*Vespa carbo*) a příležitostně i některé vosy (které ale dávají přednost opuštěným zemním norám). Duté a trouchnivé kmeny osidlují i některé druhy mravenců, především mravenec černošklý (*Lasius fuliginosus*), mravenec dřevokaz (*Camponotus ligniperda*), mravenec čtyřskvrnný (*Dolichoderus quadripunctatus*) a mravenec *Liometopum microcephalum*, který osidluje hlavně duté lípy a duby. Mravenci se ve stromech nežijí dřevem, jak by se mohlo zdát (mravenec dřevokaz), ale většinou zde pronásledují larvy jiného hmyzu, případně se žijí houbami. Všechny kolonie sociálně žijícího hmyzu mívají i své pravidelné podnájemníky. Častým hostem u sršně bývá brouk drabčík sršně (*Velleius dilatatus*). Také společnost stromových mravenců vyhledává celá řada brouků.

„Obydlí“ pro své larvy buduje v mrtvém dřevě také drvodělka fialová (*Xylocopa violacea*). Drvodělka hloubí v mrtvém dřevě až 30 cm dlouhé chodbičky, které plní pylem do kterého klade vajíčka.

Další druhy blanokřídých jsou fytofágní a stromy vyhledávají jako svůj zdroj potravy. Háčky, které se působením žlabatek tvoří na dubech, ale i na jiných dřevinách mívají často i další „podnájemníky“, kteří se žijí pletivem háčky, například housenky obalečů (např. *Pammene* ssp.) nebo parazitické vosičky z čeledi *Torymidae*.

Zajímavý způsob obživy mají larvy pilořítek. Samička při kladení vajíček vybaví každé vajíčko oidiemi hub ze skupiny *Basidiomycetes* a larva se pak žije podhoubím, které vyrůstá na povrchu chodbičky, kterou larva hloubí. Tímto způsobem se žije například larvy pilořítky olšové (*Xiphydria camelus*) ve větvičkách olše, nebo pilořítky veliké (*Urocerus gigas*) a pilořítky fialové (*Sirex juvencus*) na nemocných nebo i čerstvě padlých jehličnatých stromech. Ze stejného řádu blanokřídleho hmyzu jsou i vzhledově poněkud podobní predátoři pilořítek – lumci. Do larev pilořítek klade vajíčka například lumek velký (*Rhyssa persuasoria*). Lumek (*Ephialtes manifestator*) klade vajíčka do larev tesaříků a lumek (*Protichneumon pisorius*) klade vajíčka do housenek nočních motýlů. Larva se vyvíjí v živé housence, která se dokonce ještě zakuklí a larva dokončuje vývoj až v kukle motýla, ze které se pak vylihně místo něho.

Úzkou vazbu na stromy vykazují i někteří příslušníci řádu **dvoukřídleho hmyzu** (*Diptera*). Najdeme zde jak druhy, kterým strom poskytuje obživu, tak jejich predátory. Mezi druhy fytofágní patří například bejlo-morky, které prozrazují svojí přítomností tvorbou hálek. Naopak mezi dravé druhy dvoukřídých patří pestřenky, které se s velkou chutí žijí zejména mšicemi. Dřevokazný hmyz v jeho chodbičkách pronásledují larvy roupce žlutého (*Laphria flava*), které se zde posléze i kuklí.

Druhově nejbohatším řádem hmyzu jsou **brouci** (*Coleoptera*), a tak je pochopitelné, že mají bohaté zastoupení i mezi arborikolními druhy (pozn.: druhy vázané na dřeviny).

Na listech sice očekáváme spíše housenky motýlů, ale listy slouží za potravu i některým broukům a jejich larvám. Mnoho druhů brouků žije ve dřevě a pod kůrou stromů, kde se buďto žijí pletivy stromu, nebo zde pronásledují jiné bezobratlé živočichy. Dřevo je pro naprostou většinu brouků samo o sobě nestravitelné, a tak jim většinou pomáhá soužití s houbami. Brouci (nebo jejich larvy) proto buďto konzumují staré dřevo, které je již činností hub dostatečně pozměněné, nebo chodbičky, které hloubí sami infikují a žijí se potom houbovými vlákny, které chodbičku obrůstají.

Zajímavým příkladem vzájemných vazeb je červotoč *Hedobia pubescens*, který se vyvíjí ve větévkách jmelí a ochmetu, tedy v rostlinných parazitech stromů.

Za dřevokazným hmyzem pronikají pod kůru i jeho

predátoři. Stejně jako jejich kořist jsou velmi vhodné přizpůsobeni k životu pod kůrou. Protáhlé a velmi ploché tělo jim umožňuje prolézat chodbičkami a lovit v nich hmyz, nejčastěji kůrovce.

Specifickou entomofaunu lze nalézt v hnízdech ptáků v korunách stromů i v dutinách jejich kmenů. Stálí obyvatelé hnízd patří jen do několika čeledí. Naprostá většina nejčastějších hostů v hnízdech ptáků je příslušníky čeledí *Catopidae*, *Ptinidae*, *Scydmaenidae*, *Silphidae*, *Leptinidae*, *Histeridae*, *Dermestidae* nebo *Staphylinidae*. Často v hnízdech zastihneme i poměrně velkého mršnika *Dendrophilus punctatus*. Na organických odpadcích v hnízdech se obvykle přizívají kožojedi (*Dermestidae*).

Druhým nejpočetnějším a zároveň nejnápadnějším řádem jsou **motýli** (*Lepidoptera*), které obvykle spojujeme s představou rozkvetlé louky. Překvapivě velké množství motýlů je ale spojeno se stromy.

Představě housenky, okusující list stromu, jsou některé druhy motýlů na hony vzdáleny. Tak například housenky nesytek se vyvíjejí v kořenech, případně i větvičkách hostitelských rostlin. Nesytka sršňová (*Sesia apiformis*) žije v kořenech topolů a vrb. Další druhy se pro změnu zaměřily na plody a nemusí to být jen „červivá“ (jde přeci o housenku) jablka. Tak vzácný zlatokřídlec jilmový (*Xanthia gilvago*) se živí květy a plody jilmu a jehnědami topolů, později strom opouští a dokončuje vývoj na bylinách v podrostu. Podobně se na jehnědách vrb, topolů, jilmů a dubů živí i zlatokřídlec jívoový a vrbový a rudokřídlec rudohnědý (*Xanthia togata*, *X. ictertia* a *Agrochola helvola*).

Housenky motýlů se na stromech neživí jen tkání stromů, ale řadě drobných můrek slouží za potravu lišejníky, případně i řasy rostoucí na stromech. Někteří lišejníkovci kombinují lišejníky ještě i s jinou potravou. Tak například lišejníkovec vroubený (*Eilema complanum*) si „přilepšuje“ ještě suchými listy dubu a buku a lišejníkovec popelavý (*Pelosia muscerda*) konzumuje ještě vedle lišejníků a řas na olších i uvadající listy. Nikoliv čerstvým, ale suchým a tlejícím listím dubů a vrb se živí drobná můrka nosatkovec hnědočárny (*Paracolax tristalis*).

Nejzajímavější potravní zvyklostí má lišejníkovec čtveroskvrnný (*Lithosia quadra*), který se normálně živí lišejníky, ale při přemnožení bekyně mnišky údajně požírá její housenky!

Motýlí fauna v naší přírodě i v celé Evropě dramaticky ubývá. Je to způsobeno změnou hospodaření v krajině. Chemizace zemědělství (i lesnictví), změny krajiny – likvidace remízků a rozptýlené zeleně – to jsou změny, které likvidují celé populace motýlů, včetně arborikolních druhů. Mnoho druhů, které bývaly ještě v první polovině minulého století považovány za škůdce, se dnes považují za vzácné. Dobrým příkladem může být dnes vzácný skvrnopátník angreštový (*Abraxas grossulariatus*) žijící na hlohu, trnce a angreštu. Také již zmíněný drvopeň hrušňový je dnes mnohem vzácnější než dříve, protože ubývá starých stromů, v jejichž kmenech žije. Dříve se

z úbytku motýlů vinili sběratelé, ale na seznamu vzácných a ohrožených druhů je i mnoho drobných můr, které rozhodně nepatří mezi vyhledávané okrasu motýlích sbírek. Mezi ty arborikolní vzácné a ohrožené, často drobné můry patří například šípověnka olšínová (*Acronicta cuspis*), žijící, jak název napovídá, na olši, šípověnka olšová (*Acronicta alni*), která žije i na bříze, dubu a lípě, zelenokřídlec lindový (*Pseudoips vernana*) a stužkonoska modrá (*Catocala*

fraxini), které najdeme nejčastěji na topolech. Úbytek starých vrb ohrožuje chráněnou stužkonosku vrbovou (*Catocela electa*). Mezi mizející druhy patří také žlutokřídlec březový (*Epione vespertaria*), jehož housenky žijí na osice, bříze a vrbě, a zejkovec jasanový (*Ennomos fuscantaria*), žijící na jasanu.

Jen některé druhy si udržují trvale vysoké početní stavy. Jde většinou o druhy, kterým člověk připravil bohatě prostřený stůl v podobě monokultur, často vysazených na nevhodných místech (smrkové lesy v nížinách), nebo o druhy široce polyfágní. Mezi ty první patří například bekyně mniška (*Lymantria monacha*). Zajímavým příkladem přizpůsobivého polyfágního druhu může být píďalka podzimní (*Operophtera brumata*). Je to polyfág, jehož housenky žijí na různých dřevinách, bylinách a dokonce i lišejnicích. Navíc tento drobný motýlek vyvinul zajímavou strategii, jak unikat hmyzožravým ptákům. Jeho imaga se líhnou až pozdě na podzim a aktivní jsou až po příchodu prvních mrazů od konce října až do prosince, tedy v době, kdy už odlétli stěhovaví hmyzožraví ptáci. Píďalka má ještě jednu zvláštnost. Drobným motýlkům hrozí za podzimního větrného počasí, že

budou uneseni větrem příliš daleko do nevhodného prostředí (vysoké hory). Proto se líhne část samiček se zakrnělými křídly, které nemohou létat a zůstávají na místě.

Obratlovci

Jsou jedním ze tří podkmenů kmene strunatců. První dva podkmeny jsou zastoupeny pouze mořskými živočichy a jsou tedy pro nás bezvýznamné. Pro nás významný podkmen obratlovců se dále dělí do čtyř tříd – na obojživelníky, plazy, ptáky a savce.

Vazba **obojživelníků a plazů** na stromy je velmi volná a stromy nevytváří prostředí, kde by se tyto skupiny živočichů trvale zdržovaly, nebo kde by hledaly obživu. Snad jedinou výjimkou u nás je užovka stromová, která dokáže šplhat i po kolmých kmenech starých stromů s hrubou kůrou. Rozhodně se ale nedá říct, že by prostor stromu byl jejím přirozeným biotopem. Užovka je, stejně jako ostatní plazi, živočichem, který si nedovede udržet stálou teplotu těla a aby byla aktivní, musí si udržet tělesnou teplotu občasným vyhříváním na slunci a k tomu není strom tím nejlepším prostředím. Strom jako biotop má proto význam pouze pro poslední dva podkmeny obratlovců - pro ptáky a savce.

Velká část **ptáků** je hmyzožravá a má proto velmi úzkou vazbu na bezobratlé živočichy. Pro bezobratlé, zejména hmyz, představují ptáci důležité predátory, kteří brání jejich přemnožení. Pro ptáky je zase hmyz důležitou součástí jídelníčku a většina druhů ho

spotřebuje obrovské množství. Zejména v období hnízdění, když ptáci krmí svá mláďata, potřebují velké množství hmyzu. Hmyz je jako důležitý zdroj bílkovin pro mláďata nenahraditelný a i všežraví ptáci krmí svá mláďata téměř výhradně hmyzem. Ptáci nelétají na stromy jen pro potravu, ale mnoho druhů zde nachází vhodné hnízdní příležitosti. V České republice hnízdí na stromech asi šest až sedm desítek druhů ptáků. Umístění hnízda je pro každý druh charakteristické, některé druhy staví hnízda ve větvích, jiné vyhledávají dutiny ve kmenech a další si dutiny sami vytesávají.

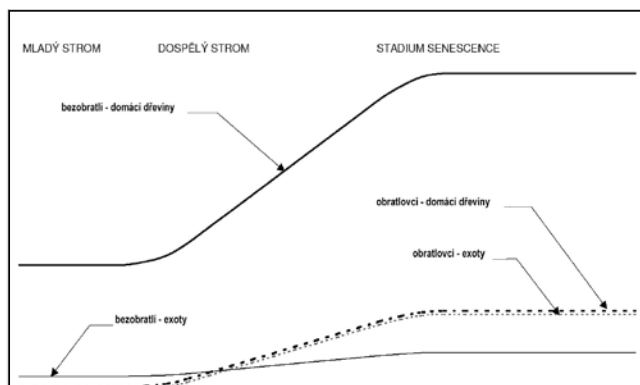
Ze **savců** mají nejtěsnější vazbu na stromy veverky a letouni (především netopýři) a důležitou roli hraje strom ještě v životě plchů a kuny lesní (*Martes martes*). Většina arborikolních savců patří mezi ohrožené a chráněné živočichy. Mezi ohrožené živočichy zařazuje Příloha III. Vyhlášky číslo 395/1992 Sb. plcha lesního (*Dryomys nitedula*), plcha velkého (*Glis glis*) a veverku obecnou (*Sciurus vulgaris*). Plch zahradní (*Eliomys quercinus*) je dokonce zařazen mezi živočichy kriticky ohrožené.

Zvláštní kapitolu tvoří letouni. Pro všechny letouny je charakteristická noční aktivita, ve dne spí v úkrytech, přičemž jiné úkryty vyhledávají v létě (nocoviště) a jiné úkryty jim slouží k přezimování (zimoviště). Velká část našich netopýřů preferuje pro přezimování jeskyně, které zaručují v zimě konstantní teplotu. Jen několik druhů využívá k zimnímu spánku dutiny ve stromech. Netopýři zimující v jeskyních se dělí opět na dvě skupiny – netopýři, kteří v jeskyních nocují i v létě a netopýři, kteří nocují v létě mimo jeskyni, z nichž část využívá jako nocoviště opět stromy.

Faktory ovlivňující kvalitu stromového biotopu

Každý strom vytváří biotop jiné kvality a jiného významu. Kvalitou zde rozumíme především druhovou pestrost a četnost výskytu jednotlivých druhů osidlujících biotop. V tomto smyslu můžeme vystopovat plynulou řadu od stromů s prakticky nulovou (nebo dokonce zápornou) hodnotou až po stromy zcela unikátní. Nejdůležitějšími faktory, které určují kvalitu stromového biotopu, jsou původnost stromu, stáří, způsob ošetřování a stanoviště.

Ke každému druhu stromu se váže jiné společenstvo dalších organismů. Z předchozího textu je patrné, že jen menší část druhů je široce polyfágních a naopak většina druhů bezobratlých, ale i hub či lišejníků má užší vazbu jen na některé druhy stromů. Z hlediska biodiversity stromového biotopu je rozhodující rozdíl mezi jednotlivými druhy stromů především podle toho, zda se jedná o druhy domácí, nebo druhy introdukované. Různé druhy domácích stromů tedy budou vytvářet biotop osídlený odlišným společenstvem organismů. V odpovídajících stanovištních podmínkách bude ale jejich biodiverzita maximální a budou mít tudíž rovnocennou hodnotu. Naproti tomu introdukované (pozn.: nepůvodní) druhy stromů

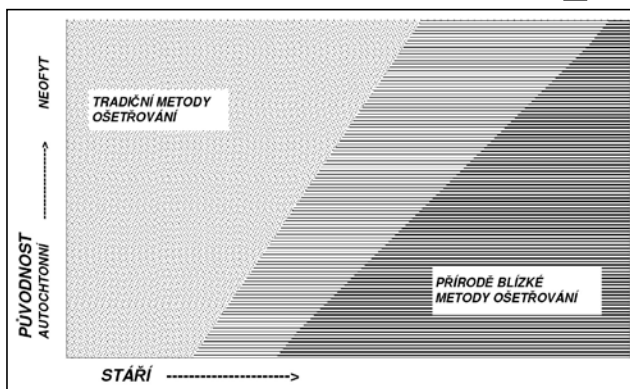

Graf č. 1 Závislost mezi biodiverzitou arborikolních bezobratlých a obratlovců a stářím stromu.

hostí jen zlomek organismů z toho, co hostí příbuzný druh domácích. Tak například někteří autoři tvrdí, že na americkém dubu červeném (*Quercus rubra*) žije až dvacetkrát méně bezobratlých, než na našich domácích dubech (*Q. robur* a *Q. petraea*). Ještě hůř je na tom trnovník akát (*Robinia pseudoaccacia*), protože aktivně ovlivňuje a mění prostředí, ve kterém roste, a ovlivňuje tak negativně i bylinná společenstva v podrostu. Biodiversita klesá i v případě, že se jedná o naši domácí dřevinu vysazenou ale na nevhodné stanoviště. Biodiversita a zapojení do širšího ekosystému prudce klesá v řadě: autochtonní (domácí) druh na původním stanovišti – domácí dřevina na nepůvodním stanovišti – archeofyt – kulturní druh – neofyt.

Druhým klíčovým faktorem, ovlivňujícím kvalitu biotopu vytvářeného stromem, je stáří. Podmínky pro osidlování stromu vznikají až postupem doby hromaděním dostatečného objemu mrtvého dřeva. Semenač nebo mladý strom, který ještě nedosáhl dospělosti, se, z hlediska vytváření specifického biotopu, od jiných rostlin příliš neliší. Nashromážděná dřevní hmota a její kvalita neumožňuje kolonizaci stromu saprofytickými houbami ani bezobratlými žijícími ve dřevu. Nedospělý strom neprodukuje ani pyl, nektar ani plody. Specifický biotop stromu se začne vytvářet až v jeho plné dospělosti a plně se rozvíjí až v období, kdy je ve stromovém organismu již nashromážděn dostatek fyziologicky nefunkční hmoty dřeva a na stromě se začíná projevovat tendence k redukci koruny. Kvalita stromového biotopu se pak udržuje, nebo ještě stále mírně roste až do okamžiku smrti stromu. Po té sice klesne, ale nezaniká úplně. I mrtvé torzo si zachovává značnou hodnotu.

Kvalitu biotopu, vytvářeného stromem, může ovlivnit i způsob ošetřování stromu. Pečlivé odstraňování všech pahýlů, čištění dutin a odstraňování troudu, ale i vyhrabávání listů pod stromem, to jsou činnosti, které likvidují živný substrát pro velkou většinu arborikolních organismů. Při tom neexistují věrohodné údaje, které by dokazovaly, že takové postupy stromu jednoznačně prospívaly. Při ošetřování starých stromů, především domácích druhů, by proto měly být pokud možno používány přírodě blízké metody ošetřování.

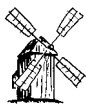
Graf č. 2 Vztah mezi stářím stromu, jeho původností a vhodným způsobem ošetřování.

Na místech, kde je to z bezpečnostních a estetických důvodů možné, by měla být ponechávána (třeba upravená) torza opravdu starých domácích stromů a důležité je i hledat způsoby, jak esteticky přijatelným a bezpečným způsobem ponechat na místě ležet alespoň část odumřelého dřeva. V případě pokácených kmenů starých stromů je nutné si uvědomit, že je rozdíl mezi kmenem stojícím a kmenem ležícím. Některé larvy hmyzu, které se vyvíjely v kmenu stojícího stromu, mohou zastavit svůj vývoj, pokud se kmen položí. Uchování alespoň části kmene v původní vzpřímené poloze je pro dokončení vývoje larev velmi důležité. Nezáleží při tom, jestli se jedná o kmen „na vlastních kořenech“, nebo odříznuté postavené torzo. Důležité je, aby se nezměnila orientace dřeva a aby se nezměnila jeho vlhkost (je nutné zabránit vysychání).

Na grafu č. 1 je znázorněna závislost mezi významem stromu z hlediska biodiverzity arborikolních bezobratlých a obratlovců a stářím stromu. Na dalším grafu č. 2 je znázorněn vztah mezi stářím stromu, jeho původností a vhodným způsobem ošetřování.

Kvalitu biotopu, vytvářeného stromem, ovlivňuje i stanoviště. Čím víc stanoviště stromu odpovídá přirozenému prostředí a čím delší kontinuita je na lokalitě zachována, tím je samozřejmě biotop pestřejší a hodnotnější. Některé arborikolní organismy jsou schopné jen minimální migrace, a proto mohou existovat jen na lokalitách, na kterých se jejich biotop udržel kontinuálně bez přerušení. Zachované zbytky původních porostů, byť se jedná jen o jednotlivé exempláře, proto vykazují největší druhovou diversitu a vyskytuje se zde největší počet ohrožených druhů. S touto problematikou je spojen určitý mýtus „méněcennosti“ městského prostředí z hlediska ekologické hodnoty. K tomu je nutné poznamenat, že tak, jako město a lidská sídla obecně, na jedné straně „přírodu“ pohlcují a ničí, tak na druhé straně vytvářejí a chrání celou řadu specifických biotopů (staré stromy, neplodné půdy, „zanedbané“ zahrady), pro které v kulturní zemědělské krajině již není místo.

Ing. Samuel Burian, Löw & spol., s.r.o.

Větrné mlýny v Poodří

Bořivoj Teichmann

Zdrojem informací o větrných mlýnech jsou mapované podklady. Úvodem proto uvádíme stručný přehled mapování Moravy a Slezska.

Fabriciova mapa Moravy (1569, asi 1:288 000), *Marchionatus Moraviae (Das Marggraftumb Mähren)* První (nejstarší) mapa Moravy od matematika a císařského lékaře **Pauluse Fabricia**¹⁾, vyryta 1568.

Komenského mapa Moravy (1627, asi 1:470 000), *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio*

Druhá mapa Moravy pochází od **Jana Amose Komenského**²⁾.

Vischerova mapa Moravy (1692, 1:187 660), *Moravia Marchionatus perlustratus et delineatus á G. M. Vischer Tyrolensi mathematico caesareo*

Třetí podrobnější mapa Moravy od tyrolského kartografa a zeměměřiče **Georga Matthaeuse Vischera**³⁾, která byla považována za kopii mapy Komenského, avšak ve skutečnosti obsahovala daleko více osad než vyznačil Komenský.

Müllerova mapa Moravy (1716, mezi 1:186 000 až 1:164 000), *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae* Čtvrtou původní tzv. stavovskou mapu Moravy měl, podle rozhodnutí císaře Josefa I. z 25. května 1708, zhotovit inženýr-kartograf **Johann Christoph Müller**⁴⁾.

Císař Karel VI. vydal dne 4. dubna 1721 reskript (výnos) o zmapování Slezska, ale kartografické práce nemohly být zahájeny, neboť Müller těžce onemocněl a 21. června 1721 ve Vídni zemřel. Císař Karel VI. proto vydal dne 23. ledna 1722 nový reskript, podle kterého byl jmenován novým zeměměřičem poručík ženijního vojska **Johann Wolfgang Wieland**.

Wielandovy mapy Slezska (1752) ve Slezském atlase Wieland zahájil vyměřovací práce v následujícím roce 1723 a po mnoha potížích je dne 27. 10. 1732 dokončil; uvádíme pouze ty, které se bezprostředně dotýkají našeho okolí:

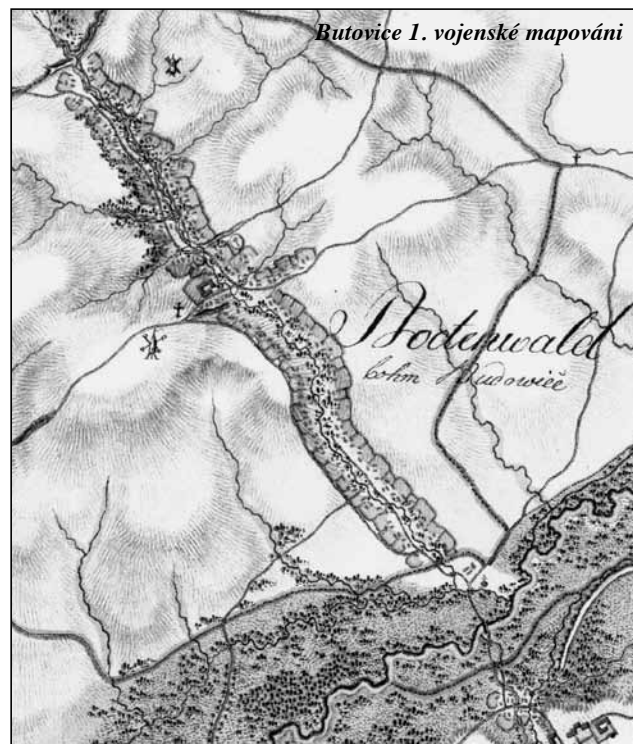
- Těšínsko (1:116 000), *Principatus Silesiae Teschinensis nova et accurata delineatio*
- Opavsko (1:147 500), *Principatus Silesiae Oppaviensis*

Wieland se však vyrytí svých map nedočkal, byly zpracovány až v roce 1736, po jeho smrti.

Stenusova geografie Slezska (1513)

Bartholomeus Stenus, filosof, lékař a kartograf, člen křížovnického řádu ve Vratislavi zpracoval nejstarší mapu Slezska.

Helwigova mapa Slezska (1561)

Martin Helwig (5. 11. 1516 Nisa, 26. 1. 1574 Vratislav), vratislavský rektor, zpracoval mapu orientovanou ve směru k jihu. Mapa je značně nepřesná a mnohdy nesprávná, např. Jeseníky (Gesenc) jsou na ní situovány do Čech.

Josefinské (josefské) mapování (1763-1772) - 1. vojenské mapování

Probíhalo ve Slezsku v roce 1763 a v Čechách a na Moravě v období 1764-1768 narychlo a bez geodetických měření.

Označuje se za josefské, i když bylo z většiny části hotovo již za Marie Terezie.

Mapy byly odvozeny z Müllerových a Wielandových map a zvětšeny do měřítka 1:28 800 (některé také do 1:14 400, případně do měřítka 1:57 600).

Zakreslovalo se vše, co mělo význam pro vojsko (hranice, cesty, řeky, potoky a močály, lesy, návrší, údolí a rokle) a mezi tím se nenápadně zjišťovalo kolik je kde sedláků a chalupníků, kolik je tam těžného a jatečného dobytka.

V důsledku špatně pochopeného utajení zůstalo josefinské mapování v rukopise a nebylo vydáno; originály oněch map jsou ve Vídeňském válečném archivu.

Josefinské (josefské) vyměřování (1785-1789) - Josefinský (josefský) katastr

Císař Josef II. zrušil roku 1781 nevolnictví s pásmným zdůvodněním, že osoba lidská nemůže být předmětem vlastnictví.

Dosavadní jednotka zdanění - usedlost, byla nahrazena jednotkou novou - pozemkem (podle patentu

z 20. 4. 1785); k tomuto účelu bylo zapotřebí změření veškeré půdy a stanovení jejího výnosu, a proto v roce 1785 nařídil císař Josef II. vyměřování celé rakouské říše.

V zavedených knihách přiznání bylo uvedeno:

- topografické číslo každého kusu plodné půdy (parcely),
- jméno držitele gruntu s udáním polohy sousedních majitelů a
- šířka, délka a plocha parcely s přepočteným výnosem

Výměra neplodné půdy nebyla do katastru pojata, půda byla pouze popsána.

Při spisování josefinského katastru byla zavedena nová číselná evidence obytných budov - popisná čísla; tato čísla popisná prakticky platí až dodnes a provádělo je vojsko tak, že v malých obcích bylo započato od pravé strany při hlavním vstupu do obce a pokračovalo se u bezprostředního souseda.

V pozdější době byla pochopitelně číselná řada narušena např. dělením selských usedlostí a stavbou nových obydlí.

Josefinský katastr vstoupil v platnost 1. listopadu 1789 a bylo započato s vybíráním kontribuce (daně státu) a peněžitého poplatku za robotu.

Stabilní katastr (1817-1843)

Následné zaměření celé rakouské říše podle patentu císaře Františka I. ze dne 23. 12. 1817, známé jako **stabilní katastr**, bylo zahájeno v roce 1817 důkladným trigonometrickým vyměřováním a přesným měřením katastrů (Riede) obcí i pozemků, jež dostaly parcelní čísla (přípravné práce byly zahájeny již 2. srpna 1806); stabilní katastr sloužil pro zdanění pozemků.

Pozemky dostaly svá parcelní čísla a byly:

- zaměřeny geometricky, zobrazeny a popsány,
- rozlišeny podle druhu kultur a užívání a
- plodné pozemky byly zatříděny do bonitních tříd (bez ohledu na panskou či selskou držbu)

Pro každou katastrální obec byla zhotovena samostatná mapa v měřítku 1:2 880.

Toto měřítko představovalo jeden palec⁵⁾ na mapě na 40 vídeňských sáhů⁶⁾ ve skutečnosti.

Zobrazení Čech, Moravy a Slezska představovalo 49 967 mapových listů (79 238 km²) pro 12 696 katastrálních obcí.

Vyměřování a zakreslování pozemků do katastrálních map bylo ukončeno v roce 1843 (území Moravy a Slezska bylo měřeno v letech 1824-1836).

Tyto mapy již měly ve svém značení vodní i větrné mlýny (viz dále).

Soukromé mapování

V roce 1850 vyšla prvá česká mapa Moravy a Slezska pod názvem *Korunní země Morava a Slezsko podle nejnovějších vědeckých a úředních pramenů navržené a pomocí národní Jednoty Sw. Cyrilla*

a *Methůdže vydané u knihkupců Bussáka a Irganga v Brně*.

Další mapou byla česká Mapa Moravy od profesora Šembery⁷⁾ z roku 1863 (1:288 000) se zakreslením zaniklých osad a zřícenin hradů, prehistorických nalezišť, hradišť, bojišť atd.; jsou na ní zakresleny také jazykové hranice české, německé a polské řeči, ale i rozhraní nářečí hanáckého, valašského, lašského, opavského a moravskoslovenského.

2. vojenské (Františkovo) mapování (1810-1866)

Bylo zahájeno v Uhrách už v roce 1810, pak bylo na dlouhou dobu přerušeno a dokončeno bylo až v roce 1866.

V českých zemích bylo hotovo v období 1838-1853 v měřítku 1:28 800; terén byl vykreslen šrafováním ("čím přikřeji, tím tmavěji").

I výsledky tohoto mapování nebyly určeny pro veřejnost, v Rakousku měli v roce 1866 tyto elaboráty jen vyšší důstojníci a byly rozděleny do sekcí o rozměrech 20"x20" = 1 čtvereční míle (Čechy 238 a Morava se Slezskem 126 sekčních listů).

V záhlaví map byla vyznačena země (Böhmen, Mähren und Schlesien), okresy (Kreis) a sekce (Section) a pásma (Collone).

Také zde bylo uvedeno měřítko (Maßstab) od jedné poloviny rakouské⁸⁾ míle ku 2 000⁰ (von einer halben oesterreichschische Meile zu 2 000⁰) a počtu kroků (Schritte).

Dále zde byly sloupce s označením okresu (Bezirk), obce (Gemeinde) a bližší určení (Designation), které bylo rozvedeno na sídla (Ortschaften) s počtem domů (Häuser) a stájí (Stallungen) s pohodlným ubytováním (Unterkunft bequem) pro muže (Mann) a koně (Pferde).

Kořistkova⁹⁾ mapa Moravy

Tato mapa v měřítku 1:432 000 byla vydána německy poprvé v roce 1862 a česky poprvé v roce 1875; je to první vrstevnicová mapa Moravy a Slezska s obsáhlým katalogem výškově měřených bodů, které autor měřil jednak trigonometricky, jednak barometricky. Je to vlastně fyzicko-geografický protějšek ke shora uvedené Šemberově mapě Moravy.

3. vojenské mapování (1869-1887)

V roce 1868 bylo ve Vídni rozhodnuto o **3. vojenském mapování**, které pak bylo provedeno v měřítku 1:25 000.

Toto mapování probíhalo v Čechách v období 1869-1887, Morava 1876-1878, Slezsko 1876-1887 a Slovensko a Zakarpatská Ukrajina 1875-1884 a byly z něj vydávány speciální mapy v měřítku 1:75 000, na nichž byl již terén znázorňován kótami a šrafovanými vrstevnicemi.

Na vojenský krok se počítalo 75cm, což při měřítku 1:75 000 znamenalo, že každý cm mapy představoval 1 000 vojenských kroků (10 minut cesty).

Celé mocnářství bylo od severu k jihu rozděleno

v pásma (Zonen) 1/4 stupně široká, která byla znamenána arabskými číslicemi a od západu k východu bylo rozděleno do sloupců 1/2 stupně širokých (Columen), znamenanych číslicemi římskými.

Příklad (označení mapy 7-XVIII, 1880)

- *Zona 7 (49°30' až 49°45' severní zeměpisné šířky, tj. 15')*
- *Columen XVIII (35°30' až 36° východní délky od Ferra¹⁰, tj. 30')*

Kresbu a reprodukci těchto speciálních map ukončil Vídeňský vojenský zeměpisný ústav v roce 1889. Bylo vydáno celkově 746 listů, z toho pro Čechy 69, pro Moravu 34 a pro Slezsko 12 listů.

Tak byla nahrazena předchozí rakouská speciální mapa 1:144 000 z let 1806-1869, jež pro své nevhodné měřítko, založené na staré dolnorakouské poštovní míli (7,586 km), byla nadále neudržitelou.

Mapování v ČSR do roku 1938

Po rozpadu Rakousko-Uherska se stala speciální mapa majetkem nástupnických států, a tak po bývalém Vojenském zeměpisném ústavu ve Vídni převzala Československá republika 699 listů (sekcí) topografické mapy 1:25 000, 189 listů speciální mapy 1:75 000, 33 listů generální mapy 1:200 000 a 9 listů přehledné mapy 1:750 000.

Bývalá Československá republika (vč. Podkarpatské Rusi) byla mapována v pásmech 1-15 a sloupcích VI-XXXI; představovala 179 speciálních map v měřítku 1:75 000.

Jejich soustavnými opravami se od roku 1920 začalo zabývat Kartografické oddělení a Vojenský zeměpisný ústav, který postupně přepracoval všechny listy speciální mapy 1:75 000 na vydání s českým názvoslovím a zeleným přitiskem lesů.

Další, již čtyřbarevné, tzv. **generální mapy** byly v Československu vydávány v měřítku 1:200 000.

V roce 1935 vydala Česká akademie věd a umění Československý národní atlas.

Poznámky

1) **Fabricius Paulus** (*1519 Löbau v Hor. Lužici, †1589), kartograf, dvorský falckrabí a osobní lékař císaře Maxmiliána II., profesor matematiky na vídeňské univerzitě (1553-1558), později profesor tamní lékařské fakulty.

J. A. Komenský ve věnování své mapy Moravy Ladislavovi Velenovi z Žerotína uvedl o Fabriciovi, že byl lékařem císaře Ferdinanda I., který byl otcem Maxmiliána II.

Na mapě Moravy zaznamenal 360 míst a odlišil při tom města opevněná, městečka panská a vesnice; značky pro ně kombinoval se značkami pro zámky, tvrže a kláštery.

Zakreslil a pojmenoval také skoro všechny přítoky Horní Moravy (Branná, Krupa, Desná, Merta,

Březná a Moravská Sázava); jako pohoří pojmenoval jedině Jeseníky.

2) **Komenský Jan Amos** (*28. 3. 1592 asi Nivnice, †15. 11. 1670 Amsterdam, pohřben 22. 11. 1670 v Naardenu)

Teolog, pedagog, filozof, literát, biskup Jednoty bratrské.

Jeho mapa Moravy byla poprvé vytištěna již v roce 1627; po tomto roce byla vydávána v různých atlasech po dobu více než 100 let.

Materiály pro svou mapu Moravy nashromáždil Komenský patrně již před rokem 1621, ale u nás byla mapa vydána teprve v roce 1677, tj. po jeho smrti. Jeho mapa obsahuje téměř 500 místních názvů pro města hrazená, města, farní vesnice, zámky, tvrže a kláštery.

3) **Vischer Georg Matthaeus Tyrolensis** (*22. 4. 1628 Wennis, †1696 Linz), původně farář v Leonsteinu, ale této funkce byl na svou žádost zproštěn; v roce 1666 nabídl hornorakouským stavům vyhotovení mapy jejich země.

Jeho mapa Moravy má 2 460 místních značek a názvů v německém jazyce (opevněná města, městečka, vesnice, zámky, kláštery, vinice, léčivé lázně, prameny kyselek, sklárny, kamencové hutě i doly na zlato a stříbro). Na mapě rutinovane vykreslil také miniatury hradů, zámků a klášterů (např. Mírov, Sovinec, Hukvaldy).

Práce na mapě byla započata 1688 a dokončena 22. 4. 1692.

4) **Müller Johann Christoph** (*15. 3. 1673 Nürnberg, †21. 6. 1721 Wien)

Za prokázané služby císaři Karlu VI. a válečné radě byl v roce 1733 povýšen na inženýra-poručíka.

Jeho mapa Moravy byla poslední mapou, kterou ještě sestavoval jednotlivce; Müller ji vytvořil v období 1708-1712. Měření v terénu se skládalo ze směrových měření busolových a ze zjišťování vzdáleností podél cest pomocí tzv. viatoru připojeného k cestovnímu vozu (viator, v latině pocestný).

Rukopis mapy, kterou věnoval císaři, obsahuje na Moravě 45 hrazených měst (z toho 7 královských) a 214 měst a městeček otevřených, 2 763 vesnic a jiných obydlených míst; do čtyř listů tištěné stavovské mapy však přišel jen jejich výběr.

5) **palec** (Zoll) 2,634 cm

6) **sáh vídeňský** (Klafter) 189,65 cm

7) **Šembera Alois Vojtěch** (*21. 3. 1807 Vysoké Mýto, †23. 3. 1882 Wien), profesor české řeči a literatury na univerzitě v Olomouci (1839-1847), Brně (1847-1850) a ve Vídni (1850-1882), etnograf

8) **rakouská míle** (poštovní) = 7 586 m, tj. 10 000 vojenských kroků (1 vojenský krok = 0,75 m)

9) **Kořistka Karel** (*7. 2. 1825 v Březové u Svitav, †19. 1. 1906 v Praze), profesor praktické geometrie a kreslení situačního i encyklopedik lesnictví

Studoval v Jihlavě, v Brně, ve Vídni a báňské a lesnické akademii v Banské Štiavnici.

10) **Ferro (Hiero)**, nejzápadnější ostrov Kanárských ostrovů (17°39'37" západní délky od Greenwiche)

Základní typy větrných mlýnů

- horský, dřevěný neotáčivý mlýn
- beraní (německý, moravský), dřevěný otáčivý sloupový (kozlečí) mlýn (-e Bockmühle)
- holandský, zděný stabilní nebo s otočnou střechou (paltrovový), dřevěný otáčivý mlýn na kolejnicích-zděného podkladu
- šrotovník, malý mlýnek s dřevěnou či kovovou vrtulí

(Josef Vařeka, Věda a život 5/1964, s. 290-291)

Poznámky

1) podle Jaroslava Karase, Historický vývoj mlynářství, Praha 1919 (s.62)

Místopisné mapové značky

Mapy 3. vojenského mapování rakouského a ani speciální mapy ČSR nerozlišovaly místopisné značky dřevěných větrných mlýnů od mlýnů větrných zděných; měly jednotné značení těchto objektů.

Před 1. světovou válkou existovaly u některých obcí **katastrální mapy** v měřítku (Maßstab) 1:16 000, u nichž byly rozlišeny mapové značky větrných mlýnů (Windmühlen) od větrných mlýnů motorových (Motorwindmühlen).

rakouské 3. vojenské mapování (Windmühle), 1:75 000

rakouské katastrální mapy do roku 1914 (Windmühle), 1:16 300

rakouské katastrální mapy do roku 1914 (Motorwindmühle), 1:16 300

speciální mapy ČSR 1920-1948 (větrný mlýn), 1:75 000

základní mapy ČR (větrný mlýn), 1:25 000

základní mapy ČR (větrný motor), 1:25 000

základní mapy ČR (větrný motor), 1:10 000

základní mapy ČR (větrný motor), 1:10 000

Na těchto mapách byly jednotlivé objekty (Bauernhof über 10 ha, Bauernhof unter 10 ha, Wohnhaus a Gewerbsbetrieb) označeny číslem popisným (hraniče parcel ani jejich čísla nebyla uváděna).

VĚTRNÉ MLÝNY V OBCÍCH

Albrechtický

1) větrný mlýn beraní (v živnostenském provozu 1875)

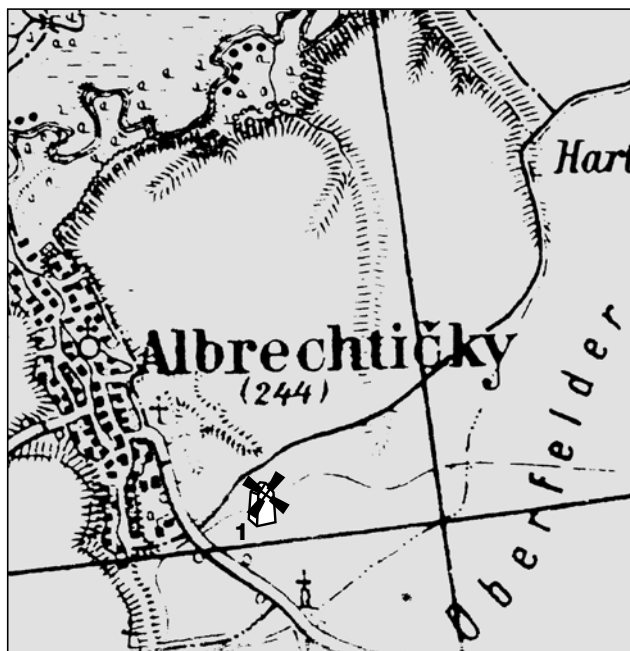
Mlýn stál u domku čp. 40 vlevo na trati Oberfelder (Horní pole) jižně od obce, vpravo u rozcestí bývalé polní cesty k osadě Harty (Lilien) a bývalé silnice na Mošnov, asi 800m jv. od kostela sv. Mikuláše (azimut 135°).

Byl zrušen okolo roku 1901, posledním majitelem byl Josef Šajtar.

Domek, cesta i silnice na této části katastru obce byly zrušeny při výstavbě letiště Ostrava-Mošnov 1955-1963.

Václav Burian uvádí polohu u čp. 40, asi 600m jv. od obce, vlevo u silnice do Mošnova, trať Oberfelder.

Eugen Stoklas uvádí polohu východně od jižního konce osady u polní cesty k osadě Harty (Lilien).

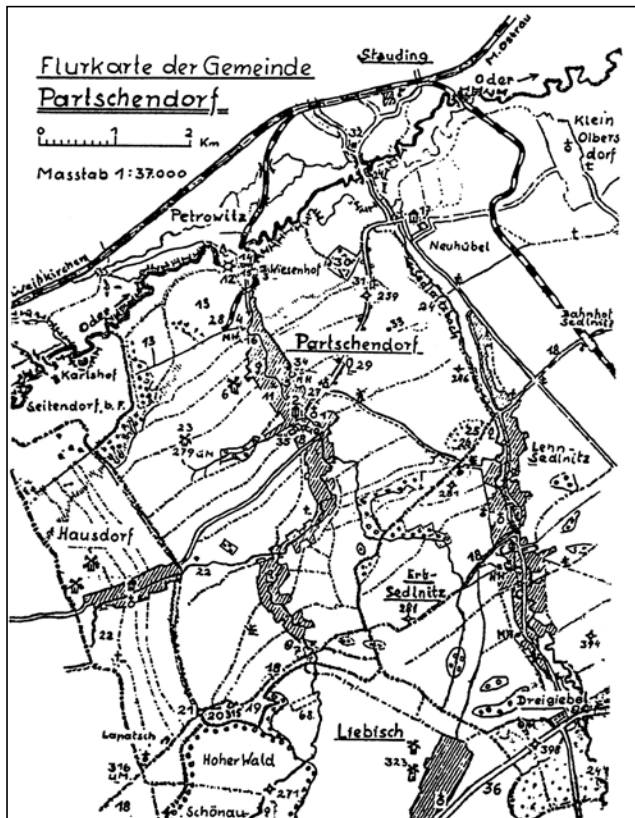

Prameny

- Bericht (s. 332) 1877
- Burian 1 (s.7) 1965, ČE 3/1958 (s.314) a ČL LXII-1/1975 (s.16)
- Stoklas, ČVSMO 1926 (s. 125)

Mapy

- Pokorný, příloha Soudní okres přiborský (1:150 000) 1917
- speciální mapa Neutischein 7-XVIII (1:75 000) 1880, Sedlmeir (s.126 Abb. 189) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938

Bartošovice

V publikaci *Windmühlen im Kuhländchen und im Odergebirge* (s.4) jsou v přehledu u obce Partschendorf uvedeny celkem tři dřevěné větrné mlýny doložené před rokem 1875 (shodně s Václavem Burianem a speciální mapou 1880).

V textu (s.50) a na mapové příloze Abb. 69 stejné publikace (s.50, pol. 23) je uveden ještě čtvrtý větrný mlýn na kótě 279 mnm (viz popis u pol. 4); žádný z ostatních pramenů tento mlýn neviduje.

1) beraní větrný mlýn (v živnostenském provozu 1875)

Mlýn stál mezi bývalými jízdními cestami k Zámečku (Schlüssel, kóta 314,5 mnm) asi 2 850m jz. od kostela sv. Ondřeje na horním konci obce (azimut 200°); mlýn je doložen v roce 1875 a zanikl asi počátkem 20. století.

Václav Burian uvádí polohu asi 200m od středu obce mezi polními cestami k Zámečku (Schlüssel), kóta 315 mnm a jeho zánik asi poč. 20. století.

Eugen Stoklas uvádí polohu vlv. od již. konce Horních Bartošovic.

Anton Sedlmeir uvádí popis shodný s textem pol. 6/7 Václava Buriana.

Prameny

- Bericht (s.332) 1877
- Burian 6 (s.7) 1965, ČE 3/1958 (s.314) a ČL LXII-1/1975 (s.16)
- Sedlmeir (s.4 a 49) 2002
- Stoklas, ČL 1926 (s.254) a ČVSMO 37/1926 (s.127)

Mapy

- Burkart (s.210), Flurkarte (1:37 000), Sedlmeir (s.50 Abb. 69) 2002
- mapa Ostravského kraje č. 13 (III. vydání 1949)
- Pokorný, příloha Soudní okres příborský (1:150 000) 1917
- speciální mapa Neutischein 7-XVIII (1:75 000) 1880, Sedlmeir (s.49 Abb. 68) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938

2) beraní větrný Beierův mlýn (v živnostenském provozu 1875)

Mlýn stál u dolního konce vesnice asi 950m szz. od kostela sv. Ondřeje na přivráceném svahu vyvýšeniny Singerberg (Bartošovický kopec) na kótě 252 mnm (azimut 295°); patřil ke gruntu čp. 230 majitele mlýna Rudolfa Beiera, byl doložený v roce 1875.

Singerberg (Bartošovický kopec) je vyvýšenina západně od obce (kóta 279 mnm) s polní zemědělskou plochou, dříve za grundy čp. 232 Alfreda Schindlera a čp. 231 Wilhelma Beiera (podle základní mapy ČR 25-21-06 je Bartošovický kopec značen jako kóta 278 mnm).

Větrák dal v roce 1854 postavit na tomto místě Rudolf Beyer z gruntu čp. 230; nazval jej podomácku Windmühl-Beyer, aby jej tak rozlišil od ostatních rodin stejného jména.

V roce 1925 byl větrák jako opotřebovaný rozebrán a materiál použit na novostavbu statku.

Kopec Singerberg a jeho mlýn představoval nádherný kus země... Byl z něj překrásný výhled do Oderského údolí a na výběžku Sudet ležící vesnice Bílov, Pohořilky, Jílovec, Děrné a na fulnecký zámek, na druhou stranu pak na řetěz Beskyd - jen původ jména Singerberg už dnes nikdo nezná.

Václav Burian uvedl polohu asi 1 000m sz. od středu obce, na svahu přivráceném k obci.

Eugen Stoklas popsal umístění vlv. u Dolních Bartošovic.

Marie Hrabovská uvádí v publikaci *Bartošovice* 600 let tento větrný mlýn na dolním konci obce patřící k čp. 230.

Anton Sedlmeir uvádí popis shodný s textem pol. 7/7 Václava Buriana s doplňkem (Anm.: Singerberg). Na s.50 uvádí Anton Sedlmeir další údaje k tomuto větráku, a to podle údajů uvedených v publikaci *Geschichte der Gemeinde Partschendorf im Kuhländchen*, Maria Burkart.

Prameny

- Bericht (s.332) 1877
- Burian 7 (s.7) 1965, ČE 3/1958 (s.314) a ČL LXII-1/1975 (s.16)
- Burkart (s.95) 1966
- Hist 14 (s.225) 1995
- Hrabovská (s.25) 1999
- Sedlmeir (s.4 a 49-50) 2002
- Stoklas, ČVSMO 37/1926 (s.127)

- Burkart (s.210 a s.211, pol. 6), Flurkarte (1:37 000) 1966, Sedlmeir (s.50 Abb. 69 pol. 6) 2002

Mapy

- mapa Ostravského kraje č. 13 (III. vydání 1949)
- Pokorný, příloha Soudní okres příborský (1:150 000) 1917
- speciální mapa Neutischein 7-XVIII (1:75 000) 1880, Sedlmeir (s.49 Abb. 68) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938

3) beraní větrný mlýn (v živnostenském provozu 1875)

Mlýn stál asi 750m svv. od kostela sv. Ondřeje (azimut 75°) ve vzdálenosti asi 500m vpr. od křižovatky na Sedlnici, vlv. od této silnice, kóta 269 mnm za hřbitovem; je doložen v roce 1875.

Václav Burian uvádí polohu asi 700m sv. od obce, poblíž křižovatky polní cesty na kótě 246 mnm a silnice do Sedlnic.

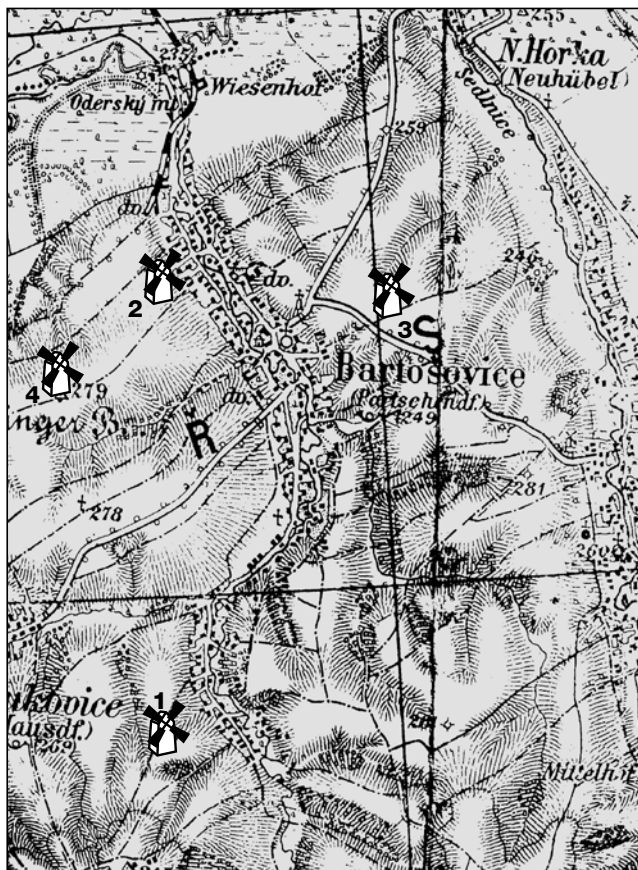
Eugen Stoklas uvádí polohu vpr. od Dolních Bartošovic.

Marie Hrabovská uvádí v publikaci Bartošovice 600 let tento větrný mlýn u hřbitova.

Anton Sedlmeir uvádí popis shodný s textem pol. 8/7 Václava Buriana.

Prameny

- Bericht (s.332) 1877
- Burian 8 (s.7) 1965, ČE3/1958 (s.314) a ČL LXII-1/1975 (s.16)

- Hrabovská (s.25) 1999
- Sedlmeir (s.4 a 49) 2002
- Stoklas, ČVSMO 37/1926 (s.127)

Mapy

- Burkart (s.210), Flurkarte (1:37 000) 1966, Sedlmeir (s.50 Abb. 69) 2002
- mapa Ostravského kraje č. 13 (III. vydání 1949)
- Pokorný, příloha Soudní okres příborský (1:150 000) 1917
- speciální mapa Neutischein 7-XVIII (1:75 000) 1880, Sedlmeir (s.49 Abb. 68) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938

4) beraní větrný mlýn

Podle mapové přílohy publikace Geschichte der Gemeinde Partschendorf im Kuhländchen stál tento čtvrtý větrák přímo na vyvýšenině Singerberg (kóta 278 mnm), asi 1 600m z. od kostela sv. Ondřeje; v základní mapě ČR 25-21-06 je tato kóta označena jako Bartošovický kopec (azimut 260°).

Václav Burian ani Eugen Stoklas tento větrák neuvádějí.

Maria Burkart a Anton Sedlmeir uvádějí tento čtvrtý větrák v mapové příloze (Flurkarte) pod pol. 23, při čemž Anton Sedlmeir doplňuje, že se jedná o čtvrtý mlýn, a to u Schindlerova hospodářství čp. 122.

Prameny

- Sedlmeir (s.50) 2002

Mapy

- Burkart (s.210 a s.211, pol. 23), Flurkarte (1:37 000) 1966, Sedlmeir (s.50 Abb. 69) 2002
- všechny ostatní výše uvedené mapy tento mlýn nezačernávají

Bernartice nad Odrou

V publikaci Antona Sedlmeira Windmühlen im Kuhländchen und im Odergebirge jsou uvedeny v obci Barnsdorf dva beraní větrné mlýny:

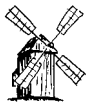
- beraní větrný mlýn, doložený před rokem 1877 (?), popř. před rokem 1880 a
- beraní větrný mlýn, doložený před rokem 1880

Ve skutečnosti byl v obci pouze jeden větrák, a to ten, který dle publikace Bernartice nad Odrou uvedla Aloisie Glogarová z čp. 34, Klement Šimíček z čp. 176 a Žofie Nováková z čp. 38.

K tomu poznámka Antona Sedlmeira na s. 60: "Na speciální mapě 1880 jsou u obce Bernartice (Barnsdorf) zakresleny dva větrné mlýny

1. objekt přibližně 100m záp. od kostela vpr. vedle silnice na Hůrku poblíž přítoku Bernartického potoka, popsaná poloha je uvedena podle očitých svědectví
2. objekt přibližně 300m vých. od obce, přesně vpr. u cesty na Šenov. Tento větrák není nikde uveden."

To jsou ovšem chybné údaje o záznamech poloh

mlýnů údajně ze speciální mapy z roku 1880: na této mapě, jakož i na speciální mapě 4160 jsou na těchto místech značena Boží muka vlv. u cety na Hůrku a stejně tak i druhá Boží muka vpr. při cestě do Šenova.

Navíc na uvedených mapách není zaznačen žádný větrný mlýn!

Václav Burian uvádí ve svém díle Větrné mlýny na Moravě a ve Slezsku pod č. 10 v Bernarticích pouze jeden větrák, který zanikl počátkem 20. století a udává pramen Moravské Kravařsko (s.160).

1) beraní větrný mlýn, zbořen v roce 1907

Mlýn stál podle vzpomínek Aloisie Glogarové (*1876) na čp. 34 a Klementa Šimíčka (*1890, †1988) z čp. 176, vpr. za obcí asi 50 kroků naproti Božích muk na Drážkách u cesty na Hůrku (azimut 295⁰, 400m szz. od kostela Navštívení P. Marie) a pouze šrotoval.

Mlýn pocházel z obce Kujavy, kde jej v roce 1879 koupil Johann Sahlinger a jeho manželka Barbara, rozená Wasnerová z Jestřábí (Habicht) u Olomouce a na jaře v roce 1880 jej dali převést do Bernartic.

Bohužel není známo, kdy byl tzv. Münsterův mlýn postaven a kdy byl uveden do provozu (v živnostenském provozu obce Kujavy byl v roce 1875); v roce 1872 stál na pozemku rodiny Münsterovy z čp. 80, později rodiny Freislerovy, dřevěný větrák.

V období 1876-1878 na něm v Kujavách mlel mlynář Brossmann, pocházející z Lukavce (Luck) a jeho manželka Anna, rozená Berggoldová z Kostelce (Hochkirch).

Podle jednoho ústního podání prý byl mlýn v Bernarticích postaven z podnětu rodiny Dresslerovy z čp. 9.

Vysoký pravoúhlý mlýn beraního typu, otáčivý na středním sloupu (tatíkovi), měl čtyři křídla a skoro až k zemi byl pokryt šindelem (čelo, polozvalbená střecha a stříška palandy).

Maličká palanda měla rozměry dvakrát dva metry s vchodem po schodech a bylo v ní skrovné lůžko, malý stůl, železný "Vincek", věšák a svatý obrázek; tato tmavá komůrka měla pouze jedno malé okénko.

Kolem mlýna byly v zemi zaraženy silné kůly pro navinutí lana k natáčení celého sloupového mlýna po větru a z mlýna k tomu trčelo dlouhé bidlo (ocas); na hromadě ležely též tenké dřevěné laťky (lísy), které mlynář ubíral či přidával na křídlech (plachtách) podle síly větru.

Venku byla také lava (lavice), na které v létě sedával a opodál měl malou dřevěnou boudu, v níž měl i dříví na topení.

Ve mlýně se mlelo (spíše šrotovalo) do konce 19. století; měl málo mlečů a také velkou konkurenci v místních vodních mlýnech čp. 25 (Lesní mlýn) a čp. 28 (Beierův mlýn), které byly víc výkonné a mlely daleko pěknější mouku.

Větrák byl proto od roku 1900 opuštěn a poté v roce 1907 zbořen; jeho čp. 105 předali Dresslerovi

na nově postavený dům pro svoji dceru, provdanou Kunetkovou.

Podle ústního podání Aloisie Glogarové z čp. 34 (*1876) nechali roku 1880 postavit větrný mlýn manželé Jan a Emilie Schlezingerovi z Malých Heraltic u Budišova¹⁾ z popudu bernartické rodiny Dresslerovy z čp. 9.

Majetná rodina Dresslerova (byla tam i olejna) byla velice podnikavá a ihned po postavení mlýna tento odkoupila.

František Dressler zasahoval rovněž do věci veřejných a podle ústního podání dal větrák postavit jako truc zdejšími vodními mlynáři, se kterými měl neshody. Větrák měl čp. 105 a byl to starší mlýn, přivezený sem z obce Kujavy²⁾.

Ihned v roce 1882 jej Dressler pronajal starému mládenci vysoké postavy Františku Tomečkovi, jenž bydlel na palandě, avšak dost často se zdržoval v novém domku čp. 109 u manželů Klosových; ten v roce 1893 nechali postavit manželé Augustin a Barbora Klosovi.

V roce 1882 byl majitelem František Dressler z gruntu čp. 9 (nájemcem byl starý mládenec František Tomeček, od roku 1887 pak jistý Fuchs).

Václav Burian uvádí pouze zánik mlýna počátkem 20. století.

Josef Mňuk uvádí v roce 1898 jeden větrný mlýn.

Publikace Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960 uvádí jeden větrný mlýn v roce 1900.

Prameny

- *ObÚ Bernart (s. 355-358) 1996*
- *Burian 10 (s.8) 1965 a ČL LXII-1/1975 (s.16)*
- *Hist 14 (s.180) 1995*
- *Mňuk (s.160) 1898*
- *VSO NJ č. 40/1987 (s. 23-28)*
- *Sedlmeir (s. 5, 57-60 a 143) 2002*

Mapy

- *na speciální mapě 4160 (1:75 000) 1938 není v obci uveden žádný větrák*

Poznámky

- 1) mylný údaj 80leté paní

V publikaci Bernartice nad Odrou 1996 je na s. 317 uvedeno u majitele domu čp. 109, že roku 1880 vystavěl Jan Sahlinger na obecním pozemku na Drážkách po pravé straně cesty do Hůrky na vyvýšenině nedaleko Božích muk větrný mlýn holandského (?) typu, přenesený z Kujav a zbořený v roce 1907.

Údaj o holandském typu větrného mlýna je samozřejmě nesmysl (viz vyobrazení Leopolda Biskupa u Sedlmeira na s. 58, Abb. 82).

- 2) dle publikace Antona Sedlmeira Windmühlen im Kuhländchen und im Odergebirge (s. 24) se jednalo o jeden z pěti kujavských větráků, a to o Münsterův mlýn na malé vyvýšenině 250 mm

u zatačky vedle silnice do Pustějova (Petrowitz) na pozemku majitelů z čp. 80 (600m jv. od kostela v Kujavách, azimut 117°), který v roce 1879 koupil Johann Sahlinger, pocházející z Malých Heraltic (Klein Herrlitz) u Opavy, a který tehdy měl již v pronájmu Lesní vodní mlýn na Odře u Bernartic. Mlýn do Bernartic převezl na jaře 1880. Uvádí to kronikář Anton Neliba v kronice Deutschen Heimatbuch z roku 1923.

Dále se v publikaci uvádí, že Franz Dressler dal domněle mlýn postavit na truc, protože byl ve sporu se zdejšími vodními mlynáři z čp. 25 a 28, kteří na něj poukazovali, aby on, Dressler, jenž byl od 20. 2. 1882 držitelem větrného mlýna, zaplatil za pozemek ročně 10 guldenů, což bylo mnohem více než jeho sousedé. V březnu 1888 byla za mlýn uvedena pouze domovská daň a obecní dávky a v září 1884 již nic. Snad zůstal Sahlinger v letech 1882-1883 ještě provozovatelem nebo nájemcem bývalého větrného mlýna, když tehdy platil ještě školné. V letech 1886-1888 byli manželé Sahlingerovi vedeni na větrném mlýně v Partutovicích (Bartelsdorf) a v letech 1888-1889 v Hranických Loučkách (Litschel).

Dressler provozoval větrák v období 1884-1888 patrně s pomocí mlynářského tovaryše, který byl v cizinecké knize z roku 1888 veden jako Eduard Hermann, příslušný a bydlící v čp. 9, narozený v roce 1834 v Jezdkovicích u Opavy, tamtéž příslušný.

Už 3. 7. 1888 požádal Dressler o prominutí části nájmu za místo, na kterém stál mlýn. Obec sice jeho žádosti nevyhověla, ale snížila roční poplatek ze mlýna na polovinu. Větrný mlýn měl však málo mletí, měl velkou konkurenci ve vodních mlýnech, které byly mnohem výkonnější a dodávaly jemnější mouku. Mlýn vlastně jen šrotoval.

Ve školním roce 1886/1887 bylo pro čp. 105 zapláceno školné pro dítě, aniž by bylo uvedeno jeho jméno. Jednalo se snad o Františka, syna nájemce větrného mlýna („větrného mlynáře“) Johanna Fuchse, narozeného v roce 1840 ve Svobodných Heřmanicích. Je zřejmé, že nájemce větrného mlýna Fuchs byl zaměněn se Sahlingerem.

Na větrném mlýně je v roce 1891 prokazatelně uveden Franz Tomeček (nar. 1847, rodem z Nového Jičina), nejdříve jako tovaryš a pak jako nájemce. Ve stejném roce bylo čp. 105 převedeno na nový dům Albina Kunetky. Mlýn sice ještě stál, avšak více již neprovozoval a byl v roce 1904 snesen. Jeho trosky byly odstraněny o tři až čtyři roky později.

Kartograficky byl evidován dále na katastrální mapě z roku 1892 a ještě na speciálních mapách z roku 1891 a 1906 a na topografické mapě 1:25 000 z roku 1900.

Vzpomínky pamětníků na bernartický mlýn

Z vyprávění **Aloisie Glogarové** z čp. 34, narozené 1876, zaznamenané v červnu 1965 o pazderně a větráku:

„Pazderna stála kousek za větrákem v trati Potoky pod Volfovým dolem, po levé straně cesty k Hůrce. Chodila jsem tam k dětem rodiny Zelenkovic, kteří v tehdejší pazderně bydleli. Tam jsme si hráli. Chatrč měla šifrovou (břidlicovou) střechu a v létě tam bylo dost teplo. Jako děcko jsem tu často pobývala, když jsem chodila do školy. Později ve věku 15 let (1891) jsem tam přišla už jenom málo. Myslím, že Zelenkovi už tam ani nebydleli. Byl tam už někdo jiný, prý více rodin, avšak to si již dobře nepamatuji.

Pazderna, to nebyl nijak veliký, ale dlouhý prostor a myslím, že byla postavena z vepřovic a už značně zchátralá a byla brzy zbořena. Pokud se pamatuji, mohla jsem mít tehdy 16 roků (1892) a byla jsem ve službě u dolního Bayera čp. 27.

Nás na pazderně lákalo to, že uvnitř byl vždy pořádek a také mrzutosti, a tak jsme si tam báječně hráli. Len jsem tam v pazderně nikdy neviděla.

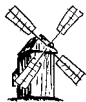
V době, kdy chodila k Zelenkům, chodila jsem často také k větráku. Stál naproti Božích muk (viz obrázek), na pravé straně cesty do Hůrky, přibližně asi 50 kroků od cesty. Měl čtyři křídla a byl až k zemi dřevěný. Venku byla lavice, na které v létě sedával mlynář. Pamatuji se na něho, že byl velmi veliký, jako nějaké bidlo.

Uvnitř mlýna jsem jako děcko, tuším, byla pouze jednou. Pamatuji se, že jsem měla strach, pro nás děti to nic nebylo. Tam, kde mlynář bydlel a spával, bylo velice temno, protože tam bylo jen jediné malé okénko. Byla to taková malá komůrka, do níž se vcházelo zvenčí po schodech. Bylo v ní něco jako lůžko, malý stůl a, tuším, železná kamínka. V celém mlýně to harášilo a strašilo. Jak se mlynář jmenoval, to už nevím, ale Zelenkovi ho vždy volali Franz.

Někdy se křídla točila, ale jen pomalu. Někdy byl mlýn potichu a nemlel. Myslím, že mlynář byl sám a svobodný. Já jsem tam ani žádnou děvečku (ženu, manželku) nebo děti neviděla. Vždyť také v tom maličkém kamrlíku ani nemohli bydlet.

Jak ten mlýn vypadal zvenčí? Tomu já však nerozumím. Mlýn měl čtyři křídla a byl celý otáčivý. Viděla jsem několikrát, jak s ním mlynář točil. Okolo mlýna byly v zemi zaraženy silné kůly a z mlýna trčelo ven takové silné dřevěné táhlo. Na ně namotal mlynář silný provaz, navinul jej na dřevěný kůl a točil mlýnem, jak chtěl. Mlýn byl celý kryt šindely. Střecha byla z jedné strany trochu do špice. Mlýn dosahoval až k zemi. Jak byl vysoký, to nevím, ale hodně. Nám dětem se zdál vysoký dost.

Náš otec tam chodil šrotovat zrní. Mouku tam myslím nemlel, chodil do mlýna k Beierům na čp. 28. Zdá se mi též, že měl mlynář opodál mlýna malou boudu (šopu), možná kozí chlívek nebo nějaký dřevník. Venku ležely na hromadě plotýnky, které mlynář ubíral nebo přidával na křídla. Tuto práci jsme my, děti, také pozorovaly. Mlynář nás u mlýna rád neviděl, honil nás vždy pryč, ale nás dívky mlýn moc nebavil, spíše kluky.

Víc nevím, je to už přes 80 let a všechno jsem zapomněla. Není už více ani mlýn, ani pazderna, ani mlynář ..."

Z vyprávění **Klementa Šimíčka** z čp. 176, který 23. 9. 1967 oslavoval svoje 97. narozeniny (napsáno v říjnu 1984, kontrolováno v srpnu 1987):

Větrák stál naproti Božích muk u Drážek na pravé straně cesty k Hůrce. Ve mlýně se, tuším, pouze šrotovalo. Lepší mouka se mlela ve vodních mlýnech v obci. Když se mlynáři přivezlo zrní na šrotování, nečekalo se, až se sešrotuje. On měl vždy trochu šrotu v zásobě a zrní hned vyměnil za šrot.

Mám ještě takovou vzpomínku, když jsem tam jednou byl se svým starším bratrem Janem, který padl v první světové válce. Měl jsem tehdy devět let a můj bratr jedenáct. Byli jsme uvnitř mlýna i v palandě. Bylo tam skrovné lůžko, obyčejný malý stůl a malá železná kamínka, na stěně věšák a svatý obrázek; to bylo všechno. Místnost byla ovšem velmi malá, možná dvakrát dva metry.

Vešli jsme tenkrát asi jen dvě míry zrní, a to ještě na sáňkách, i když už byl konec března. Mlynář nám směnil zrno za šrot a my jsme šli zase domů. Mlynář šel s námi a stavil se Klosů na čp. 109. My jsme se však potajmu vrátili zase zpět ke mlýnu, který pomalu mlel a bratr Jan se chytil jednoho křídla, nechal se vytahovat a pak se z výšky dvou až tří metrů zase pustil. To se mu zalíbilo, a tak se dal vytahovat vždy výše a výše. Měl jsem strach a křičel

jsem: „Jendo, pusť se, nebo se ještě zabiješ!“ Vždyť mohl spadnout na následující křídlo. Bratr se pustil, za následné křídlo se zachytil. Bouchnul na zem a nemohl vstát. Z nosu mu tekla krev potůčkem. Kapesníky jsme tehdy neměli, a tak si začal utírat krev rukávem, který byl za chvíli celý od krve. V takovém stavu jsme však domů jít nemohli. Doma by byl ještě nářez, že jsme se věšeli na mlýnská křídla. Radili jsme se tedy, až jsme vymysleli, že já jsem tahal sáňky a on, Jan, je zezadu tlačil a upadnul. Také jsme už domů nejeli kolem Klosů, ale přes pole k Blažkovu mostu kolem Tepličných, aby nás mlynář neviděl; ten nerad viděl kluky u mlýna a honil je bičem pryč.

Dobře si pamatuji, že mlýn byl od let 1900 do 1906 opuštěn a často nám sloužil ke hrám. Hráli jsme si tam na válku mezi horňany a dolňany. Obyčejně byli ve mlýně jako první horňané, obsadili jej a my, dolňané, jsme na ně útočili kameny.

Vzpomínám si ještě, že jednou při takové velké bitvě jsme my, dolňané, táhli od Horeckého potoka přes pole k mlýnu. Bylo nás kluků hromada a měli jsme dřevěné šavle, luky a klacky. Též děvčata šla s námi bojovat. Má spolužačka, Míla Hájková, mi nesla v zástěře kameny jako municí. Tenkrát jsme na mlýn útočili celé dopoledne, a přece jsme jej nedobyli.

Paní **Žofie Nováková** z čp. 38 (ročník 1893) vzpomínala, jak se často jako školačka s radostí dívala

z domu na obíhající křídla větráku.

K mlýnu vedla z jedné strany nezpevněná cesta od Hůrky, z druhé strany bychom k mlýnu dospěli po pěšině a po polní mezi, ale také po polní cestě od domu čp. 37.

Nedaleko mlýna měl mlynář, jehož jméno si již nepamatuji, dřevěnou boudu. Mlým se zdál být velmi vysoký a během času upadl v zapomnění. Obecní pozemky patřily původně k gruntu čp. 38, na kterých větrák stál; jejich plocha byla rozparcelována na jednu či dvě měřice¹⁾ a pak díl po dílu prodána z větší části domkářům.

To bylo zapsáno v září 1987.

Alois Kunetka z čp. 12 (ročník 1901) nám sdělil (zapsáno 1984): od svého otce věděl, že poslední mlynář byl starý mládenec vysoké a silné postavy, bydlel v mlýnské šalandě, ale často také pobýval v novém domě Klosových čp. 109, ze kterého mohl pozorovat 120m vzdálený mlýn a byl prý též velký pytlák.

Vyprávěč si sám vzpomíná ještě na ruiny větrného mlýna, když ještě chodil do školy (1907).

A co k tomu říkají archivní prameny?

Na jaře roku 1877 si najal Johann Sahlinger, narozený v Malých Heralticích (Klein Herrlitz) u Opavy, větrák v Bernarticích nad Odrou společně s manželkou Barbarou, rozenou Wasnerovou z Jestřábí (Habicht) u Olomouce (dnes vojenské území).

V roce 1866 měli manželé ve vlastnictví větrný mlýn ve Středolesí (Mittelwald) u Hranic a v roce 1869 si najali větrný mlýn ve Velkých Heřmanicích u Oder (Groß Hermsdorf an der Oder); obě jejich děti, Josef a Johann, navštěvovaly v letech 1877-1879 obecnou školu v Bernarticích.

Začátkem července 1879 přesídlili Sahlingerovi do nově zakoupeného větrného mlýna v Kujavách (Klantendorf); dle německé obecní kroniky to byl dřevěný větrák slezského typu, patřil původně k usedlosti čp. 80 a stál na vyvýšenině blízko silnice do Pustějova (Petrowitz).

V kujavské pozemkové knize ale o tom není nic zaznamenáno. V Kujavách byly v roce 1875 čtyři větrné mlýny s registrovaným živnostenským oprávněním; v roce 1880 jich prý bylo dokonce pět spolu s větrným mlýnem v Pohořílkách (Schimmelsdorf), které tehdy tvořily s Kujavami společnou obec. Mlýny mlely, jak to bylo celkem na Kravařsku zvykem, pro sociálně slabou část obyvatelstva.

Sahlinger nemohl ale zřejmě obstát v konkurenci, ačkoliv jeho černá mouka byla velice oblíbená a dobře chutnala, a tak požádal již 27. 7. 1879 obec Bernartice o sdělení podmínek, za jakých by mohl převést svůj větrák z Kujav do Bernartic. Po dlouhotrvajících vyjednáváních mu dne 8. března 1880 obec převoz větrného mlýna schválila a 29. března 1880 mu proto pronajala za dost těžkých podmínek 533 čtverečních sáhů²⁾ z už rozparcelovaného a dvě měřice velkého obecního pozemku na Drážkách, a sice

díl podle přání. Sahlinger si vybral parcelu 1157/16 u pravé strany cesty do Hůrky proti Božím mukám na parcele 1135/5; její roční pronájem byl sjednán na dobu od 1. července do 1. prosince (mlecí období) za průměrné množství 4hl obilí. Za pronájem pozemku musel zaplatit stejnou cenu, jaká byla dosud sjednána s ostatními pachtýři obecních pozemků. Dohoda měla platit jen pro období 1880-1891 a jen pro Sahlingera a jeho mlýn, avšak byla mu také po právu prodlužována pro jeho větrný mlýn. Povolení ke stavbě mlýna mělo číslo 105 s datem na 20. 4. 1880.

V červenci 1880 Sahlinger zaplatil za nájem 1 gulden 24 krejcarů, za pozemkovou daň 12 krejcarů a domovní daň 55 krejcarů, za školné 34 krejcarů a 20 krejcarů obecních dávek; za období 1881-1882 platil školné za tři děti již 51 krejcarů a za rok 1883 34 krejcarů za dvě děti.

Celý čas po přestěhování z Kujav (Klantendorf) do Bernartic nad Odrou (Barnsdorf a.d. Oder) k 10. 3. 1880 bydlela jeho rodina na čp. 38, sotva 300m daleko od větrného mlýna.

Ve mlýně byla totiž jen malá komůrka, která by jako světnice vedle mlýnice neposkytovala žádný prostor k bydlení.

Mlým byl dřevěný beraního typu s dlouhým kabátem a otáčel se kolem středního sloupu; měl čtyři křídla a měl i naviják, pomocí něhož mohla docela dobře otáčet celým mlýnem jedna osoba.

Poznámky

- 1) měřice 1 918 m²
- 2) sáh vídeňský 3,62 m²

Butovice

1) větrný mlýn (v živnostenském provozu 1875)

Mlým stál asi 1 300m jvv. od kostela Všech svatých nad kótou 248 a mlýnem č. 5 (azimut 115°); doložen byl před rokem 1870.

Větrné mlýny č. 1 a 5 stály u sebe v těsné blízkosti a vedla k nim z obce jízdní cesta.

Václav Burian uvádí polohu asi 700m vých. od obce.

Eugen Stoklas uvádí polohu východně od středu osady.

Prameny

- Archiv č. 18
- Bericht (s.333) 1877
- Burian 63 (s.14) 1965, ČE 3/1958 (s.314) a ČL LXII-1/1975 (s.16)
- Stoklas, ČVSMO 37/1926 (s.127)
- Sedlmeir (s.4 a 29) 2002

Mapy

- speciální mapa Neutischein 7-XVIII (1:75 000) 1880, Sedlmeir (s.29 Abb. 26 a s.126 Abb. 189) 2002

- speciální mapa Neutitschein (1:50 000) 1936/1957, Sedlmeir (s.30 Abb. 27) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938

2) větrný mlýn (v živnostenském provozu 1875)

Mlýn stál na kótě 276 mnm, asi 1 400m sz. od filiálního kostela Všech svatých, vpr. od bývalé jízdní cesty k Blücherovu dvoru (nyní Nový dvůr) na k.ú. Bílov (azimut 300°); doložen před rokem 1870.

Václav Burian uvádí polohu asi 1500m sz. od obce, kóta 276 mnm, vpr. od polní cesty.

Eugen Stoklas uvádí polohu vlv. od sev. konce (276 mnm).

Prameny

- Archiv č. 19
- Bericht (s.333) 1877
- Burian 64 (s.14) 1965, ČE 3/1958 (s.314) a ČL LXII-1/1975 (s.16)
- Stoklas, ČVSMO 37/1926 (s.127)
- Sedlmeir (s.29) 2002

Mapy

- speciální mapa Neutitschein 7-XVIII (1:75 000) 1880, Sedlmeir (s.29 Abb. 26) 2002
- speciální mapa Neutitschein (1:50 000) 1936/1957, Sedlmeir (s.30 Abb. 27) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938

3) beraní větrný mlýn (v živnostenském provozu 1875)

Mlýn stál asi 1 400m jvv. od kostela Všech svatých (azimut 120°), vlv. na kótě 248 mnm pod mlýnem č. 1. Větrné mlýny č. 3 a 1 stály u sebe v těsné blízkosti a vedla k nim z obce jízdní cesta.

V. Burian uvádí mlýn asi 700m vých. Od obce chybně jako mlýn majitele V. Stuchly (kolem roku 1929).

Také ing. Alois Špička uvedl mlýn v článku Větrné mlýny na Opavsku (soupis), VČZM, rovněž chybně jako mlýn majitele J. Stuchlého.

Prameny

- Archiv č. 22
- Bericht (s.333) 1877
- Burian 67 (s.14) 1965, ČE 3/1958 (s.314) a ČL LXII-1/1975 (s.16)
- KSPPOP, fotoarchiv 31.199
- Sedlmeir (s.29-30, s.30 reprofoto Abb. 1) 28-30, s. 31 reprofoto Abb. 31) 2002
- Scholz (s.347 foto) 1998
- Špička VČZM V-4/1932 (s.320)

Mapy

- mapa Ostravského kraje č. 13 (III. vydání 1949)
- speciální mapa Neutitschein 7-XVIII (1:75 000) 1880 Sedlmeir (s.29 Abb. 26, s.30 Abb.27 a s.126 Abb. 189) 2002

Mlýn č. 5 v Butovicích (foto Sedlmeir)

- speciální mapa Neutitschein (1:50 000) 1936/1957, Sedlmeir (s.30 Abb. 27) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938

Poznámky

- 1) -e Abbildung, vyobrazení

4) větrný mlýn (v živnostenském provozu 1875)

Mlýn stál asi 600m s. od kostela Všech svatých, vpr. od rozcestí bývalých jízdních cest nad dvorem v trati Podlesí (azimut 350°); doložen byl před rokem 1870.

Václav Burian uvádí polohu asi 600m sev. od obce, sev. od dvora při polním rozcestí.

Eugen Stoklas uvádí polohu vpr. od sev. konce.

Prameny

- Archiv č. 21
- Bericht (s.333) 1877
- Burian 66 (s.14) 1965, ČE 3/1958 (s.314) a ČL LXII-1/1975 (s.16)
- Stoklas, ČVSMO 37/1926 (s.127)
- Sedlmeir (s.29) 2002

Mapy

- mapa Josefinského vyměrování 1780, sekce 30 Fulnek
- speciální mapa Neutitschein 7-XVIII (1:75 000) 1880, Sedlmeir (s.29 Abb. 26 a s.126 Abb. 189) 2002
- speciální mapa Neutitschein (1:50 000) 1936/1957, Sedlmeir (s.30 Abb. 27) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938

5) větrný mlýn (v živnostenském provozu 1875)

Mlýn stál asi 950 m z. od kostela Všech svatých, vpr. u bývalé jízdní cesty do Pustějova (azimut 260°) a doložen byl před rokem 1870. Je zaznamenán i na mapě 1. vojenského mapování.

Václav Burian uvádí chybně polohu asi 600 m záp. od obce, vpr. od polní cesty ke Kujavám.

Eugen Stoklas uvádí polohu rovněž chybně západně od středu osady.

Podle A. Sedlmeira stál tento mlýn vlevo na cestě z Butovic do Pustějova, lidově nazývané též Moravská volská cesta (Mährische Viehweg).

Paní Waldtraut Braunová z Heidelbergu, rozená Stuchlá (*1925), vnučka posledního mlynáře Adolfa Stuchlého, se pamatuje, že ona a její sourozenci se často na křídlech nechávali vytahovat, i když tato byla již 10 let stará; vzpomínala také ještě svého dědečka Adolfa Stuchlého, který byl v posledních letech života nemocen. Antonu Sedlmeirovi také potvrdil pan Egon Urban z Mannheimu, že si na začátku 2. světové války při mlýně hrál.

Kolem roku 1929 byl mlynářem V. Stuchly a posledním mlynářem, který tento mlýn provozoval byl až do roku 1935 Adolf Stuchly (*1868). Byl ke konci života těžce nemocen a musel proto činnost mlýna ukončit; přispěla k tomu také konkurence moderně vybavených vodních mlýnů. Krátce nato Adolf Stuchly zemřel, ale mlýn stál ještě ke konci 2. světové války.

Zda byla rodina Stuchlych původně majiteli nebo pouhými nájemci mlýna, není známo; rozhodně ale pozemek, na kterém mlýn stál, nebyl majetkem této rodiny.

Prameny

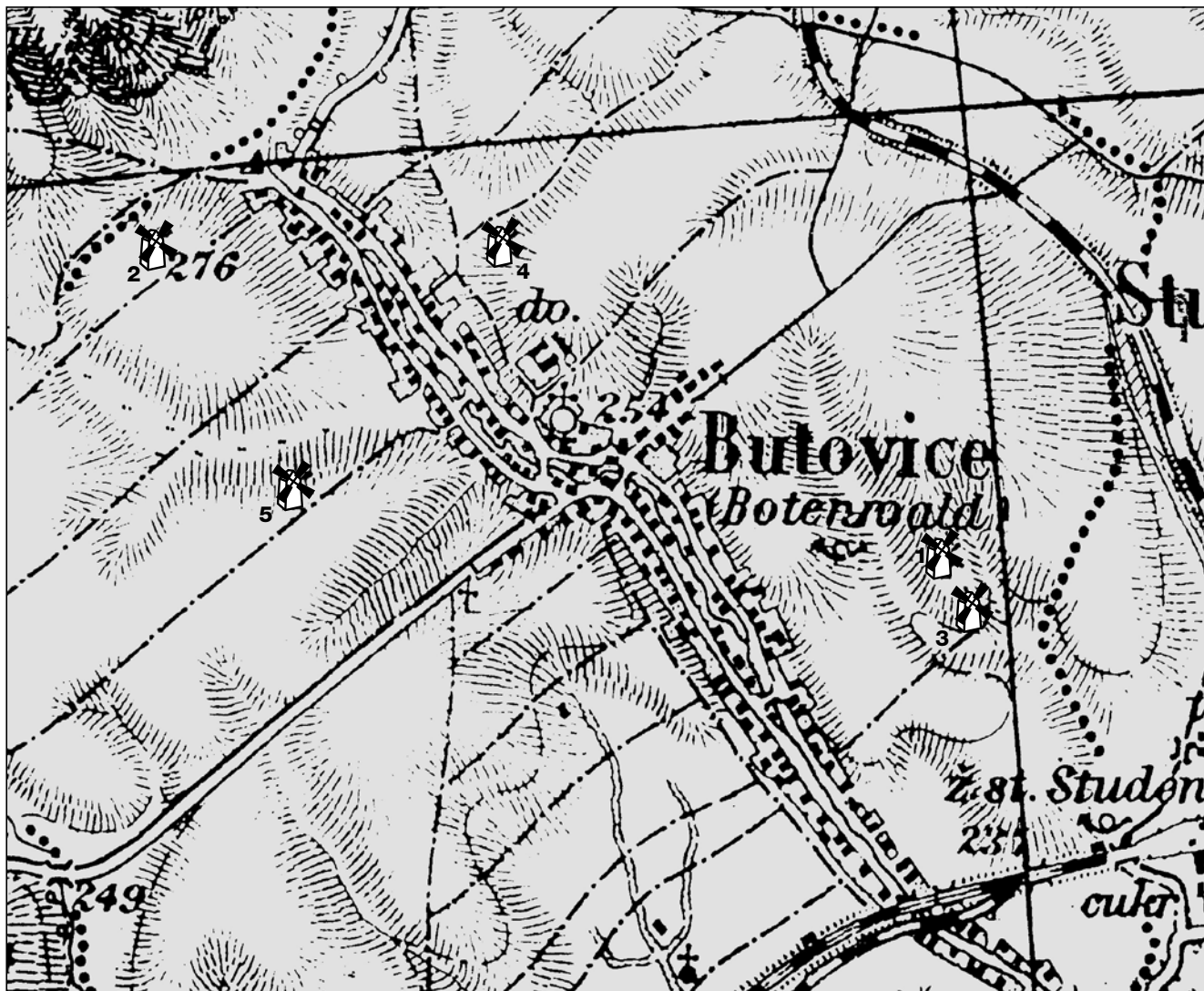
- Archiv č. 20
- Bericht (s.333) 1877
- Burian 65 (s.14) 1965, ČE 3/1958 (s.314) a ČL LXII-1/1975 (s.16)
- Stoklas, ČVSMO 37/1926 (s.127)
- Sedlmeir (s.29) 2002
- Studénka, MěÚ 2004 (foto s. 65)

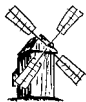
Mapy

- mapa Josefinského vyměřování 1780, sekce 30 Fulnek
- speciální mapa Neutischein 7-XVIII (1:75 000) 1880, Sedlmeir (s.29 Abb. 26) 2002
- speciální mapa Neutitschein (1:50 000) 1936/1957, Sedlmeir (s.30 Abb. 27) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938¹⁾

Poznámky

- 1) František Šustek v článku Větrné mlýny v našem regionu podle mapování z roku 1780 uvedeném ve Vlastivědném sborníku okresu NJ 35/1985 (s.72) konstatuje, že uvedená speciální mapa již tento větrák nezachycuje.

Hladké Životice

1) větrný mlýn

V (Hladkých) Životicích na panství Fulnek stál prvý větrný mlýn již v roce 1643¹⁾. Mlýn byl v roce 1650²⁾ zpusťšen následkem třicetileté války. Místo, kde stál není známo.

Prameny

Sedlmeir (s.4 a 25) 2002

Poznámky

1) viz SNNJ pag. 134, 137-139, 154 a 156

2) podle Dr. Hanse Reuttera, Inventarium der Herrschaft Fullnekh von 1650

2) větrný mlýn z roku 1812 (v živnostenském provozu 1875), zanikl před rokem 1940

Mlýn stál ve vidlici silnic k Suchdolu a Kunínu, trať Hofried, asi 400m jz. od kostela sv. Mikuláše (azimut 245°), 230m sv. od dnešní zastávky ČD 277 Hladké Životice místní nádraží.

Václav Burian uvádí polohu asi 600m již. od obce ve vidlici silnic k Suchdolu a Kunínu, doložen 1880.

Anton Sedlmeir poznamenává, že od čp. 24 uvedeného v pozemkové knize, byl v roce 1882 prodán do Kletného (Klötten) opotřebovaný větrný mlýn, což zcela souhlasí s místem označeným na speciální mapě 1936/1967 (viz Sedlmeir s.27 Abb. 23); není jenom jasné, zdali to byl větrný mlýn, který postavil v roce 1812, tedy již před 70 léty, Anton Broßmann, nebo to byl na stejném místě postavený jiný objekt.

Ostatně o tomto větrném mlýně ani není v Kletném nic známo.

Již roku 1811 si totiž podal žádost o povolení stavby větrného mlýna Anton Broßmann, čekatel na Kretschmerův vodní mlýn (Broßmann byl Kretschmerův pastorek, nevlastní dítě), a to na pozemku uvedeného vodního mlýna.

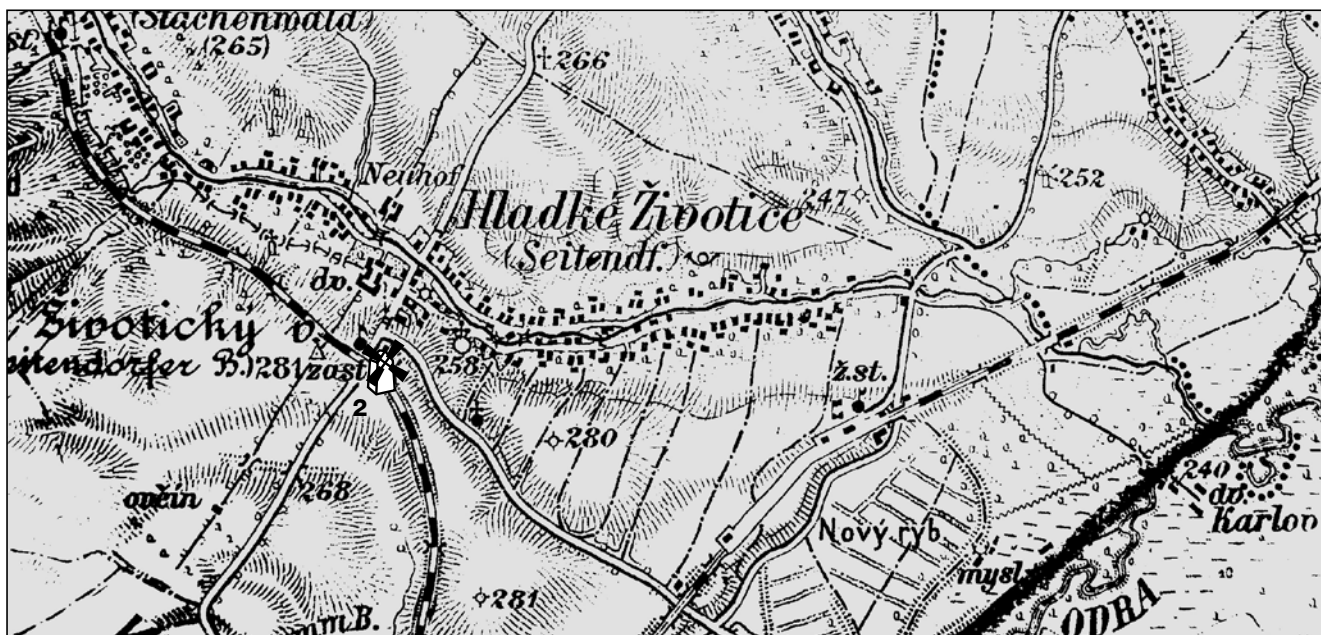
Stavba byla provedena 1812 s doporučením panství i obce a bez námitek fulneckého mlynářského cechu, avšak současně byla zamítnuta žádost fojta Jana Liebschera o povolení stavby větráku na pozemcích fojstvi³⁾. Brossmanův větrný mlýn přešel snad později do vlastnictví Filipa Staffy z Kujav, který prý však roku 1835 nepoužíval předepsané váhy⁴⁾; proto jej nenajdeme v seznamu Statistischer Bericht z roku 1875. Na katastrální mapě obce z roku 1833 není tento větrák zakreslen, na listu IV. je na díle 24 uveden pozdější náčrtek (mezi silnicemi do Suchdolu a Kunína).

Na novější katastrální mapě obce z roku 1875 (1:2880) je již větrák zakreslen na listu 4, a to na trati Hofried na selském díle pod číslem parcela 448/2, číslo pozemku větráku je 446; mlynářská chalupa u větráku nebyla a není tam ani zakreslena⁵⁾.

Po postavení železniční trati ze Suchdola do Fulneku v roce 1891 se dostal větrák k blízkosti této trati u zastávky Hladké Životice, která byla vzdálena snad 230m sv. Mlýn je zakreslen na speciální mapě 1 880 přímo v trati (viz Sedlmeir, s.27 Abb. 22). V mapě Přemysla Ježka z roku 1940 již větrák zachycen není a ani novoosídlenci z období po roce 1945 si na něj nepamatuji.

K tomu ještě následující poznámky, doplňky a doklady, které 29. 10. 1992 písemně přenechal kronikář dřívější německé obce Seitendorf u Fulneku, Heinz Liebscher, vydavatel Geschichte von Jastersdorf (Historie obce Jestřábí) pro Kühländer Heimatgruppe ve Spolkové republice Německo, Antonu Sedlmeirovi.

U hospodářství byla od pradávna olejna, která při požáru v roce 1900 shořela současně s domem čp. 24. V roce 1882 byl provoz mlýna přerušen a mlýn byl prodán do Kletného (Klötten), kde o 14 dnů později vyhořel. Shora uvedené podklady zpracoval Karl Schenk, bývalý obchodník v Životicích čp. 22, tchán Heinze Libschera.

V roce 1958 byl v Partutovicích natáčen film Kde mele vítr (režie Rudolf Graner a kameraman Ludvík Baran) a byl uveden o rok později na I. MFF etnografických filmů ve Florencii; v terénu tehdy pořídil kameraman údajně snímek životického větráku, zveřejněný v časopise ČL 47/1960 v obrazové příloze a též v publikaci Josefa Vařeky, Větrné mlýny na Moravě a ve Slezsku (vydání 1967) pod č. 8 s textem "Dřevěný větrný mlýn sloupového typu. Hladké Životice (o. Nový Jičín), foto L. Baran.". Jedná se však o nechtěnou záměnu se snímkem větráku z Horních Životic u Horního Benešova.

Prameny

- Burián 126 (s.20) 1965, ČE 3/1958 (s.314) a ČL LXII-1/1975 (s.16)
- VSONJ 42/1988 (s. 21-22 a 25-26, pozn. 81-83)

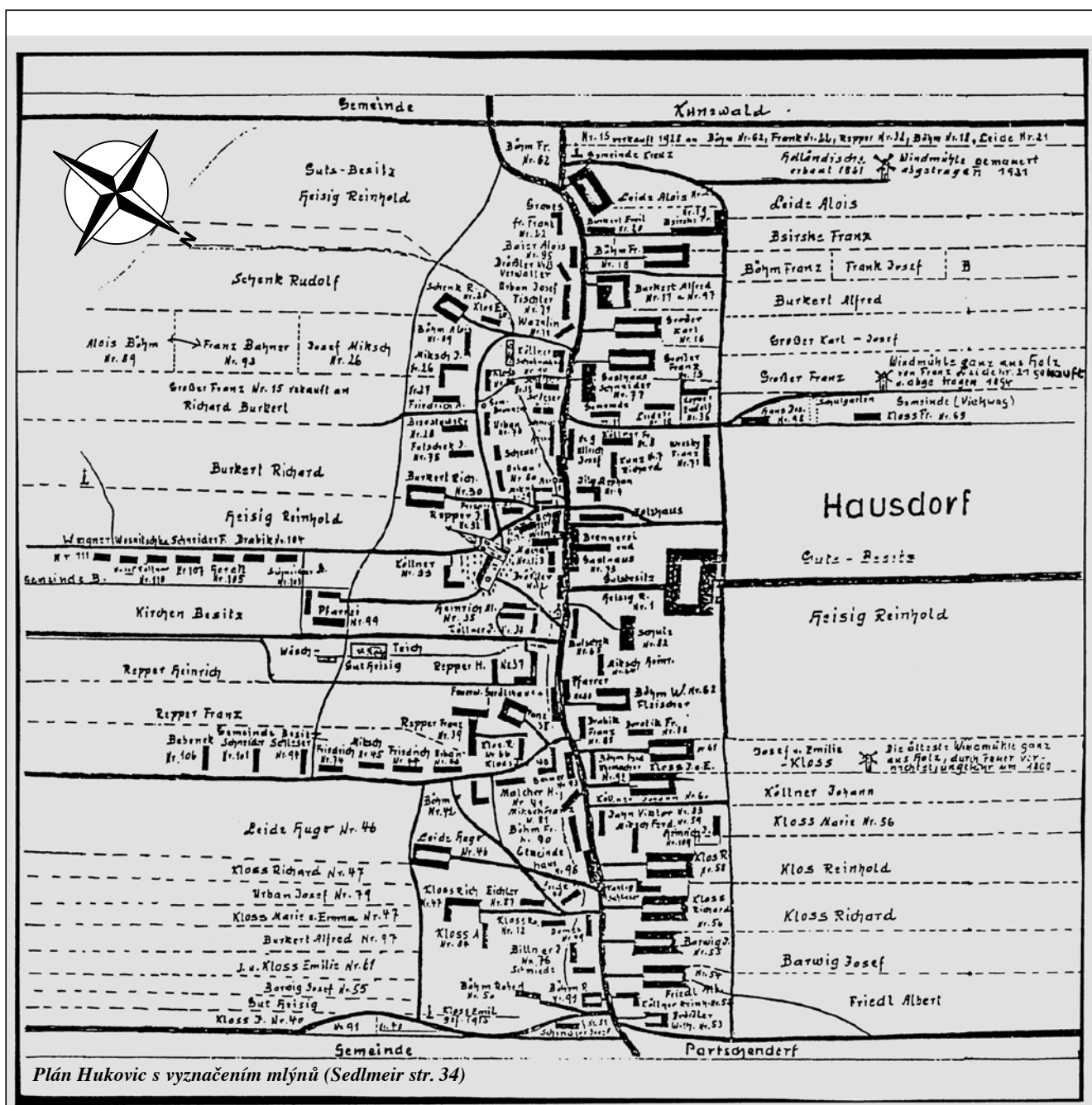
- Sedlmeir (s.4 a 25-27) 2002

Mapy

- speciální mapa Neutitschein (1:50 000) 1936/1957, Sedlmeir (s.23 Abb. 21 a s.27, Abb. 23) 2002
- speciální mapa Neutischein 7-XVIII (1:75 000)1880, Sedlmeir (s.27, Abb. 22) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938

Poznámky

- 1) viz SNNJ pag, 134, 137-139, 154 a 156
- 2) podle Dr. Hanse Reuttera, Inventarium der Herrschaft Fullnekh von 1650
- 3) SOAO, Vs Fulnek, K. 99, sign. XXVII/37
- 4) SOAO Vs Fulnek, K. 100, sign. XXVII/56
- 5) OA NJ, pracoviště Příbor, Sběrka map a plánů, i.č. 691-693

Plán Hukovic s vyznačením mlýnů (Sedlmeir str. 34)

Mlýn č. 1 v Hukovicích (foto Sedlmeir)

Hukovice¹⁾

Podle článku Lokality větrných mlýnů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v časopise Český lid, ročník LXII-1975/1 (s.10) je podle archivu ÚEF ČSAV, fond větrné mlýny č. 30 v odstavci Soupis lokalit větrných mlýnů v českých zemích na základě indikačních skic Stabliního katastru (1824-1843) na Hlučínsku podle pruského katastru (po r. 1861) uveden v obci Hukovice v okrese Nový Jičín pouze jeden větrný mlýn beraního typu (autor Ota Pokorný, Praha a Josef Vařeka, ÚEF ČSAV, Praha).

Na s.16 uvedeného časopisu uvádějí autoři Václav Burian z Olomouce a Ota Pokorný z Prahy v článku Soupis a členění větrných mlýnů v Československu v kraji Severomoravském, okres Nový Jičín, obec Hukovice dva beraní větrné mlýny.

V časopise VSONJ č. 35/1985 (s.72) uvádí František Šustek ve článku Větrné mlýny v našem regionu podle mapování z roku 1780 údaj z originální mapy Josefinského mapování, sekce 42 (Neutitschein), ve které zakreslil kapitán Fleischer z generálního štábu do obce Hukovice (Hausdorf, Hugowice) větrný mlýn 700m sz. od kostela, který je totožný se sv. umístěným větrákem z jedním ze dvou

větráků, zakreslených na speciální mapě 4160 (1:75 000) z roku 1938. Negativ fotokopie této mapy je uložen ve Státním ústředním archivu v Praze.

Druhý větrák na záp. okraji obce byl tedy mladší, po roce 1780.

Ve skutečnosti byly na Hukovicích tři větrné mlýny, z toho dva dřevěné beraního typu a jeden zděný holandský (reprofoto v publikaci Kuhländchen, unvergessene Heimat Fridolina Scholze, Wiessbach 1998, s.362 a ve Windmühlen im Kuhländchen und im Odergebirge Antona Sedlmeira, Augsburg 2002, s.35 Abb. 38). Všechny tři mlýny byly kryty šindelem.

Údaje o větrácích na bývalém hukovickém lénu uvedl Alois Leide a jsou obsaženy v publikaci od Karla Michela Geschichte des Dorfes Hausdorf z roku 1997 (s.84-87).

Údaje Aloise Leideho jsou dále uvedeny v časopise Alte Heimat Kuhländchen, Heidelberg, Juni 1957 (s.208-210) a dále v ročence Kuhländchen Jahrbuch, Ludwigsburg 1990 (s.314-33) a také v článku Antona Sedlmeiera v knize Windmühlen im Kuhländchen und im Odergebirge, Augsburg 2002 (s.33-36).

Poznámky

1) literatura

- Geschichte des Dorfes Hausdorf, Karl Michel, Juni 1957 (s. 84-87)
- Alte Heimat Kuhländchen, Heidelberg, Juni 1957(s. 208-210)
- Das Kuhländchen, Jahrbuch, Ludwigsburg 1990 (s. 31-33)

1) holandský větrný mlýn z roku 1861 (v živnostenském provozu 1875)

Mlýn stál na stavebním pozemku dvora čp. 21 ve vzdálenosti 750m szz. od kostela Navštívení P. Marie (azimut 290°). Byl to zděný mlýn holandský, byl postaven v roce 1861 a zbourán byl v roce 1931 (viz foto).

Tehdejší sedlák na čp. 21, Josef Leide zmodernizoval v roce 1878 provoz a dal zabudovat moučný válec a francouzský mlýnský kámen; tím bylo zrno lépe semleto a mouka jemnější. Protože kunínské vodní mlýny takové zařízení ještě neměly, přicházeli sedláci z okolních obcí a nechávali si svoji pšenici semlít v tomto mlýně. Postupně byly rovněž vodní mlýny vybaveny moučným válcem a nechávaly si zabudovat mlýnské kameny do válcovací stolice a kromě toho si také pořídily odlupovače a třídiče; teď už jim nemohly větrné mlýny se svou konstrukcí a s nepravidelnou silou větru konkurovat, stále více ztrácely své zákazníky a pomalu, ale jistě odcházely.

Tak byl i mlýn u čp. 21 nucen krátce před 1. světovou válkou zastavit provoz. Mlýnská křídla byla povětrnostními vlivy tak zpuchřelá, že hrozila ulomením, a proto je během 1. světové války tehdejší majitel Franz Leide odmontoval.

Poslední hukovický mlynář a pisatel těchto řádků (Anton Sedlmeir) uvádí, že v roce 1931 nechal celý

mlýn zbourat a cihly a kamení pak použil na stavbu nové stodoly svého dvora.

Podobný osud sdílely ostatní větrné mlýny v okolních obcích a též i ony mizely z mapy Kravařska současně s vývojem vodních mlýnů.

Anton Sedlmeir uvádí, že údaje Václava Buriana v jeho Větrných mlýnech na Moravě a ve Slezsku pod č. 160 souhlasí s výše uvedenými údaji o posledním větrném mlýně Aloise Leideho u čp. 21 s výjimkou následujících tří bodů:

- 1) nebyl to žádný dřevěný (beraní) větrný mlýn, nýbrž zděný větrný mlýn holandský
- 2) nestál 700m sz. od obce, nýbrž, podle vzpomínky z Hukovic vysídlených Němců, v těsné blízkosti Leideho dvora
- 3) větrný mlýn byl rozebrán roku 1931, nikoliv v roce 1918

Nevěrohodné údaje Václava Buriana přejímají také časopisy Československá etnografie, ročník VI/1958 (s.314), časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, ročník XXVI, číslo 37 (s.127) a Český lid, ročník XXVI (s.259).

Text u mapového značení na německém plánu obce Hukovice (Ortsplan Hausdorf)

Holändische Windmühle gemauert, erbaut 1861, abgetragten 1931

(Holandský větrný mlýn vyzděný, postavený 1861, opotřebovaný 1931)

Prameny

- Bericht (s.328) 1877
- Burian 160 (s.23)¹⁾1965 a ČE 1958 (s.314)²⁾
- Scholz (s.362 reprofoto)³⁾ 1998
- Sedlmeir (s.4 a 34-35 Abb. 38 stejné reprofoto) 2000
- Stoklas, ČVSMO 37/1926 (s.127)⁴⁾ a ČL 1926 (s.254)⁵⁾

Mapy

- Sedlmeir (s.34 Abb. 36) 2002, Ortsplan (asi 1:8 000) Hausdorf (obec Hukovice)
- speciální mapa Neutischein 7-XVIII (1:75 000) 1880, Sedlmeir (s.35, Abb. 37) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938

Poznámky

- 1) Václav Burian označuje tento mlýn chybně jako větrný mlýn beraní
- 2) v tomto časopise na s.314 uvádí Václav Burian V soupisu větrných mlýnů na Moravě a ve Slezsku, kraj Ostravský: "Okres Nový Jičín: ... Hukovice (2) ..." Jedná se jen o počet větrných mlýnů bez uvedení typů.
- 3) reprofoto krátce před zbořením v roce 1931
- 4) v uvedeném časopise uvádí Eugen Stoklas v oddíle III. Mapa Čsl. voj. zem. ústavu 7-XVIII. Nový Jičín na s.127: "Hukovice (Hausdorf): 1 u záp. konce osady, 1 sev. od záp. konce osady." O jaké typy uvedených mlýnů se jedná, není rozlišeno.
- 5) Eugen Stoklas uvádí v článku Větrné mlýny moravské v politickém okrese litovelském poznámku¹⁾

na s.259: " ... pořídil jsem však soupis větráků na Ostravsku (od Přerova k Ostravě, na Moravě i ve Slezsku a na Hlučínsku), jež chovám zatím v rukopise."

Na s.254 je článek Češka Zírta Názorné náčrtky mlýnové soustavy, všeobecné dějiny a popis větráků v knize Neumannově 1864.

2) beraní větrný mlýn (v živnostenském provozu 1875)

Mlýn stál asi 700m sz. od kostela Navštívení P. Marie (azimut 315⁰), vlv. u jízdni cesty po vých. úbočí vyvýšeniny Fuchshübel (Liščí kopec, 279 mnm); poslední majitel Franz Leide jej nechal zbourat okolo roku 1894.

Druhý hukovický mlýn stál na pozemku statku čp. 15 a patřil Burkertovi z čp. 36, který brzy zemřel a jeho vdova se pak provdala za u ní sloužícího mlynářského pomocníka Blahetu, který pocházel z Pustějova.

Pro špatné obchody a zadlužení však musel být mlýn v roce 1894 prodán; zlí jazykové tvrdili, že mlynář Blaheta byl lenivý a pohodlný a raději ležel na trávníku před mlýnem, než aby pracoval a kolemjdoucím na otázky odpovídal: "A, nech mlýn klapat a lehni si raději na mez!"

S cílem vyřadit konkurenci koupil mlýn Franz Leide z čp. 21 a dal jej strhnout; upotřebitelné díly a mlýnské kameny byly předány jiným mlýnům, zatím co pozemek Franze Großera z čp. 15, na kterém mlýn stál, za úplatek prodal.

Václav Burian vykazuje tento větrák u čp. 98¹⁾; chybně uvádí rok likvidace 1890²⁾ Eugen Stoklas uvádí polohu sev. od záp. konce osady.

Text u mapového značení na německém plánu obce Hukovice (Ortsplan Hausdorf)

Windmühle ganz aus Holz von Franz Leide Nr. 21 gekauft u. abgetragten 1854

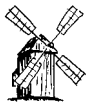
(Větrný mlýn celý ze dřeva od Franze Leideho čp. 21 koupený a obnošený 1854.)

Prameny

- Bericht (s.328) 1987
- Burian 159 (s.23) 1965, ČE 3/1958 (s.314) a ČL LXII-1/1975 (s.16)
- Stoklas, ČVSMO 37/1926 (s.127)
- VSO NJ 35/1985 (s.72), Šustek

Mapy

- mapa Josefinského vyměřování 1780, sekce 42 Neutitschein³⁾
- Sedlmeir (s.34 Abb. 36) 2002, Ortsplan (asi 1:8 000) Hausdorf (obec Hukovice)
- speciální mapa Neutitschein (1:50 000) 1936/1957⁴⁾, Sedlmeir (s.30, Abb. 27) 2002
- speciální mapa Neutischein 7-XVIII (1:75 000) 1880, Sedlmeir (s.35, Abb. 37) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938

Poznámky

- 1) podle této mapky dům čp. 98 Josefu Hansovi; větrák stál za ním vlv. u tzv. Volské cesty (Viehweg)
- 2) větrák nemohl být zbourán v roce 1890, když jej poslední majitel Franz Leide koupil od Blahety až v roce 1894
- 3) mapa zachycuje tento mlýn v poloze asi 700m sz. od kostela; je totožný s větrákem od něj jz. umístěným (viz pol. 1)
- 4) na této speciální mapě je ještě mlýn zachycen ve stejné poloze asi 700m sz. od kostela u vrs-tevnice 280

3) beraní větrný mlýn

Starý Böhmův větrný mlýn dědice Ferdinanda Böhma z čp. 92¹⁾ z 18. století stával na pozemku severně za gruntem čp. 61 Josefa a Emilie Klossových. Byl to nejstarší ze tří vyjmenovaných větráků a vyhořel okolo roku 1800.

Dodnes se připomíná jméno tohoto domu čp. 92 majitelky Karoliny Böhmové, byl vždy nazýván lidově "Müllner Linie" a příjezd k němu vedl přes statek čp. 61 manželů Josefa a Emilie Klossových. Jejich dcera Emilie Klossová našla na půdě svého gruntu čp. 61 smlouvu, dle které sjednal mlynář z čp. 92 a sedlák z čp. 61 dohodu, že onen povoluje průjezd ke mlýnu přes svůj dvůr; za to mu byl mlynář povinen semlít zdarma všechno obilí, jež sedlák potřeboval. Bohužel tato smlouva byla při vysídlení ztracena a jména mlynáře ani sedláka nejsou známa, jelikož Emilie

Klossová zemřela; zrovna tak není známa doba, kdy byl mlýn postaven.

Poslední mlynář byl silný kuřák; od odhozené sirky, kterou si zapaloval svoji fajfku, vznikl požár a tak celý mlýn vyhořel a již nebyl obnoven.

Vzhledem k době zániku mlýna nebyl již tento uváděn ani ve 2. či 3. vojenském rakouském mapování a není ani uveden na žádné mapě, kromě plánu obce Hausdorf, jehož autor není rovněž znám.

Jeho polohu lze zjistit pouze přibližně z německého plánu obce Hukovice (Ortsplan Hausdorf²⁾), a to: azimut 30°, 750m ssv. od kostela Navštívení P. Marie.

Text u mapového značení na uvedeném německém plánu Hukovic:

Josef u. Emilie Kloss. Die altest Windmühle ganz aus Holz, durch Feuer vernichtet, ungefähr um 1800 (Josef a Emilie Klossovi. Nejstarší větrný mlýn celý ze dřeva, ohněm zničený okolo 1800)

Prameny

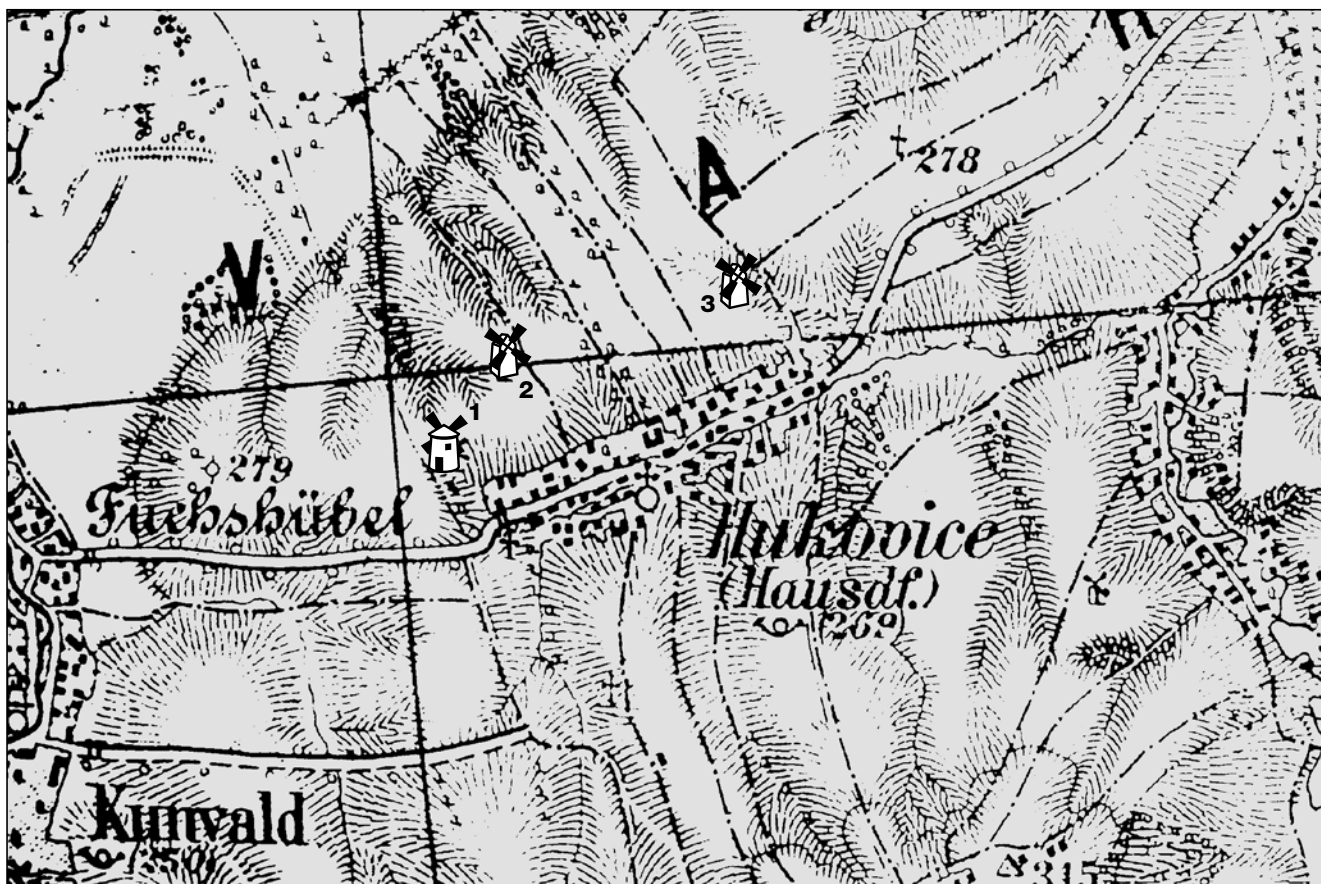
Sedlmeir (s.33) 2002

Mapy

Sedlmeir (s.34 Abb. 36) 2002, Ortsplan (asi 1:8 000) Hausdorf (obec Hukovice)

Poznámky

- 1) Text u mapového značení na německém plánu Hukovic: Böhm Ferd/Vermachst Nr. 92
- 2) viz mapa v příloze

Kunín

1) větrný mlýn beraní (v živnostenském provozu 1875)

Mlýn stál asi 1 350m jz. od farního kostela Povýšení sv. Kříže (azimut 200°) na svahu u bývalé polní cesty západního směru (pro jízdu).

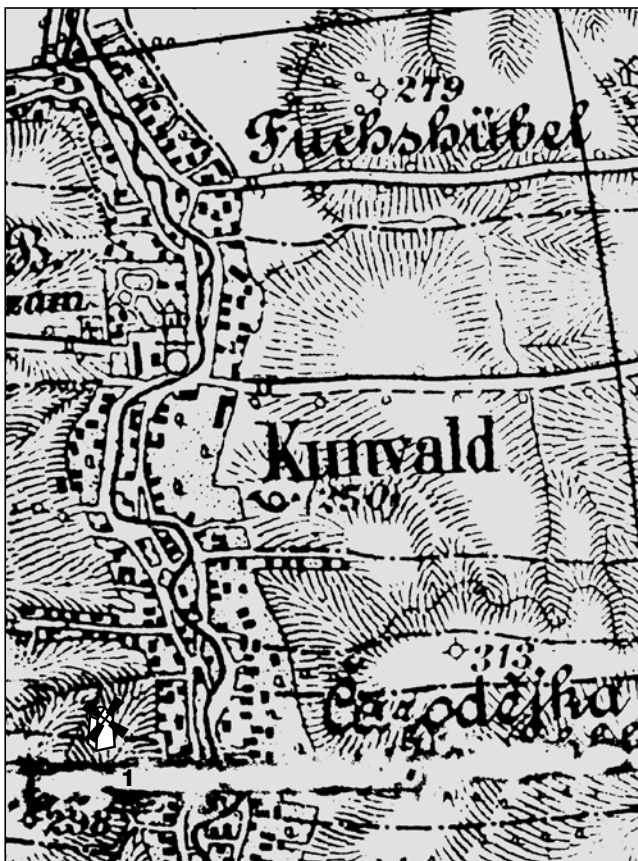
Václav Burian uvádí polohu asi 300m záp. od obce, na svahu kóty 298 mnm, při polní cestě.

Anton Sedlmeir tvrdí, že jím dotázaní vysídlení Kunvaldané nevědí nic o bývalém větráku. Dokonce i v národopisných a vlastivědných článkách od Al. Hausottera, např. v časopise Unser Kuhländchen, který mu P. Walter Kosian, poslední fulnecký farář, věnoval jako dar, se nenašel žádný záznam o takovém objektu větrného mlýna v Kuníně. Jedině z kroniky Heimatbuch Kunewald, kterou v roce 1979 vydal Rudolf Bönisch, jsme se na str. 183 v zprávě o šesti strašných požárech v období od 2. 10. 1865 do 6. 7. 1866 dověděli o smrti mlynáře Kanzlirsche z větrného mlýna.

V díle Václava Buriana Větrné mlýny na Moravě a ve Slezsku z roku 1965 je však pod číslem 258 uveden větrný mlýn v Kuníně, asi 300m záp. od obce na sev. svahu kóty 258 mnm při polní cestě, který podle zpravodaje Statistischen Bericht von 1877 der Handels- und Gewerbekammer in Olmütz, I. Teil byl v provozu ještě v roce 1875.

Na přesně stejné místo ukazuje ostatně záznam vojensko-zeměpisné speciální mapy.

Srovnáním záznamů na katastrální mapě s plánem obce obsaženým v Kronice Kunína (Heimatbuch

Kunewald) můžeme snadno zjistit, že větrný mlýn musel stát v blízkosti pozdější nové Czeikovy cihelny!

Prameny

- Bericht (s.329) 1877
- Burian 258 (s.34) 1965, ČE 3/1958 (s.314) a ČL LXII- 1/1975 (s.16)
- Sedlmeir (s.4 a 28) 2002

Mapy

- speciální mapa Neutischein (1:50 000) 1936/1957, Sedlmeir (s.29 Abb. 25) 2002
- speciální mapa Neutischein 7-XVIII (1:75 000) 1880, Sedlmeir (s.28, Abb. 24 a s.60, Abb. 83) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938

Mankovice

1) holandský větrný mlýn

V obci nikdy žádný větrný mlýn nebyl; tento mlýn, který uvádí Václav Burian pod pol. 310 (s.39) patří do k.ú. Suchdol nad Odrou (viz tam pol. 1 s příslušným popisem).

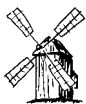
Václav Burian uvádí polohu sev. od obce, kóta 276, u tzv. Schenkhäuselnu u křižovatky silnic na Suchdol; zanikl okolo roku 1900.

Eugen Stoklas v ČVSMO 37/1926 (s.126) rovněž přejímá Burianův chybný údaj.

Prameny

- Burian 310 (s.39) 1965

- ČE 3/1958 (s.314) a ČL LXII-1/1975¹⁾ (s.16)
- Sedlmeir (s.31) 2002
- Stoklas, ČVSMO 37/1926 (s.126)

Mapy

- mapa Ostravského kraje č. 13 (III. vydání 1949)
- speciální mapa Neutischein (1:50 000) 1936/1957, Sedlmeir (s.32 Abb. 33) 2002
- speciální mapa Neutischein 7-XVIII (1:75 000) 1880, Sedlmeir (s.31 Abb. 32 a s.61 Abb. 84) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938

Poznámky

- 1) mlýn uveden jako neznámý typ

Petřvaldík

1) větrný mlýn beraní

Mlýn stál asi 150m jv. za kaplí sv. Antonína Paduánského vlv. od silnice do Petřvaldu (azimut 135°).

Václav Burian uvádí polohu asi 300m vých. od obce, vlv. od silnice do Petřvaldu; mlýn existoval kolem roku 1880.

Prameny

- Burian 408 (s.50) 1965, ČE 3/1958 (s.314) a ČL LXII-1/1975 (s.16)

Mapy

- speciální mapa Neutischein 7-XVIII (1:75 000) 1880
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938

Polanka nad Odrou

1) větrný mlýn beraní

Mlýn stál asi 950m sz. od kostela sv. Anny v území bývalé místní části Václavovice, vlv. u jízdni cesty na Janovou (azimut 315°), doložen 1878 a 1890.

Václav Burian uvádí toto doložení Wenzelsdorfského¹⁾ mlýna ve výše uvedených letech v k.ú. Klimkovice.

Prameny

- Burian 208 (s.29) 1965, ČE 3/1958 (s.314) a ČL LXII-1/1975 (s.16)
- Sedlmeir (s.62) 2002
- Stoklas, ČVSMO 37/1926 (s.127)

Mapy

- speciální mapa Troppau 6-XVIII (1:75 000) 1880, Sedlmeir (s.62 Abb. 87) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4060 (1:75 000), 26. vydání

Poznámky

- 1) Německý šlechtic Johann Wenzel von Moennich založil na svém panství u Polanky tři osady, jež byly pojmenovány po křestních jménech:
  - Johann (Jan, Janová),
  - Wenzel (Václav, Václavovice) a
  - von (podle německé šlechtické předločky, Fonovice)

Pustějov

Bohužel ke dnešnímu dni nebyl vypátrán žádný pamětník z Pustějova, který by mohl doplnit údaje o obou uvedených větráčkách a ani v literatuře nebylo nic bližšího nalezeno.

Anton Sedlmeir se odvolává na speciální mapu Neutischein 7-XVIII, 1880, na které Václav Burian zaznamenává a popisuje polohu tří větráků; jedná se však zřejmě o údaj související s dalším textem, který se týká tří mlýnů ve Staré Vsi u Bílovce (viz Burian 514-516 na s.61).

1) větrný mlýn beraní

Mlýn stál asi 700m sz. od kostela sv. Maří Magdalény vpr. u jízdni cesty do Hladkých Životic (azimut 295°).

Václav Burian uvádí polohu asi 500m sz. od obce, vpr. od polní cesty do Životic.

Eugen Stoklas uvádí polohu vlv. od sev. konce osady.

Prameny

- Burian 451 (s.54) 1965, ČE 3/1958 (s.314) a ČL LXII-1/1975 (s.16)
- Sedlmeir (s.37) 2002
- Stoklas, ČVSMO 37/1926 (s.127)

Mapy

- speciální mapa Neutischein 7-XVIII (1:75 000) 1880, Sedlmeir (s.36 Abb. 40 a s.37 Abb. 42) 2002
- na speciální mapě Nový Jičín 4160 (1:75 000) tento mlýn zakreslen není

2) větrný mlýn beraní

Mlýn stál asi 1 250m jz. od kostela sv. Maří Magdalény (azimut 210°), vlv. u cesty ku (Hladkým) Životicím na kótě 252 mnm.

Václav Burian uvádí polohu asi 1 000m jz. od obce, kóta 252 mnm, doložen roku 1880.

Eugen Stoklas uvádí polohu vlv. od již. konce (vlv. u silnice k Suchdolu, 252 mnm).

Prameny

- Archiv č. 57

- Burian 452 (s.54) 1965, ČE 3/1958 (s.314) a ČL LXII-1/1975 (s.16)
- ČSAV SÚ Opava, ročník I (s.321)
- Sedlmeir (s.37) 2002
- Stoklas, ČVSMO 37/1926 (s.127)
- Špička, VČZM 1932 (s.317)

Mapy

- speciální mapa Neutischein 7-XVIII (1:75 000) 1880, Sedlmeir (s.36 Abb. 40) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938
- speciální mapa VZÚ Praha (1:50 000) 1936/1957
- Turek (s.18, Ježkova mapa)

Stará Ves nad Ondřejnicí

1) větrný mlýn beraní

Václav Burian ani speciální mapa 4160 (1:75 000) z roku 1938 bližší polohu mlýna neuvádějí.

V publikaci Brušperk a jeho okolí, Občanská beseda v Brušperku, Olomouc 1869, jsou uvedeni v části 4. Farnost Staroveská, Stará Ves, 1. Místopisná část (s.122) 2 mlynáři.

Jedná se však zřejmě o mlynáře na **dvou vodních mlýnech**, uvedených na speciální mapě 4160 (1:75 000) z roku 1938.

Prameny

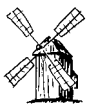
- Burian 517 (s.61) 1965, ČE 3/1958 (s.314)ⁿ a ČL LXII-1/1975 (s.16)

Poznámky

- 1) uvádí se Stará Ves, okres Ostrava

Bývalý větrný mlýn ve Studénce

Studénka

V Zemském archivu v Opavě je uchováno několik písemných žádostí o povolení stavby větrného mlýna a udělení koncese pro obec Studénka (např. z roku 1859 od Vincence Herudka ze Skřípova), zápisy z projednávání žádostí na povolení stavby větrného mlýna z období 1853-1856 (např. sedláka Franze Hawranka ze Studénky či radního Libora Gsonka z Vítkova) a konečně doklad o projednávání stejné záležitosti z roku 1843 sedláka Franze Tomaschka ze Studénky. Stavební plány nebo technické popisy však nejsou k dispozici.

1) větrný mlýn holandský

- kulturní památka ÚSKP NJ 8-1684; parcela 2094 Zděný mlýn čp. 196 stojí v Městské ulici (kóta 273,2 mnm), asi 550m ssz. od farního kostela sv. Bartoloměje, napravo od bývalé jízdní cesty ku Velkým Albrechticím (azimut 320°), nedaleko Thielova kříže z roku 1936 na kótě 264 mnm.

O době jeho vzniku není v historických pramenech žádná zmínka, byl však zřejmě založen na počátku 19. století a už v 60. letech téhož století se v něm přestalo mlít.

Původně měl otáčivou kuželovou střechu a křídla; velká část vnitřního zařízení zůstala zřejmě zachována, neboť na snímku z období 1. republiky je ještě vidět hlavní hřídel a na dalším snímku z roku 1945 palečné kolo.

Budova mlýna je stále vedena jako kulturní památka, i když v roce 1985 byl podán návrh na vymezení z této evidence.

Po poškození válečnými událostmi na sklonku 2. světové války nechala tehdejší majitelka mlýn i přilehlou hospodářskou budovu opravit a celý objekt pak prodala; rekonstrukce byla hrazena z peněz za válečné náhrady (16 500 korun) a příspěvkem od památkového ústavu (4 000 korun). Nový vlastník v roce 1953 nejdříve oplechoval původní kuželovou šindelovou střechu a poté v roce 1956 požádal tehdejší MNV o povolení celkové přestavby na obytnou budovu, přičemž argumentoval vyňatým povolením od památkového ústavu; nakonec mu přestavbu povolil tehdejší KNV v Ostravě. Do zdíva komolého kužele byla probourána veliká pravouhlá okna, k objektu byla přistavena veranda a další budovy a mlýn tak ztratil základní rysy starobylé technické stavby.

Dnes je objekt cloněn vzrostlými stromy, slouží jako obytná vila a je veřejnosti nepřístupný.

Václav Burian uvádí polohu asi 800m sv. od obce, na již. svahu Staundiger Höhe (kóta 272 mnm), vpr. od polní cesty k Velkým Albrechticím, od 60. let 19. století slouží jako obytné stavení, v roce 1947 opraven a v roce 1956 jednáno o adaptace přístavbou, majitel k roku 1928 František Volný.

Eugen Stoklas uvádí polohu u sev. konce osady.

Miloslav Kroček uvádí typ bývalého zděného mlýna jako normální holandský, jenž je užíván jako obytné stavení; stojí asi 100 let.

Prameny

- Burian 536 (s. 63-64) 1965, ČE 3/1958 (s.314) a ČL LXII-1/1975 (s.16)
- ČSAV SÚ Opava, ročník I (s.321)
- Janoška (s.156-158) 2003
- Kroček, Radostná země 2-3/1953 (s.62)

- KSPPOP Brno, 467/47, M-52/55 (s.56) 1998
- Lidová demokracie 13. 2. 1958
- Myška, Naše vlast 1958 (s.150)
- Sedlmeir (s.125, 126 reprofoto Abb. 190) 2002
- Stoklas, ČVSMO 37/1926 (s-127)
- Špička, VČZM, ročník V-4/1932 (s.320), reprofoto(s.323, obr. 5)
- TUR XIV/8-1975 (s.264), pol. 32, Koč

Mapy

- speciální mapa Neutischein 7-XVIII (1:75 000) 1880 Sedlmeir (s.29 Abb. 26, s.47 Abb. 64, s.126 Abb. 189) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938
- orientační plán města Studénky (1:12 000), MěÚ 1998

Suchdol nad Odrou

1) větrný mlýn beraní (v živnostenském provozu 1875)

Mlýn stál asi 2 400m jz. od farního kostela Nejsvětější Trojice, vlv. před rozcestím silnice z horního konce Suchdolu nad Odrou k Mankovicím na kótě 276 mnm (azimut 240°), ve vzdálenosti 300m jjv. od samoty Schenkhauseln (Hospůdka), blízko katastrální hranice Suchdol/Mankovice (dříve soudobá hranice mezi Moravou a Slezskem). Zanikl kolem roku 1900.

Na větráku mleli a šrotovali hlavně mleči z Mankovic, kteří sem měli nejbliže; v Suchdole měli totiž další dva větrné mlýny za humny (viz pol. 3 a 4), ve vzdálenosti asi 600-700m sev. směrem od kostela, po levé straně silnice k (Hladkým) Životícím.

Anton Sedlmeir v publikaci Windmühlen im Kuhländchen und im Odergebirge k tomu uvádí: Burian popisuje tento mlýn pod č. 539 s tím, že byl v provozu 1875 (Bericht 1877, s.335); mlýn je též zaznamenán v speciální mapě Neutischein 7-XVIII 1880 (s opravou do roku 1913). Burian však uvádí ve své publikaci pod č. 310 chybně stejný mlýn ještě jednou jako příslušný ku Mankovicím¹⁾ (porovnej opravu ve stati Větrné mlýny v bývalém panství Odry²⁾, s.73).

O tomto dřevěném větráku nejsou známy žádné další údaje (rok postavení, rozměry, vlastnické poměry); podle Buriana ale zanikl až po roce 1900.

Nově provedené dotazy H. Fritze Teltschika měly následující výsledky:

Umístění větráku na kótě 276 mnm náleželo vždy do teritoriálního území Suchdolu a bývalý Wilhelm Constantin Teltschik převzal v roce 1896 majetek od svého otce. V následujících letech jej pronajal, aby mohl lépe zastávat své obecní a politické funkce (v období 1907-1918 byl říšským poslancem ve Vídni). V té době byl v majetku Hospůdky rovněž větrný mlýn, který byl pronajat Franzi Friedrichovi a ten jej později získal koupí¹⁾.

Mlýn č. 2 v Suchdole nad Odrou (foto Sedlmeir)

Rok postavení větráku dnes již neumíme zjistit a nikde také není uvedeno zjištění, kdy musel tento mlýn ustoupiti mlýnu zděnému.

Prameny

- Bericht (s.335) 1877
- Burian 539 (s.64), ČE 3/1958 (s.314) a ČL LXII-1/1975 (s.16)
- Sedlmeir (s.4 a 31) 2002
- VSONJ 36/1985 (s.33-34), Šustek (Mankovice)

Mapy

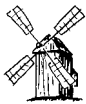
- speciální mapa Neutischein 7-XVIII (1:75 000) 1880, Sedlmeir (s.31 Abb. 32) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938
- speciální mapa VZÚ Praha (1:50 000) 1936/1957, Sedlmeir (s.32 Abb. 33) 2002

Poznámky

- 1) viz Mankovice, pol. 1)
- 2) dps 16. 10. 1992, Fritz Teltschik, Burlafingen-Neu-Ulm, Die Schenkhausel Windmühle

2) větrný mlýn holandský

Mlýn stál asi 2 400m jz. od farního kostela Nejsvětější Trojice, vlv. před rozcestím silnice z horního konce Suchdolu nad Odrou k Mankovicím na kótě 276 mnm (azimut 240°), ve vzdálenosti 300m jjv. od samoty Schenkhauseln (Hospůdka), blízko katastrální hranice Suchdol/Mankovice (dříve soudobá hranice mezi Moravou a Slezskem). Postaven byl po zbourání původního dřevěného mlýna (viz pol. 1)

po roce 1901.

Václav Burian uvádí na tomto místě jen mlýn dřevěný¹⁾.

Anton Sedlmeir v publikaci Windmühlen im Kuhländchen und im Odergebirge k tomu uvádí: "Holandský mlýn byl postaven na místě starého dřevěného mlýna. Je bezpečně zjištěno, že také pro tento nový mlýn z pevného materiálu připadá v úvahu pouze obec Suchdol; jako dobu vzniku můžeme předpokládat konec 19. století".²⁾

Prameny

- Sedlmeir (s.4, 31 32 reprofoto Abb. 34) 2002

Mapy

- speciální mapa Neutischein 7-XVIII (1:75 000)1880, Sedlmeir (s.31 Abb. 32) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938
- speciální mapa VZÚ Praha (1:50 000) 1936/1957, Sedlmeir (s.32 Abb. 33) 2002

Poznámky

- 1) viz Bur 539 (s.64) 1965
- 2) kapitola Windmühle in Mankendorf (s.73)

3) větrný mlýn beraní (v živnostenském provozu 1875)

Mlýn stál asi 600m sev. od kostela Nejsvětější Trojice (azimut 355°) na kótě 287,2 mnm nad větrným mlýnem č. 4.

Václav Burian označuje polohu u sev. konce obce, kóta 286 mnm při silnici k Životicím.

Eugen Stoklas popisuje dva mlýny vedle sebe u sev. konce osady.

Anton Sedlmeir k tomu uvádí: dřevěný větrák stál v Suchdole vých. od obce poblíž silnice ku (Hladkým) Životicím na pozemku Heinricha Teltschika čp. 133.

V kronice rodiny Tetschikovy z roku 1986 je Teltschikův dvůr čp. 133 (1821-1945) uveden na s.220; oznamuje se tu:

„Heinrich Teltschik převzal od svého otce stavební pozemek v Suchdole čp. 133; obytnou budovu, stáje a výměnek nově postavil z cihel. V roce 1846 nechal Georg Schulig, tchán Heinricha Teltschika, postavit v poli za čp. 133 dřevěný větrák; ten stál ještě krátce před 1. světovou válkou, než byl prodán a zbořen”.

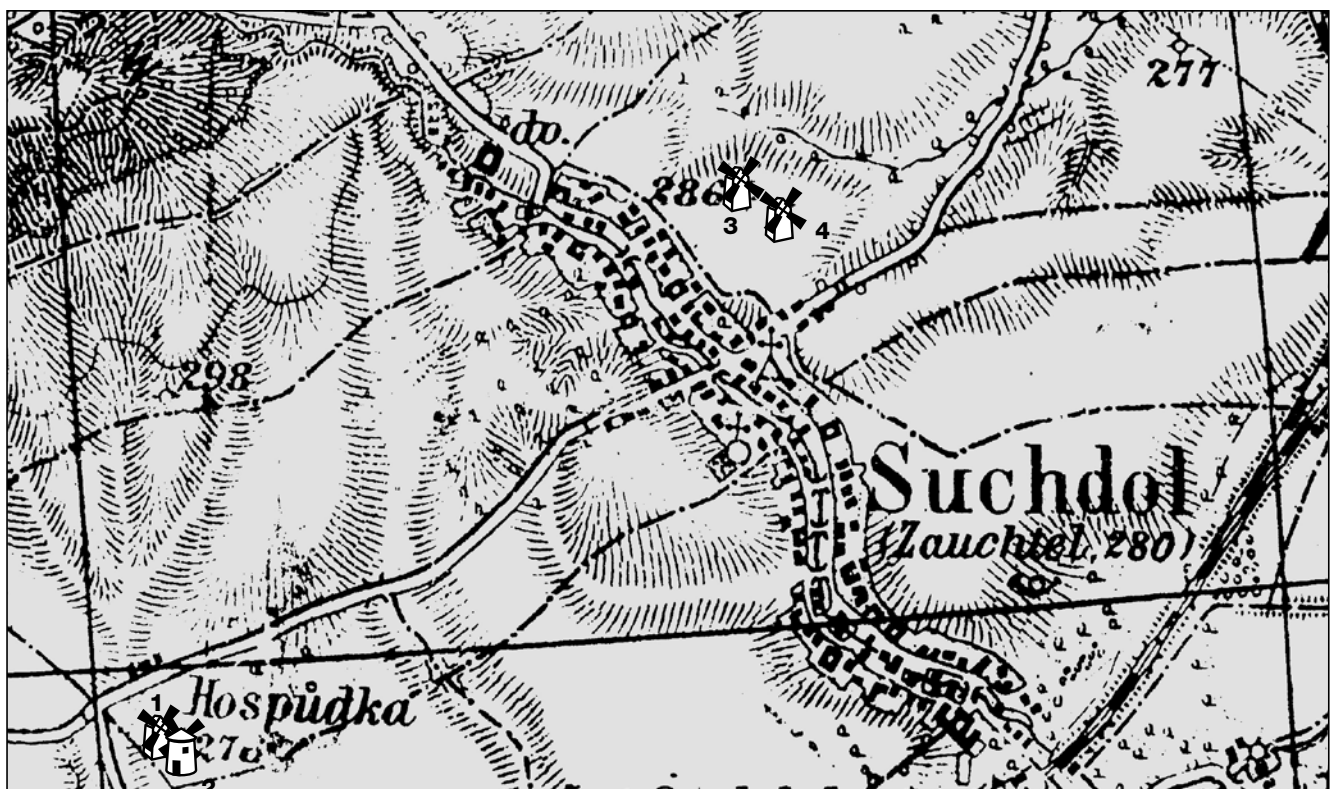
Rodina Teltschikova ze statku čp. 133 se v lidové mluvě nazývala Mellner (Müller)-Teltschik.

Heinrich Teltschik (*27. 1. 1857, †25. 11. 1893) se oženil 7. 10. 1845 s Elisabeth Schuligovou, dcerou obchodníka s máslem a majitele domu čp. 51 v Suchdole a měli spolu pět dětí:

- Heinricha (*21. 9. 1846), majitele gruntu čp. 133 v Suchdole,
- Josefa (*7. 3. 1849), přednostu stanice v (Mies) v Čechách,
- Elisabeth (*14. 10. 1851), provdanou dne 22. 11. 1870 za Heinricha Nitschmanna, syna majitele gruntu čp. 74 na Suchdole, Franze Nitschmanna

Heinrich převzal dle závěti svého otce z roku 1833 statek čp. 74 v ceně kolem 7 000 guldenů¹⁾; statek prodal a v lednu 1889 vycestoval s ženou, dětmi a s Josefem Teltschikem, jeho rodinou a Davidem Fritschem z čp. 138 do Schulenburgu v Texasu v Americe²⁾.

- Friedricha (*3. 8. 1855, †16. 12. 1857) a
- Adolfa (*28. 6. 1862, †24. 4. 1892 na plicní tuber-

kulózu); po maturitě na opavském reálném gymnáziu pracoval jako úředník u železniční správy

Poznámky

- 1) gulden (zlatý), stříbrná mince zavedená v Rakousku od 1. 11.1858 (100 krejcarů)
- 2) viz publikace Josefa Nitschmanna Das Geschlecht Nitschmann des Kontinents (Rod Nitschmannů z kontinentu), Vídeň 1941 (s.122, rodokmen IV.)

Prameny

- Bericht (s.335) 1987
- Burian 540 (s.64), ČE 3/1958 (s.314) a ČL LXII-1/1975 (s.16)
- Sedlmeir (s. 31-32) 2002
- Stoklas, ČVSMO 37/1926 (s.127)

Mapy

- speciální mapa Neutischein 7-XVIII (1:75 000) 1880, Sedlmeir (s.31 Abb. 32) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938
- speciální mapa VZÚ Praha (1:50 000) 1936/1957 Sedlmeir (s.29 Abb. 25, s.31 Abb. 32 a s.32 Abb. 33) 2002

4) větrný mlýn beraní (v živnostenském provozu 1875)

Mlýn stál asi 500m sev. od farního kostela Nejsvětější Trojice (azimut 100°) pod kótou 287,2 mnm, pod větrným mlýnem č. 3.

Václav Burian polohu větrného mlýna blíže nespecifikuje.

Eugen Stoklas uvádí dva mlýny vedle sebe u sev. konce osady.

Anton Sedlmeir k tomu uvádí: dřevěný větrák v Suchdole stál vých. od obce v blízkosti silnice na (Hladké) Životice na pozemku Georga Teltschika z čp. 136, pouhých 100m jižně od větráku z čp. 133 (viz větrný mlýn č. 3). V kronice rodiny Teltschikovy z roku 1986 je Teltschikův dvůr čp. 136 uveden na s.146; oznamuje se tu:

"Georg Teltschik převzal od svého otce Georga Teltschika (*14. 2. 1781, †1837) pozemek z čp. 136. V Suchdole si najal dům čp. 186 od Josefa Michalke. V roce 1831 postavil na svém pozemku větrný mlýn, který provozoval jeho strýc Franz. Později postavil jednopatrovou obytnou budovu z cihel, nejdříve s doškovou střechou, kterou potom v roce 1870 nahradil krytinou z pálených tašek".

Statek čp. 136 byl v období 1805-1887 majetkem rodiny Teltschikovy; poslední majitel jej odkázal evangelické církevní obci.

Mlýnář Franz Teltschik (*1787, †5. 6. 1854) nebyl ženatý.

Dřevěné větrné mlýny na pozemcích čp. 133 a 136 jsou podle Buriana (Větrné mlýny na Moravě a Slezsku) zaznamenány pod č. 538 a 540 jako provozované v roce 1875. Jsou rovněž uvedeny na vojenských zeměpisných speciálních mapách 1880 a 1936/1957; vyobrazeny nejsou.

V Sedlmeirově publikaci Windmühlen im Kuhländchen und im Odergebirge je na s.33 Abb. 35 uveden plán obce Suchdol s označením obytných domů všech shora uvedených popisných čísel.

Prameny

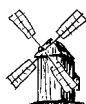
- Bericht (s.335) 1897
- Burian 538 (s.64) 1965 a ČL LXII-1/1975 (s.16)
- Sedlmeir (s. 32-33) 2002

Mapy

- speciální mapa Neutischein 7-XVIII (1:75 000) 1880, Sedlmeir (s.31 Abb. 32) 2002
- speciální mapa Nový Jičín 4160 (1:75 000) 1938
- speciální mapa VZÚ Praha (1:50 000) 1936/1957 Sedlmeir (s.29 Abb. 25, s.31 Abb. 32 a s.32 Abb. 33) 2002

Zkratky příslušných pramenů

- **Archiv** Archiv ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV, fond větrné mlýny
- **Bericht** Statistischer Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Olmütz für 1875, I. Theil, Olmütz 1877 (Statistický zpravodaj Obchodní a živnostenské komory v Olomouci pro rok 1875, 1. díl, Olomouc 1877)
- **ObÚ Bernart** Bernartice nad Odrou, Oú 1996
- **Burian** Větrné mlýny na Moravě a ve Slezsku, Václav Burian, Olomouc 1965 Windmühlen in Mähren und Schlesien (práce č. 7 odboru společenských věd Vlastivědného ústavu v Olomouci)
- **ČE** časopis Československá etnografie (vydavatel ČSAV - Československá akademie věd)
- **ČL** časopis Český lid, sborník pro studium lidu československého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, na Slovensku a v Podkarp. Rusi (založen 1891, nakladatel J. Svátek, Praha; redaktor univ. prof. Dr. Čeněk Zíbrt)
- **ČSAV** Československá akademie věd
- **ČVSMO** časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci
- **Hist** Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, Univerzita Palackého Olomouc 1995
- **Hrabovská** Bartošovice 600 let, Marie Hrabovská a Josef Golda, Oú 1999
- **Janoška** Větrné mlýny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Janoška Martin, LIBRI Praha 2003
- **KSPPOP** Krajské středisko památkové péče a ochrany přírody v Brně
- **Mňuk** Moravské Kravařsko, Josef Mňuk, Příbor 1898 - Scholz Kuhländchen, unvergessene Heimat, Fridolin Scholz, Wiesenbach 1998
- **Burkart** Geschichte der Gemeinde Partschendorf im Kuhländchen, Burkart Maria, 1966 (Historie obce Bartošovice na Kravařsku)
- **TUR** Turista na cestu

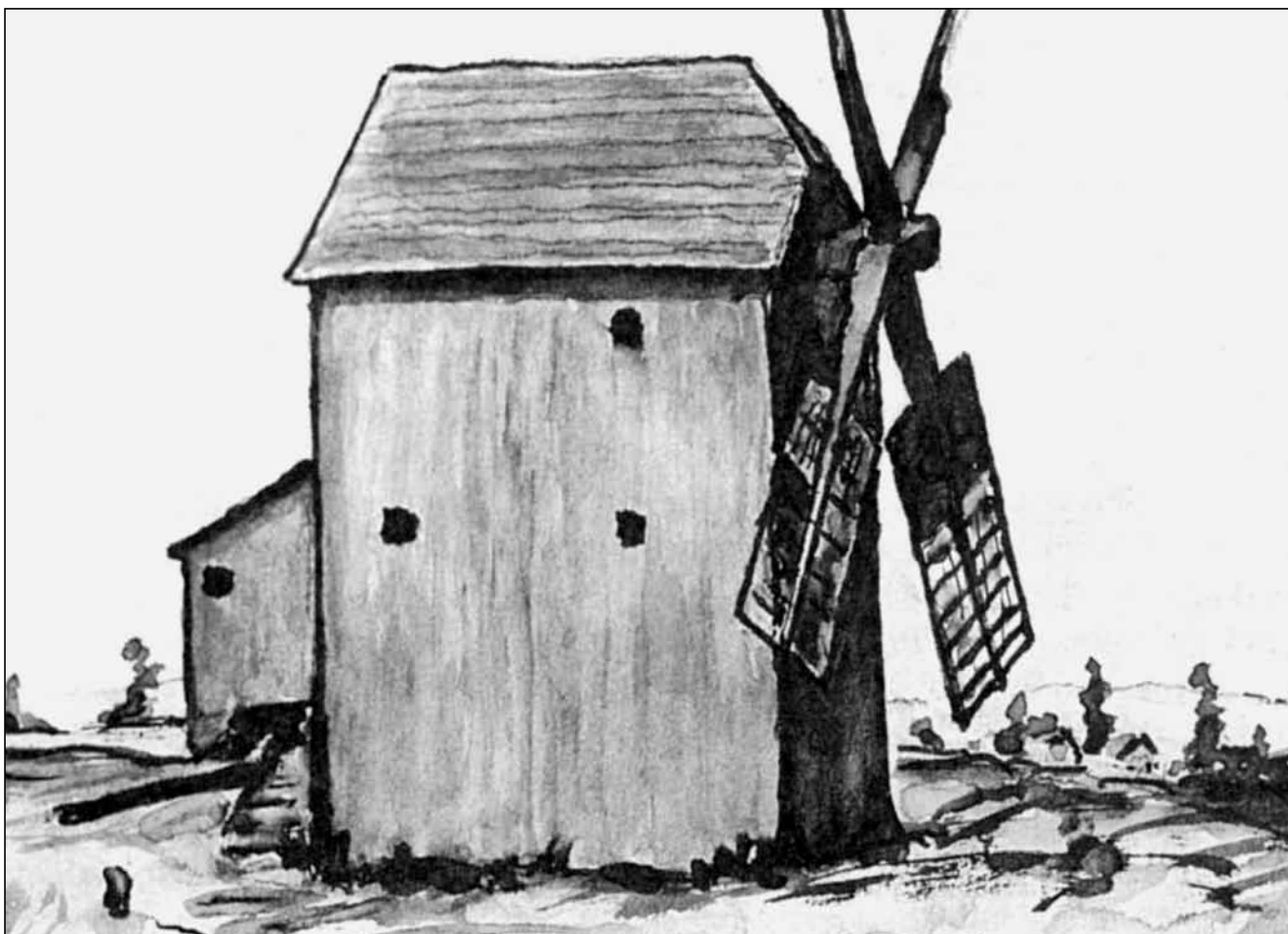
- **VČZM** Věstník československého zemědělského muzea
- **Pokorný** Vlastivěda moravská, Příborský okres, Ferdinand Pokorný, Brno 1917
- **VSO NJ** Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín
- **VZÚ** Vojenský zeměpisný ústav Praha
- **Sedlmeir** Windmühlen im Kuhländchen und im Odergebirge, Anton Sedlmeir, Augsburg 2002 (Větrné mlýny na Kravařsku a v Oderských horách)
- Mapa vojenského zeměpisného ústavu ve Vídni 7-XVIII Neutitschein, 1880-1910 (měřítko 1:75 000) (pásmo 7, col. XVIII, 1880-1910)
- Československý vojenský zeměpisný ústav, 4160Nový Jičín (měřítko 1:75 000), 24. vydání (opírá se o mapu bývalého Vojenského zeměpisného ústavu ve Vídni 7-XVIII, s opravou do roku 1913)
- Československý vojenský zeměpisný ústav, Nový Jičín (měřítko 1:50 000), tisk 1936 a dotisk 1957 (anglický text, názvosloví obcí změněno z němčiny do češtiny)

Zkratky mapové

- **Burkart** Geschichte der Gemeinde Partschendorf im Kuhländchen, Burkart Maria, 1966 (autor neznámý)
- **Pokorný** Vlastivěda moravská, Příborský okres, Ferdinand Pokorný, Brno 1917, mapová příloha (měřítko 1:150 000)
- **Sedlmeir** Windmühlen im Kuhländchen und im Odergebirge, Anton Sedlmeir, Augsburg 2002
- **Turek** Fulnecko (Fulneker Ländchen), Brno 1940
- **Josef** Mapa Josefinského vyměřování z roku 1780, Státní vojenský ústav ve Vídni (měřítko 1:28 000) Negativy fotokopii ve Státním ústředním archivu v Praze, sekce 30 Fulnek a sekce 42 Neutitschein.

Zkratky autorské

- **Burian** Burian Václav
- **Klíma** Klíma Vladimír
- **Koč** Koč Břetislav, ing.
- **Kroček** Kroček Miloslav
- **Myška** Myška Milan
- **Pokorný** Pokorný Ferdinand
- **Pokorný** Pokorný Ota
- **Stoklas** Stoklas Eugen
- **Šustek** Šustek František
- **Turek** Turek Adolf
- **Vařeka** Vařeka Josef

Větrný mlýn v Bernarticích nad Odrou

Čím Poodří vstupuje do světových dějin

Příspěvek k dějinám Moravských bratřích V. část

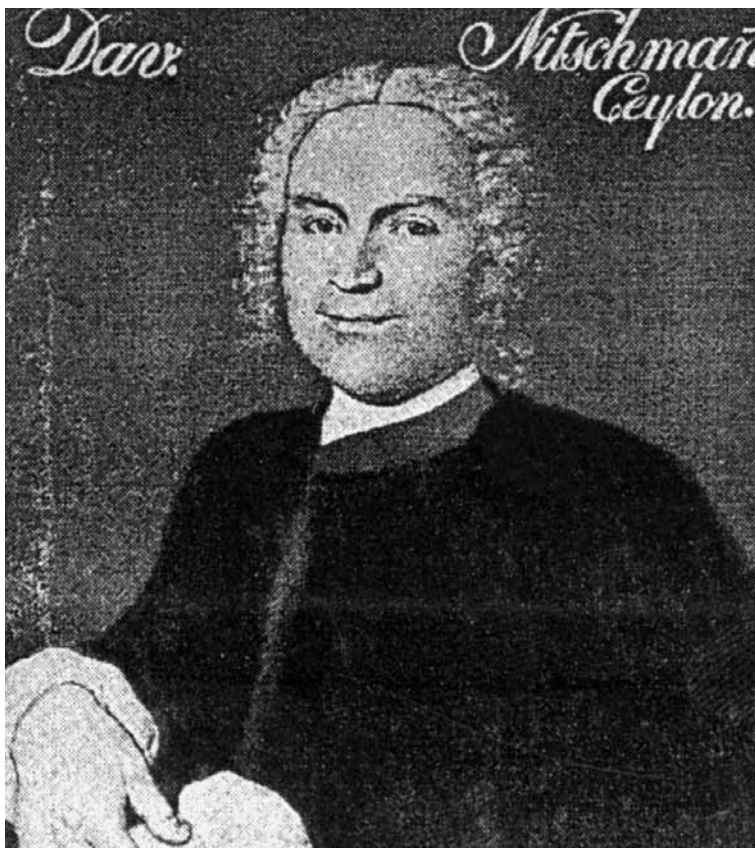
Osudy knihy Martyrbuch

Archiv Jednoty bratrské v Ochranově - Herrnhutu uchovává ve svých sbírkách mohutný foliant „Das grosse Martyr-Buch und Kirchen-Historien“. Jde o dílo, jež popisuje utrpení francouzských evangelíků. Bylo mnohokrát vydáváno a patřilo mezi nejčtenější knihy té doby. Toto vydání vyšlo v roce 1682 v Brémách.

Osudy této mohutné knihy a jejích majitelů ze Suchdolu vypsál na předsádce její poslední vlastník **David Nitschmann Syndikus** (1703-1779): „Tato kniha náležela mému strýci, vlastnímu bratru mé matky Samuelu Schneiderovi ze Suchdolu. On v ní velmi pilně čítával a ve svých častých pronásledováních pro evangelium se tím obcerstvoval. Radoval se také z toho, že po lidsku řečeno, mohl se dokonce nadíti popravení, kdyby ho nebyla ochránila ruka Páně. Z této knihy mi často vypravoval a velebil stálost mučedníků, přičemž vždy došlo i na mého děda a praděda a vypravoval mi, co sami všechno pro pravdu museli vytrpět. Zvláště mi často vypravoval, jak můj praděd Martin Schneider, který velmi zestaral jsa trestán krutým vězením, při čemž často půl a čtvrt roku musel ležet v řetězích, takže když v posledních letech života nemohl chodit „, na voze ho vezli do vězení....“. Je zajímavé vystopovat, jakými složitými cestami se tato kniha dostala až do Ochranova.

Vraťme se k jednomu ze synů **Martina Schneidera Paulovi** (1655-1692). Byl šestým dítětem těchto rodičů, kteří pocházeli ze sboru J. A. Komenského. Narodil se až po třicetileté válce a rok poté, co nastala tvrdá rekatolizace i ve Slezsku. Evangelíkům bylo roku 1654 zabaveno 656 kostelů a poslední zbytky evangelické šlechty na Moravě musely prodat majetek a odejít ze země. Týkalo se to i kunínských Rödernů. Paul byl vyučován doma svým otcem podle Komenského katechismu, poté jej dal otec Martin vystudovat gymnázium ve slezském Břehu.

Pak šel s jedním mladým pánem na cesty a studoval na různých universitách. Skutečně jeho stopu nacházíme až v severoněmeckých Brémách, kde se nechal zapsat na Gymnasium illustre 3. května 1677 pod jménem Paulus Sartorius Sugdola Moravus. Brémy byly převážně reformované a tradičně zde studovali studenti z českých zemí. Např. roku 1611 Jan a Daniel Vetterové (Strejcové) z Hranic, roku 1635 Komenského švagr Pavel Cyrillus. Také roku 1642 se zde cestou z Amsterdamu zastavil na osm dní J. A. Komenský a bylo mu nabídnuto správcovství přípravné školy, neboť řečem zde učili podle zásad Komenského.

David Nitschmann Syndikus

Po ukončení studií Pavel navštívil domov, rozloučil se s matkou (otec Martin zemřel už roku 1673) a stal se v roce 1683 reformovaným farářem ve Schwalenbergu ve Vestfálsku. Oženil se tam s Ernestine Juliane Pieriusovou, ale zemřel již deset let na to ve svých 37 letech.

Začátek poutě této knihy je v tisíc kilometrů vzdálených Brémách, kde byla vytištěna z iniciativy Ludvíka Crocia, který byl rektorem Gymnázia illustre. V tomtéž roce ukončil Paul Schneider - Sartorius studium a jako dar přinesl ještě tiskařskou černí vonící výtisk patrně své matce. Ta podle dědické smlouvy po smrti manžela Martina dostala výminek na čp. 90 u nejstaršího syna Davida. Pro tuto poměrně velikou knihu musel být někde v domě vybudován zvláštní úkryt a tak kniha, její tajný úkryt a dům patřily přirozeně k sobě.

Po smrti matky nejstarší syn David knihu zdědil i s domem a toutéž cestou se dostala roku 1688 do vlastnictví devatenáctiletého syna Samuele - Patriarchy. Samuel si knihy velice cenil, přesto ji neodkázal před smrtí žádnému ze svých nedospělých dětí, ale svému duchovnímu dítěti Andreasi Beyerovi, který se přistěhoval z Kunína do Suchdolu na čp. 15. Tam kniha přečkala všechny prohlídky suchdolských

stavení a výslechy po duchovním probuzení v roce 1724, kdy bylo údajně pod Lípou Komenského spáleno několik set knih.

Andreas Beyer uprchl z kunínského vězení v poslední chvíli, kdy už se jednalo o jeho nebytí. Přesto při útěku s manželkou a půlročním a čtyřletým dítětem nezapomněl odnést na zádech (350km) i tento objemný foliant, ze kterého odřízнул desky. O tři roky později však v Herrnhutu zemřel a stačil ještě Martyrbuch předat Samuelovu synovi Pavlovi (později přezývaného Apostata), co dědictví po otcích.

Pavel brzy na to při cestě na Moravu byl chycen a uvězněn v Brně na Špilberku, kde ve vlhkých vězeních strávil čtyři roky, což jej zcela zlomilo, takže se nechal jezuity přesvědčit, aby odstoupil od své víry za to, že bude propuštěn. Na cestu mu dali růženec a něco peněz. Zlomený, vyzáblý, ale svobodný se dovedl do Herrnhutu, kde se jej bratři s úctami ujali, v jeho svědomí však zůstával těžký stín, že je odpadlík-apostata.

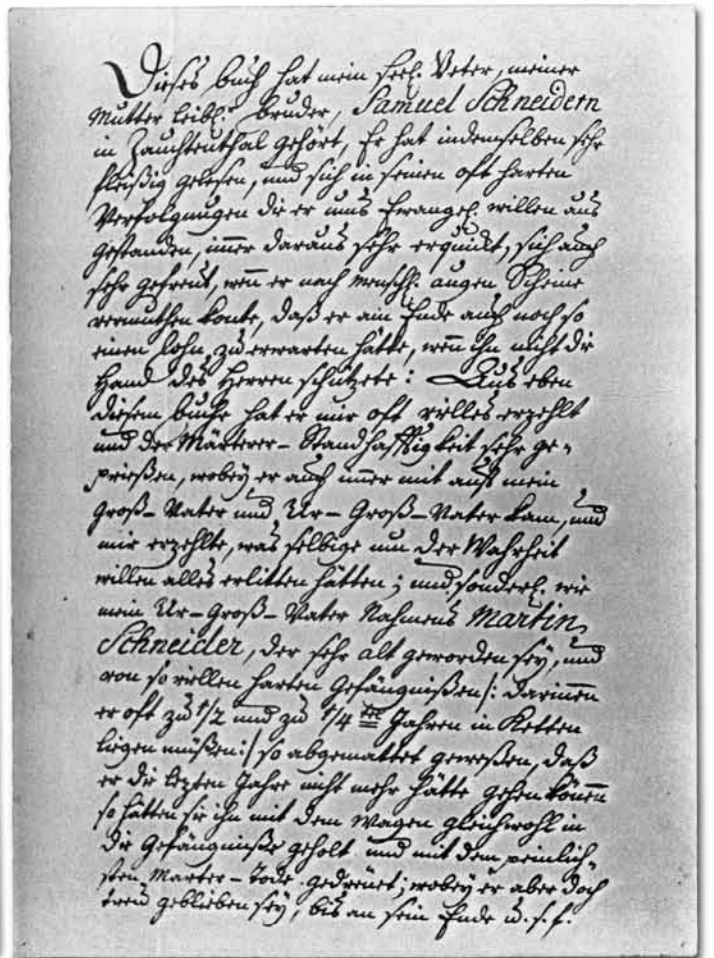
Po půlroce zápasů se svým svědomím se vrací na Moravu, dobrovolně zpět do vězení na Špilberku, kde vrací růženec. Bratři dávají Pavlovi pro katolické duchovní dopis, ve kterém dosvědčují, že mu příznání se ke katolické víře působí velké výčitky svědomí

a doporučují ho jejich křesťanské shovívavosti, i když se opět navrací k víře otců. Asi po měsíci byl Pavel kupodivu propuštěn a s radostí se opět vrátil 14. června 1736 zpět do Herrnhutu. Ještě před svým dobrovolným návratem do vězení svěřil Pavel Martyrbuch Davidu Nitschmannu Syndikovi, jehož matka byla sestrou Pavlova otce. Svěřil mu ji s podotknutím, že nevrátí-li se, nebo když brzy zemře, má si ji ponechat jako památku na jeho zvěčnělého otce, protože dle lidského náhledu neměl mnoho naděje na návrat. Po návratu se vydal na misijní cestu do africké Guineje, ale již cestou zemřel v Heerendyku v Holandsku.

Martyrbuch zůstal v majetku Davida Nitschmanna Syndika - archiváře Jednoty a odsud se dostal do majetku Ústředního archivu Jednoty v Herrnhutu.

Knihy jsou jedny z mála památek na zdejší písmáky a pozdější Moravské bratry. Stovky jich byly zničeny, přesto se podařilo Historicko-vlastivědné společnosti Moravian postupně evidovat v Suchdole nad Odrou šest starých tisků z období předtolerančního. Nejstarší z nich je kancionál Petra Herberta z roku 1566. Předpokládáme, že postupně přibudou i další.

Daniel Řičan, Suchdol nad Odrou

Zápis na předsádce knihy Martyrbuch o Martinu Schneiderovi a jeho pokračovatelích

Činnost Školy obnovy venkova Regionu Poodří

Ve čtvrtek 17. června se v rámci aktivit Školy obnovy venkova Regionu Poodří uskutečnil seminář na zámku v Bartošovicích na téma „**Příležitosti k obnově venkovské krajiny v Poodří**“ za účasti ing. Jiřího Hladíka, ředitele odboru Ústředního pozemkového úřadu Ministerstva zemědělství, který se ve svém vystoupení zaměřil na Krajinotvorné programy, Pozemkové úpravy s prezentací výsledků při obnově krajiny v praxi. Na semináři rovněž vystoupil Mgr. Ivan Bartoš, vedoucí SCHKO Poodří v rámci nových skutečností v programu NATURA 2000 a ptáčích území. Můžeme říci, že tento seminář byl přínosem pro všechny zúčastněné a dle sdělení účastníků byl velmi kladně hodnocen.

Rovněž v rámci činnosti Školy obnovy venkova Regionu Poodří byl uskutečněn ve dnech 8. – 10. září 2004 pro starosty a zástupce členských obcí svazku **zájezd na Znojensko s návštěvou Rakouska** s následujícím programem: návštěva Střední zemědělské školy Giesshübl u Amstettenu a seznámení s projektem Moststrasse a Mostviertel. Dále pak jsme absolvovali prohlídku moštárenské galerie Stift Ardagger, návštěvu zpracování ovoce v Pittersbergu u Amstetten a pálenice Schaubrennen v Hauersdorf u Amstetten. Záměrem bylo navštívit oblast s realizací programu zaměřeného na rozvoj místních aktivit, s využitím místního potenciálu a to v daném případě pěstování zahradního ovoce se zaměřením na hrušně a výrobu místních produktů.

Při zpáteční cestě jsme byli přijati starostou obce Starý Poddvorov Františkem Strýčkem na radnici, kde jsme byli informováni o rozvoji, aktivitách obce a činnosti ve svazku obcí. Rovněž nám byl představen nově zrekonstruovaný větrný mlýn na návrší Starého Poddvorova, jehož oprava byla financována z prostředků PHARE.

V Moravanech u Kyjova jsme navštívili firmu BITEP, která je společností s ručením omezeným vytvořená obcí a její činnost je zaměřena na obnovitelné zdroje, biomasu. Firma provozuje kotelnu na štěpky s kotlem HAMONT, který vytápí mateřskou školkou, obecní úřad, sociální byty a kulturní dům. Ve vlastnictví několika sousedních obcí je štěpkovač a rovněž firma zkouší pěstování rychlerostoucích dřevin, pouze pokusně.

Poslední zastávkou na naší studijní cestě byla návštěva Archeoskanzenu v Modré. Archeologický skanzen se nachází v lokalitě původního velkomoravského osídlení v těsném sousedství Velehradu 7 km od Uherského Hradiště. Archeoskanzen je tvořen stavbami, jejichž do země zahloubené části mají předlohy ve skutečných archeologických objektech. Nadzemní hmota má charakter hypotetických rekonstrukcí, které však vznikly na podkladě konkrétních nálezů.

Počasí po celou dobu zájezdu bylo nádherné, což přispělo k dobré náladě a k úspěšnému zájezdu.

Účastníci měli možnost se seznámit s aktivitami v rámci cestovního ruchu s využitím místního potenciálu, který máme rovněž v Poodří, v Moravském Kravařsku. Věřme, že některé nové poznatky se nám podaří převést do našich podmínek a vytvoříme nové atraktivy, které napomohou k rozvoji turistického ruchu v regionu.

Hry bez venkovských hranic v obci Trnávka

Letošní již 6. ročník „Her bez venkovských hranic“ se uskutečnil v sobotu 12. června 2004 v obci Trnávka. Celkem se tohoto ročníku zúčastnilo rekordních 12 družstev – Kateřince, Albrechticky, Mošnov, Petřvald, Suchdol nad Odrou, Bernartice, Bílov, Velké Albrechtice, Bartošovice, Skotnice, Kujavy a družstvo pořadající obce. Jednotlivé soutěže v netradičních disciplínách byly vztaženy k obci a životu u „Trnávského“ rybníka. I když není důležité kdo zvítězil, tak uvádíme umístění: 1. místo – obec Kateřince, 2. místo obec Bernartice nad Odrou a na 3. místě se umístila obec Mošnov. Zvítězili ale všichni. Atmosféra byla bojovná i přátelská a můžeme říci, že tomu napomohla účast všech starostů soutěžících obcí. Rovněž připravenost ze strany pořadající obce byla skvělá a to díky dobrovolným spolkům, které se aktivně zapojily do přípravy, vlastní organizací a zabezpečením zázemí pro soutěžící i hosty.

Štafetový kolík a právo pořádat 7. ročník her pře-

vzal starosta Suchdolu nad Odrou, ing. Miroslav Ondračka. Rezervaci pořádání her v roce 2006 má obec Kateřinice, která ústy starosty přislíbila organizaci za předpokladu rekonstrukce šaten a sociálního zázemí. Podaří se zabezpečit dotaci a tím způsobem podpořit aktivity svazku při společných akcích?

Leader ČR – další úspěch Regionu Poodří

V rámci Ministerstvem zemědělství vyhlášeného Program LEADER ČR se podařilo Regionu Poodří uspět při získání finančních prostředků na podporu a rozvoj projektů zaměřených na zlepšení kvality života ve venkovských oblastech a posílení ekonomického prostředí. Regionu Poodří se tak, i díky dlouhodobé úzké spolupráci se zpracovatelem rozvojové strategie i samotné žádosti - firmou Enterprise plc, s. r. o., podařilo získat částku bezmála 5 milionů korun. Tato částka bude po konečném schválení Ministerstvem zemědělství rozdělena na principu spolufinancování mezi projekty, které byly výběrovou komisí Místní akční skupiny vybrány z celkem 5 předložených žádostí, jejichž přehled přináší následující tabulka:

Název žadatele	Charakteristika projektu
AGROSUMAK, a.s.	Změna technologie zastýlání na farmě dojníc v Suchdole nad Odrou
Obec Bartošovice	Rehabilitace objektu sportovního zázemí v obci
Obec Suchdol nad Odrou	Rekonstrukce budov kulturního a sportovního vybavení, napomáhající ke zvýšení turistické a volnočasové atraktivity centra obce
ZEMSPOL, a.s.	Řešení odpadového hospodářství v CHKO Poodří – aplikace kejdy
ZEMSPOL, a.s.	Údržba krajiny v CHKO Poodří – snížení škodlivých emisí, sklizeň a konzervace píce do vaků v CHKO

jící tabulka:

Předkladateli projektů mohly být na jedné straně podnikatelské subjekty, ať již právnické nebo fyzické osoby, a na druhé straně neziskové organizace se sídlem a působností v Regionu Poodří. Dále obce, jejichž katastrální území leží uvnitř schváleného regionu a svazky obcí, které svými projekty naplňují schválený záměr Místní akční skupiny, tvořené dle požadavků programu z více než 50 % zástupci soukromého sektoru. Společně naformulovaný záměr vycházel z již zmíněné rozvojové strategie Regionu Poodří a zároveň musel splňovat další podmínky vyplývající z požadavků programu LEADER ČR.

Získané finanční prostředky z programu LEADER ČR tak mohou být v rámci podpořených projektů použity na spolufinancování nákladů spojených s pořízením staveb, strojů, technologie a zařízení, rostlin, zvířat, informačních systémů, výpočetní techniky, softwaru a dále nákladů na rekonstrukce a modernizace hmotného investičního majetku a služby bezprostředně související s realizací projektu. (viz www.mze.cz).

Po vyhodnocení předložených projektů Místní akční skupinou a na základě předložení všech doplňujících podkladů byla dotace rozdělena mezi tyto subjekty: Obec Suchdol nad Odrou, Agrosumak, a.s.,

Suchdol nad Odrou a Zemspol Studénka, a.s., Pustějov.

Za poznáním MSK na kole - Krásná země, Krásný region

Na základě kladné odezvy spokojených účastníků loňského ročníku se rovněž v letošním roce uskutečnila akce „Krásná země“. Startovalo se 25. června 2004 v Chebu a pokračovalo Plzeňským krajem, přes jižní a střední Čechy, krajem Vysočina, Jihomoravským krajem, Zlínským krajem až do kraje Moravskoslezského, kde byla akce 16. července slavnostně ukončena na česko-polsko-slovenské hranici v Hřčavě. Jedná se o cyklojízdu. Každá z etap byla ozvláštněna dalším možným způsobem přepravy (např. koně, vlak, ložky apod.). Devatenáctá etapa ve čtvrtek 15. července vedla z Frenštátu pod Radhoštěm do Kopřivnice a Příbora, dále pak přes Skotnici, Mošnov a Albrechtický do Klimkovic. Zde se na peloton „Krásné země“ napojili účastníci Moravskoslezské akce „Krásný region“. Všichni cyklisté pak společně dorazili do Ostravy, kde je na Černé louce vítal zábavný doprovodný program.

Krásný region 2004 za poznáním Moravskoslezského kraje se uskutečnil ve dnech 10. – 15. července. Začátek byl v Hornickém muzeu v Ostravě, dále trasa pokračovala směrem na Hlučín s cílem v Krnově. Další den ukončili cyklisté ve Zlatých Horách, třetí v Šumperku, čtvrtý v Nové Pláni, pátý v Hradci nad Moravicí a šestý v Ostravě.

Zástupci Regionu Poodří přivítali účastníky „Krásné země“ ve Skotnici v restauraci „U Žabáka“, kde obec, zastoupena starostkou, připravila malé pohoštění a místopředseda svazku poskytl dopink účastníkům v podobě Pooderské jaderničky. Další zastavení bylo na letišti v Mošnově a v Informačním centru v Albrechtických, kde účastníci navštívili expozici z historie obce a doplnili tekutiny za účasti starosty obce a místopředsedy Regionu Poodří. Všichni cyklisté byli překvapeni pohostinností obcí i svazku a místními atraktivitami.

Proč se tyto akce konají výstižně, charakterizoval ředitel CzechTourism David Gladiš slovy:

„Smyslem projektu Krásná země aneb putování napříč Českou republikou, který se koná již podruhé, je snaha motivovat Čechy ke trávení dovolené v českých regionech a prohloubit jejich zájem o poznávání naší vlasti.“

Vydání nástěnného kalendáře Regionem Poodří 2005

Vzhledem k požadavkům a skutečnosti, že v minulosti byl velký zájem o nástěnný kalendář s tematikou Poodří, vydal Region Poodří v měsíci květnu kalendář na příští rok s názvem „Regionem Poodří 2005“. V kalendáři jsou prezentovány zajímavosti a krásy pooderské přírody ve všech ročních obdobích. Poslední list kalendáře je pak věnován prezentaci Regionu Poodří, svazku 21 obcí a jejich zajímavostem včetně základní mapové orientace. Kalendář „Regionem Poodří 2005“ si může zájemce zakoupit na obecním úřadě většiny členských obcí nebo v Informačním centru Regionu Poodří v Bartošovicích na zámku.

Vítejte na Greenways,
Zelených stezkách určených nejen pro cyklisty a pěší turisty. Zavedou Vás do míst s krásnou přírodou, historickými zajímavostmi, dobrým jídlem a pitím a nezaměnitelnou atmosférou.

Greenways Krakov-Morava-Vídeň, prezentační leták

V rámci Partnerství pro Greenways byl svazkem vydán propagační leták „Greenways Krakov-Morava-Vídeň“, který popisuje atraktivitu celého území na Moravě. Rovněž vás seznámí s aktivitami Greenways a v neposlední řadě získáte kontakty na informační centra, která se nachází na trase. Tento materiál byl finančně podpořen Nadací Partnerství a generálním partnerem Greenways, kterým je v České republice Česká spořitelna, a.s.

Turistický průvodce Greenways Krakov-Morava-Vídeň

Za finanční podpory Moravskoslezského kraje vydal Region Poodří Turistického průvodce Greenways Krakov-Morava-Vídeň v Moravskoslezském kraji. Jedná se o propagační materiál, který se skládá z mapy jednotlivých větví v kraji a turistických informací. Tyto podávají základní informace o ubytování, cykloslužbách, informačních centrech, kulturních zařízeních, lázeňských a relaxačních zařízeních, sportovních zařízeních a o tipech na výlety.

Ing. Oldřich Usvald

v Moravskoslezském kraji

Turistické informace

- Stravování
Rychlé občerstvení
- Ubytování
- Cykloslužby
- Informační centra
- Kulturní zařízení
- Lázeňská a relaxační zařízení
- Sportovní zařízení
- Tipy na výlety - Hrady, zámky, zříceniny
- Památky
- Muzea, galerie
a výstavní síně
- Přírodní zajímavosti

Greenways Krakov-Morava-Vídeň v Moravskoslezském kraji, turistické informace 1 : 75 000

Opomíjené klenoty

Drobné sakrální stavby,

kapličky, boží muka, kříže, poklony, sochy svatých stály a pořád ještě stojí na okraji zájmu společnosti i památkové péče. Jsou zvláštní, mnohdy nikomu nepatří, často se neví, proč byly postaveny, dedikační nápisy vybledly, pamětníci nejsou... Prostě jen stojí po desetiletí a staletí na svém místě. Jejich původní význam, kdy byly především vyjádřením lidové zbožnosti, se vytratil. Co s nimi? Stovky jich pro nezáměr nebo naopak přílišný nevraživý zájem lidí zmizely, ale stále jich ještě mnoho nacházíme ve volné krajině i v obcích. Mají pro nás ještě význam?

Drobné sakrální stavby plnily funkci pamětní, vždyť mnohé jsou spojeny se zcela konkrétními událostmi či lidskými osudy, nesou v sobě pečeť památného místa. Především však bylo jejich posláním uspokojování běžných každodenních náboženských potřeb lidí. Kostel byl určen nedělním a svátkům, kříž k modlitbě při práci na poli. Kapličky byly cílem procesí v prosebné dny, konaly se zde liturgické obřady spojené se svátky jejich svatých patronů. Jako druhotně získaná pak byla jejich funkce orientační, stavěly na významných místech, na křižovatkách a v zákrutách cest, na návrších, na okrajích vesnic, u studánek.

To vše ale patří do značné míry minulosti. Přesto tomu tak není zcela, i dnes najdeme podél silnic nové drobné křížky, památníky tragických událostí, u starých křížků i v kapličkách pak čerstvé květiny. Význam je ale dnes již převážně v něčem jiném. Kapličky, boží muka a kříže tvoří malebné jednotlivosti naší kulturní venkovské krajiny, vizuální dominanty či drobná a často i svébytná architektonická a sochařská díla v obcích. Jsou to památky, udávající krajině její rozměr, spojující minulost se současností, jak se dnes říká, jsou součástí našeho kulturního dědictví. V dnešní pomíjivé době jsou staré drobné památky připomenutím něčeho stabilního, zastavením času, pobídkou k chvilkovému zastavení, k zamyšlení. Přispívají k pocitu sounáležitosti s krajinou, s domovem.

Po staletí různé ideologické vlny na drobné památky útočily. Vadily době ne snad fyzicky, ale především myšlenkově. Ničivým údobím mnoho z nich podleho a ani dnes nemohou konkurovat „velkým“ památkám, jsou drobné, je jich moc, ani se vlastně neví, kde jsou a většina ani není umělecky zvláště cenná. I proto mnohé chátrají, pomalu vrůstají do terénu a zůstávají po nich jen hromady cihel a kamenů či značky v mapách. Mnohé však naopak doznaly v posledním desetiletí svého znovuoživení. Oprav se ujímají obce, skupiny nadšenců i jednotlivci. Součástí bývá jejich nové vysvěcení, konají se pobožnosti, restaurují sochy. A tak se, doufejme, začíná drobným

památkám blýskat na lepší časy.

Drobným příspěvkem pro jejich nadějnější budoucnost má být i knížka, kterou držíte v ruce. Vydejme se spolu za opomíjenými klenoty Poodří.

Bořivoj Teichmann, Radim Jarošek

- předmluva publikace *Opomíjené klenoty*

Kaplička P. Marie s křížem (Odry)

V Edici POODŘÍ vyšla nová kniha

Opomíjené klenoty Bořivoj Teichmann

V publikaci jsou shrnuty výsledky tříleté práce na dokumentaci drobných sakrálních staveb v Poodří.

V letech 2002-2004 byla provedena jejich inventarizace v následujících katastrálních územích: Albrechticky, Bartošovice, Bernartice nad Odrou, Butovice, Heřmánky nad Odrou, Hladké Životice, Hukovice, Jakubčovice nad Odrou, Jeseník nad Odrou, Jistebník, Klokočůvek, Košatka nad Odrou, Kunín, Loučky nad Odrou, Mankovice, Nová Horka, Odry, Petřvaldík, Polanka nad Odrou, Proskovice, Pustějov, Spálov (část v údolí Odry v okolí Spálovského mlýna), Stará Bělá, Stará Ves nad Ondřejnicí, Studénka nad Odrou, Suchdol nad Odrou, Svinov, Vražné u Oder (část Dolní Vražné).

Předmětem dokumentace byly všechny typy drobných sakrálních staveb – kříže, boží muka, kapličky, poklony a sochy svatých.

Celkem bylo mapování provedeno v území o velikosti 270 km² a bylo zdokumentováno 223 objektů.

Publikace má dvě stě stran s desítkami černobílých fotografií a je prvním kompletním materiálem, který poskytuje shrnující dokumentaci drobných sakrálních staveb v Poodří.

Opomíjené klenoty

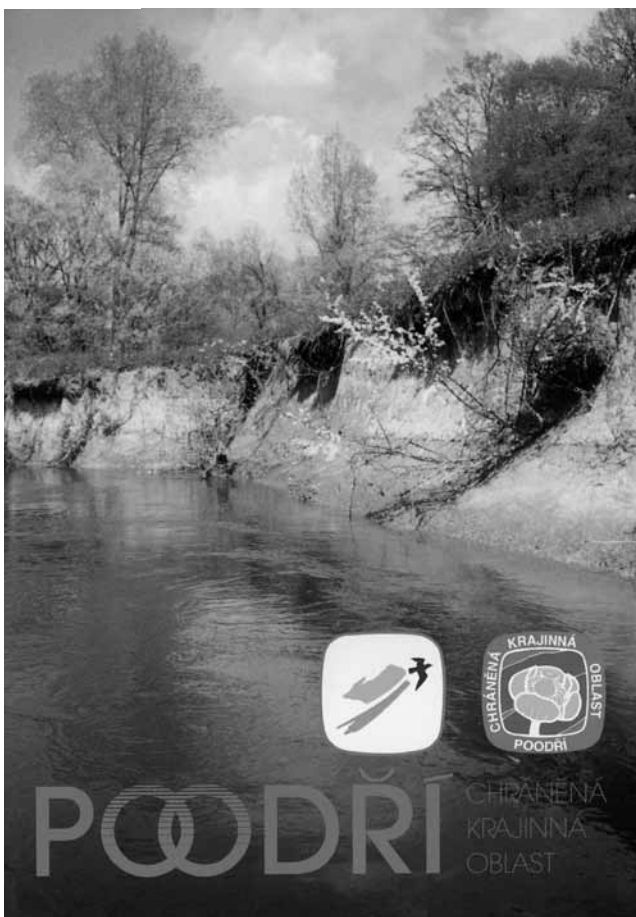
Drobné sakrální stavby v Poodří

Bořivoj Teichmann

Společnost přátel Poodří

Cena: 100 Kč

Dříve vydané tituly

Současné výsledky výzkumů v chráněné krajinné oblasti Poodří

Šárka Neuschlová (ed.)

V brožované knize jsou shrnuty dosavadní přírodovědné výzkumy a čtenáři zde najdou 25 příspěvků širokého autorského kolektivu, který tvořili odborníci řady specializací.

V knize se podařilo podat poměrně reprezentativní průřez všemi složkami neživé a živé přírody a zdokumentovat výjimečné hodnoty chráněné krajinné oblasti Poodří.

Publikace je doplněna 64 barevnými fotografiemi na křídovém papíře, grafy a tabulkami. Součástí je literatura ke každému tématu, kde mohou vážnější zájemci hledat další informace.

Cena: 70 Kč

Dům pro Poodří. Stavební kultura v krajinně Poodří

Kateřina Buschová, Pierre Busch

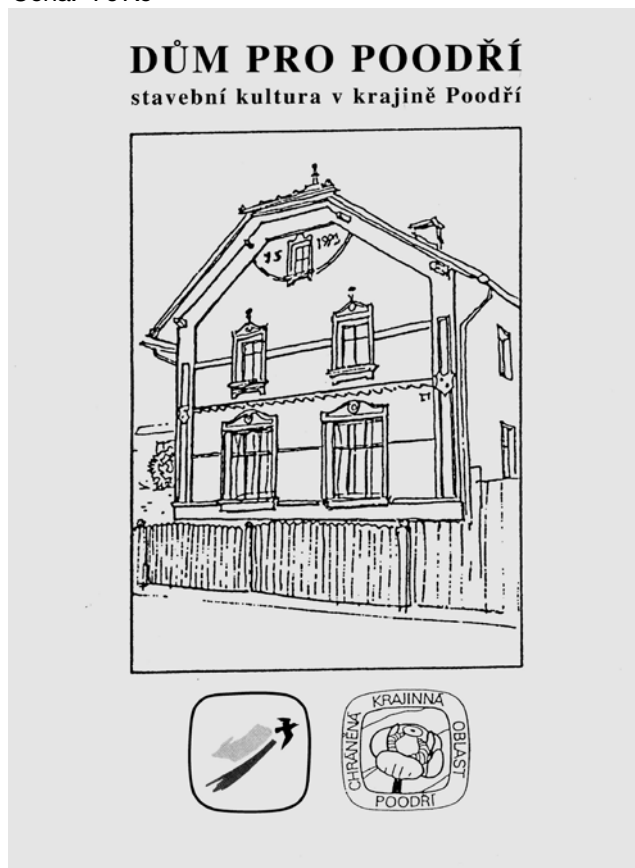
Publikace je určena všem zájemcům o architektonická řešení především rodinných domů. Brožura poskytuje přehled základních typů domů, zabývá se řešením integrace domu do krajiny a jsou v ní zpra-

covány čtyři architektonické studie různé finanční náročnosti novostaveb rodinných domů.

Zájemci v ní najdou základní informace o tom, jak postavit svůj dům tak, aby respektoval historický vývoj, krajinný ráz a přitom zároveň splňoval požadavky současné úrovně bydlení.

Text v rozsahu 92 stran doplňuje množství barevných fotografií, plánků a ilustrací.

Cena: 70 Kč

Uvedené publikace je možné si objednat např. vloženým korespondenčním lístkem na adrese vydavatele nebo na uvedené e-mailové adrese:

Společnost přátel Poodří, Výškovická 102, Ostrava, 700 30

e-mail: radim.jarosek@volny.cz

K uvedeným cenám je účtováno poštovné.

Objednávka publikací Edice POODŘÍ	
Objednávám níže uvedené tituly (zaškrtněte políčko)	
Neuschlová Šárka (ed.): Současné výsledky výzkumu v chráněné krajinné oblasti Poodří Cena 70 Kč	☐
Buschová Kateřina, Busch Pierre: Dům pro Poodří. Stavební kultura v krajinně Poodří Cena 70 Kč	☐
Teichmann Bořivoj: Opomíjené klenoty (Drobné sakrální stavby v Poodří) Cena 100 Kč <small>K uvedeným cenám je účtováno poštovné.</small>	☐
Příjmení, jméno:	Společnost přátel Poodří Výškovická 102 700 30 Ostrava
Ulice a číslo domu:	
Město, obec, místní část:	
PSČ:	
Podpis:	

Reliéf P. Marie Bolestné - Buchwitzův kříž v Dolním Vražném

